

Kontekstien, interventioiden ja mekanismien kudelma

Lastensuojelun avohuollon taloudellinen työskentely KAIMEr-teorian
valossa

Riikka Ritala

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Kevät 2025

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Kontekstien, interventioiden ja mekanismien kudelma – Lastensuojelun avohuollon taloudellinen työskentely KAIMEr-teorian valossa

Tekijä: Riikka Ritala

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 103, 4 liitettä

Vuosi: 2025

TIIVISTELMÄ:

Pro Gradu -tutkielmassa tutkittiin taloudellisen työskentelyn rakentumista ja taloudellisen tuen käyttöä lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Tutkielman teoreettisen viitekehysten muodostaa ruotsalaisten Björn Blomin ja Stefan Morénin KAIMEr-teoria ja sen käsitteet (kontekstit, toimijat, interventiot, mekanismit, tulokset). Tutkimusta taustoittavat myös taloudellinen tukeminen lastensuojelussa, lapsiperheköyhyys ja taloudellinen kyvykkyys. Käsitteet mahdollistavat empiiristen havaintojen ja käytännön kokonaisvaltaisen käsitteellistämisen kuvaamalla, miten taloutta tarkastellaan lastensuojelun kontekstissa sekä millaiset perheen elämismaailman ja yhteiskunnallisen kontekstin tekijät ja mekanismit ovat vaikuttamassa työskentelyyn. Tutkimusaineiston muodosti viisi puolistrukturoidusti tehtyä teemahaastattelua, jotka toteutettiin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöille. Analyysimenetelmänä käytettiin teorialähtöistä sisällönanalyysia, jossa hyödynnettiin KAIMEr-teorian käsitteitä ja sosiaalityön mallia.

Tulosten perusteella lapsiperheköyhyys yhdistyy lastensuojelun avohuoltoon. Taloudellinen työskentely rakentuu erilaisista lastensuojelun avohuollon kontekstissa tehtävistä interventioista, joissa sosiaalityöntekijä, asiakas ja muut toimijat, kuten perhetyö ja työikäisten sosiaalipalvelut ovat keskeisiä toimijoita. Tässä tutkimuksessa asiakas kuvautui lasta laajemmin työskentelyyn yhdessä vanhemman kanssa ja perheen tilanne huomioiden. Taloudelliseen työskentelyyn vaikuttavat myös erilaiset yhteiskunnallisen kontekstin mahdollistavat ja estävät tekijät, kuten suhtautuminen lapsiperheköyhyyteen, sosiaaliturvan muutokset ja resurssointi ehkäiseviin palveluihin sekä perheen elämismaailma, joka voi sisältää perheen taloutta kannattelevia tai sitä haastavia ihmis- ja elinolosuhteita.

Tulosten perusteella taloudellinen tuki on tärkeä, konkreettinen, ehkäisevä ja kannatteleva lastensuojelun tukitoimi, jolla arvioidaan olevan myönteisiä vaikutuksia perheiden elämään, esimerkiksi mahdollisuutena stressin vähenemiseen, hyvinvoinnin lisääntymiseen sekä tukemaan lasten tasavertaisia osallistumisen mahdollisuuksia. Tärkeänä taloudellisen tuen myöntämisessä näyttäytyy sosiaalityöntekijän mahdollisuus lapsikohtaiseen harkintaan. Tulosten perusteella lastensuojelun avohuollossa on mahdollista tehdä taloudellista kyvykkyyttä edistävää työtä, ja tämän vuoksi interventiomallien kehittäminen ja laajentaminen myös lastensuojelun ulottuville on tärkeää.

Avainsanat: KAIMEr-teoria, taloudellinen tuki, lastensuojelun avohuolto, lapsiperheköyhyys, taloudellinen kyvykkyys, kvalitatiivinen tutkimus

Sisällysluettelo:

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTOITUS.....	5
2.1 KAIMEr-teoria sosiaalityön jäsentäjänä.....	5
2.1.1 Kontekstit	9
2.1.2 Suorien interventio-olosuhteiden sisältö	10
2.2 Lapsiperheköyhyys ja taloussosiaalityö lastensuojelun avohuollossa.....	15
2.2.1 Lapsiperheköyhyys ylisukupolvisena ilmiönä ja kokemuksena	15
2.2.2 Taloudellinen tukeminen lastensuojelun avohuollossa.....	20
2.2.3 Taloudellinen kyvykkyys	23
3 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	28
3.1. Tutkimustehtävä ja sitä tarkentavat tutkimuskysymykset.....	28
3.2 Aineisto.....	29
3.3. Aineiston analyysi	32
3.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	37
4 TUTKIMUSTULOKSET	42
4.1 Taloudellisen työskentelyn kontekstit ja kontekstimekanismit.....	42
4.1.1 Talous asiakasperheen elämismailmassa.....	44
4.1.2 Perheiden talous yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa	53
4.1.3 Interventiokonteksti – lastensuojelun tuen tarjoamisen konteksti.....	58
4.2. Talouteen liittyvän tuen sisältö ja kohtaaminen lastensuojelun avohuollossa	61
4.2.1 Kohtaamisia talousasioissa – interventiot ja sosiaaliset mekanismit	63
4.2.2 Muiden tarjoama tuki taloudellisissa interventioissa	76
4.2.3 Taloudellisen tuen päätös tuotoksena ja arvioita tuen vaikutuksista.....	79
5 YHTEENVETO JA POHDINTA.....	85
Lähteet	98
Liite 1 Tiedote tutkittavalle	104
Liite 2 Tutkittavan suostumus	107
Liite 3 Teemahaastattelun teemarunko ja teema-alueiden apukysymyksiä.....	108
Liite 4 Yhteenveto tutkimustuloksista.....	109

Kuvioluettelo

Kuvio 1 KAIMEr-teorian sosiaalityön malli (mukaillen Blom & Morén 2010, 112: A CAIMEr model of social work)	7
Kuvio 2 Esimerkki aineiston alustavasta ryhmittelystä teema-alueittain.....	34
Kuvio 3 Esimerkki aineiston analysoinnista KAIMEr-teorian käsitteisiin.....	35
Kuvio 4 Malli KAIMEr-teorian rakenteen yhteenvedosta (mukaillen ja suomennettu Blom & Morén 2019, 169)	36
Kuvio 5 Koonti taloudellisen työskentelyn konteksteista ja kontekstimekanismeista lastensuojelun avoimuudessa	43
Kuvio 6 Koonti talouteen liittyvän työskentelyn sisällöstä lastensuojelun avoimuuden sosiaalityössä	62
Kuvio 7 Taloudelliseen työskentelyyn liittyviä sosiaalisia mekanismeja lastensuojelun avoimuuden sosiaalityössä	68
Kuvio 8 Yhteenveto tutkimustuloksista: Taloudellinen työskentelyn rakentuminen lastensuojelun avoimuuden sosiaalityössä (mukaillen Blom & Morén 2010, 112).....	85

1 JOHDANTO

YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1991) velvoittaa valtioita huolehtimaan jokaisen lapsen ja perheen riittävästä toimeentulosta. Suomi on sitoutunut tavoitteeseen, jossa vuoteen 2030 mennessä köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevien määrä vähenee 100 000 henkilöllä, joista 30 000 on lapsia (Kansallinen lapsistrategia 2024, 3). Lapsiperheköyhyys on edelleen ajankohtainen ilmiö Suomessa, ja esimerkiksi 0–17-vuotiaiden lasten osuus köyhyys- tai syrjäytymisriskissä kasvoi vuoden 2022 14,1 %:sta vuoteen 2023 17,3 %:iin (Tilastokeskus 2025). Lapsiperheköyhyys on tärkeää tuoda esiin yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, sillä lasten köyhyys on lähes kolminkertaistunut Suomessa vuosina 1995–2017, ja köyhyydellä on tutkimuksissa todettuja seurauksia esimerkiksi perheiden arkea kuormittavana, ongelmia kasauttavana ja periytyvänä tekijänä (Salmi 2020, 38–39).

Lapsiperheiden toimeentuloon ovat ajankohtaisesti olleet vaikuttamassa koronapandemia ja Ukrainan sota, joka on esimerkiksi vaikuttanut hintojen nousuun (Hiilamo, Räsänen, Korpela, Mukkila, Mäkinen & Ristikari 2022). Myös poliittisilla päätöksillä on vaikutusta lapsiperheiden toimeentuloon, ja esimerkiksi poliittisten päätösten seurauksena jo 1990-luvulta lähtien lapsiperheiden tulonsiirtojen reaaliarvo on heikentynyt (Salmi 2020, 64). Lapsiperheiden perusturva on alemmalla tasolla kuin monien muiden väestöryhmien ja samanaikaisesti perusturvaa on myös heikennetty, mikä tarkoittaa, että lapsiperheisiin ei ole satsattu kasvuvuosina, ja taloudellisen laman ja taantuman vuosina taas juuri lapsiperheiltä on leikattu (Mt., 64–65).

Suomi on saanut YK:n lapsen oikeuksien komitealta suosituksen sellaisten sosiaaliturvan leikkausten välttämiseksi, jotka vaikuttavat köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa oleviin lapsiin (Convention on the Rights of the Child 2023, 11). Kuitenkin vuonna 2024 sosiaaliturvaan tehtiin useampia lapsiperheisiin kohdistuvia muutoksia (kuten työttömyysturvan lapsikorotusten poisto sekä toimeentulotuen asumismenojen tiukennukset) (Kelan tiedote 22.9.2023). Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä (2024, 31) on laadittu arvio toimeentuloturvan- sekä sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen lainsäädännön muutosten yhteisvaikutuksista, ja arvion mukaan tehdyt muutokset ja vuoden 2025 esitykset lisäävät riskiä lapsiperheköyhyyden kasvamiseen, koska muutokset koskettavat myös lapsiperheitä ja erityisesti

yhden aikuisen kotitalouksia. Myös Lapsiasiavaltuutettu (2023, 1–2) on jo aiemmin arvioinut vuoden 2024 toimien johtavan todennäköisesti lapsiperheköyhyyden kasvuun, tuomalla esimerkiksi kielteisiä vaikutuksia huoltajien työllistymiseen ja ohjaamalla perheitä toimeentulotuen piiriin, mikä vaarantaa hallitusohjelman mukaisia tavoitteita koskien mielenterveyden edistämistä ja lisää lastensuojelun avopalveluja.

Samaan aikaan, kun sosiaaliturvaan on tehty muutoksia, niin myös toimeentulotukeen ollaan tekemässä kokonaisuudistusta, jonka tavoitteena on puolittaa toimeentulotukea tarvitsevien määrä, kasvattaa työllisyyttä ja vahvistaa julkista taloutta (Lastensuojelun Keskusliitto ym. 2025, 5). Myös lapsiperheitä auttaviin sosiaali- ja terveysjärjestöihin on kohdistettu leikkauksia siten, että STEA-avustuksiin käytetään vuonna 2025 yhteensä 79,5 miljoonaa euroa vähemmän kuin vuonna 2024 (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 5.9.2024). Kuusi suomalaista lapsi- ja perhejärjestöä kuvasivat hiljattain tehdyssä koonnissaan huolta siitä, onko Suomi sitoutunut lapsiperheköyhyyden vähentämiseen, kun edellä kerrotun lisäksi otetaan huomioon esimerkiksi sosiaali- ja terveystalouden ja asumisen mahdollisuuksien heikennykset sekä lapsiperheköyhyyden tuottaman stressin vaikutus lasten kasvuun ja kehitykseen (Lastensuojelun Keskusliitto ym. 2025, 2–7).

Lapsiperheiden köyhyys yhdistyy myös lastensuojeluun. Esimerkiksi ”Toimeentulotuki lastensuojelun ennaltaehkäisevänä välineenä” -tutkimushankkeen politiikkasuosituksen (2023) mukaan kansainvälisissä tutkimuksissa on osoitettu köyhyyden ja lastensuojelun tarpeen tiivis yhteys, ja Suomessa alueellisella tasolla köyhyyden on arvioitu olevan keskeinen lastensuojelutarvetta selittävä tekijä. Poliittisuosituksen mukaan lastensuojelun ja aikuissosiaalityön yhteistyötä tulee kehittää ja lastensuojeluun tarvitaan laajemmat oikeudet taloudellisen tuen myöntämiseen, sillä esimerkiksi yhden vanhemman talouksille suunnatun ja lyhytaikaisen toimeentulotuen on katsottu ehkäisevän lastensuojelun kysyntää. Suosituksen mukaan hyvinvointialueiden tulisi yhtenäistää täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämiskäytännöt, sillä eroavaisuudet ohjeistuksissa johtavat lapsiperheiden eriarvoiseen asemaan. Lisäksi suosituksessa ehdotetaan taloudellisessa avustamisessa hyödynnettäväksi taloussosiaalityön viitekehystä. (Mt.) Sosiaalialan ammattilaisilta vaaditaan asiakkaiden taloudellisen toimintakyvyn vahvistamiseksi vahvaa osaamista asiakastyöstä, taloudesta ja keinoista talousvaikeuksiin vastaamiseksi erilaisia työskentelytapoja käyttämällä. Meri Moisio, Katri Viitasalo, Tuula Kaitsaari, Anniina Kaittila

ja Mia Hakovirta (2024, 223–226) ovat kuvanneet, että kansainvälisen tutkimuksen perusteella taloussosiaalityön keinoin pystyttäisiin saamaan aikaan ratkaisevia muutoksia perheiden taloudellisessa toimintakyvyssä ja kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa.

On myös huomioitava, että lastensuojelun kokonaiskustannukset ovat kasvussa, ja esimerkiksi avopalveluiden käyttökustannukset ovat kasvaneet reaalisesti noin 15 % (tilastoitu vuodesta 2015 lähtien) (Paju, Westman & Kuokkanen 2025, 11). Vuonna 2023 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli yhteensä 38 531 lasta ja määrä kasvoi 4 % edellisestä vuodesta (Lastensuojelu 2023, 1). Huostassa olevien määrä taas oli 11 300 lasta. Viimeisimmät tiedot lastensuojelun ja lapsiperheiden sosiaalipalvelujen kustannusten jakautumisesta ovat vuodelta 2022, jolloin avohuollon kustannukset olivat noin 20 % kustannuksista (352 miljoonaa euroa), kun taas sijaishuollon osuus oli 74 % kustannuksista (977 miljoonaa euroa) (Lastensuojelu 2023, 1, 26). Tilastollisesti voidaankin havaita, että avohuollon asiakkuuksiin olisi tärkeää panostaa, jotta voidaan välttää sijaishuollon kustannukset.

Edellä olen kuvannut lapsiperheiden toimeentulovaikkeuksien ja lastensuojelun ajankohdista yhteyttä, johon olen halunnut myös Pro gradu -tutkielmani kohdistaa. Pohdin tutkielmaa suunnitellussa kysymystä siitä, elämmekö suomalaisessa yhteiskunnassa aikaa, jossa lapsiperheiden toimeentulovaikkeudet ja lastensuojeluasiakkuudet lisääntyvät ja samalla lastensuojelun kustannukset kasvavat – ja ennen kaikkea sitä, onko meillä yhteiskunnassa niin inhimillisesti kuin taloudellisesti tähän varaa? Taloudellisesti heikkoon tai haavoittuvaan asemaan joutuneilla ihmisillä on usein heikommat mahdollisuudet elämänsä vaikuttavien olosuhteiden muuttamiseksi, minkä vuoksi sosiaalityössä on tärkeää asettua asiakkaiden rinnalle köyhyyden mahdollistavia rakenteita vastaan (Viitasalo 2021, 230). Lisäksi sosiaalityön tieteenalan ja käytännön kehittymisen kannalta empiirinen tutkimus, joka pyrkii ymmärtämään ja selittämään sosiaalityön prosesseja ja interventioita, on tarpeellista (Johnsson & Svensson 2005, 431–432).

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää lapsiperheiden taloudellisen työskentelyn rakentumista lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Tarkoituksena on selvittää, miten ja miksi lapsiperheen taloudellista tilannetta tarkastellaan sekä miten taloudellista tukea käytetään toisaalta interventiona ja toisaalta intervention tuotoksena. Tarkoituksena on

tuottaa tietoa myös siitä, millaisia vaikutuksia taloudellisella tuella sosiaalityöntekijät arvioivat olevan lapsiperheelle. Tutkimukseni on teorialähtöinen tutkimus, jonka teoreettisena viitekehyksenä toimii ruotsalaisten Björn Blomin ja Stefan Morénin KAIMEr-teoria, jota on hyödynnetty Suomessa esimerkiksi aikuissosiaalityöhön ja taloussosiaalityöhön kohdentuvassa tutkimuksessa (esim. Matthies, Svenlin & Turtiainen (toim.) 2021), mutta myös lastensuojelun tukisuhdetoimintaa koskevassa väitöskirjatutkimuksessa (Svenlin 2020). KAIMEr-teoria valikoitui teoreettiseksi viitekehykseksi sen perusteella, että se on kehitetty yhteistyössä tutkijoiden ja sosiaalityöntekijöiden kesken, se tarkastelee asiakassuhdetta ja sen tavoitteena on selittää vaikutusten syntyprosessi (Blom & Morén 2019). Tutkimukseeni on vaikuttanut lisäksi lapsiperheköyhyyden kotimainen tutkimuskirjallisuus sekä taloudellista kyvykkyyttä koskeva kansainvälinen ja kotimainen kirjallisuus ja taloudellista tukea koskeva sääntely.

Vaikka sosiaalityössä muutoksen edistävää yksittäistä toimenpidettä ja tapahtumaa voi olla hankalaa tunnistaa, kun työtä tehdään samanaikaisesti eri verkostoissa, rakenteissa ja ihmisten rinnalla, niin kuitenkin sosiaalityössä pidettäviä merkityksellisiä tekijöitä on tärkeää pyrkiä tunnistamaan (Viitasalo 2021, 219). Tutkimusaineisto koostuu yhteensä viidestä puolistrukturoidusta teemahaastattelusta, jotka on kohdennettu erään suuren hyvinvointialueen lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Halusinkin tutkielmassani yhdistää mahdollisuuden kokeilla KAIMEr-teorian käsitteistöä ja pyrkiä tunnistamaan sen avulla lastensuojelun avohuollossa tehtävää taloudellisen tilanteen tarkastelua ja taloudellisen tuen käyttöä, josta en löytänyt aiempaa suomalaista tutkimusta.

Tutkielmani koostuu viidestä luvusta. Johdannon jälkeen taustoitan tutkimusta kuvaamalla KAIMEr-teoriaa ja sen käsitteitä sekä tarkastelemalla lapsiperheköyhyyden, taloudellisen tuen sekä taloudellisen kyvykkyuden käsitteitä lastensuojelun avohuollon kontekstissa. Luvussa kolme tuon esiin tutkimuksen metodologiset lähtökohdat, kuten tutkimuskysymyksen, aineiston hankinnan ja analysoinnin sekä eettisen pohdinnan. Varsinaisiin tutkimuksiini tuloksiin paneudun luvussa neljä, jonka olen jakanut kahteen alalukuun. Viidennessä ja viimeisessä luvussa vedän yhteen tutkimustulokset ja tuon esiin pohdintaani pro gradu -tutkielmasta prosessina sekä esitän jatkotutkimusehdotuksia.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTOITUS

2.1 KAIMEr-teoria sosiaalityön jäsentäjänä

Ruotsalaiset Björn Blom ja Stefan Morén (2010, 99) ovat kehittäneet KAIMEr-teorian tarjoamaan käsitteellisen viitekehyksen ja teoreettisen mallin sosiaalityön käytännön kuvaamiseksi ja selittämiseksi. KAIMEr-teoriaa voidaan hyödyntää useammassa kontekstissa: sosiaalityön käytännössä, arvioimaan sosiaalityötä sekä kehittämään sosiaalityötä organisaatiotasolla (Blom & Morén 2010, 98). Toisaalta teorian käyttö voi olla hyödyllinen myös esimerkiksi silloin, kun poliitikoille tai muille päätöksentekijöille halutaan kuvata sosiaalityön toimintaa (mt., 117). Sosiaalityössä ei tarvita tietoa vain interventioiden sisällöistä ja saavutetuista tuloksista, vaan myös yleisistä mekanismeista, jotka selittävät, miksi tulokset esiintyvät tiettyjen interventioiden ja kontekstuaalisten olosuhteiden myötä (mt., 29). Teoria kiinnittää huomiota yleisiin mekanismeihin siitä, mitä tietyssä toimistossa tapahtuu sekä selittää toiminnan tuloksia laadullisemmalla tavalla. Mekanismin aktivoitumisen kannalta keskeisiä ovat rakenteet ja vuorovaikutus sekä näihin liittyvät jännitteet. (Mt., 98.)

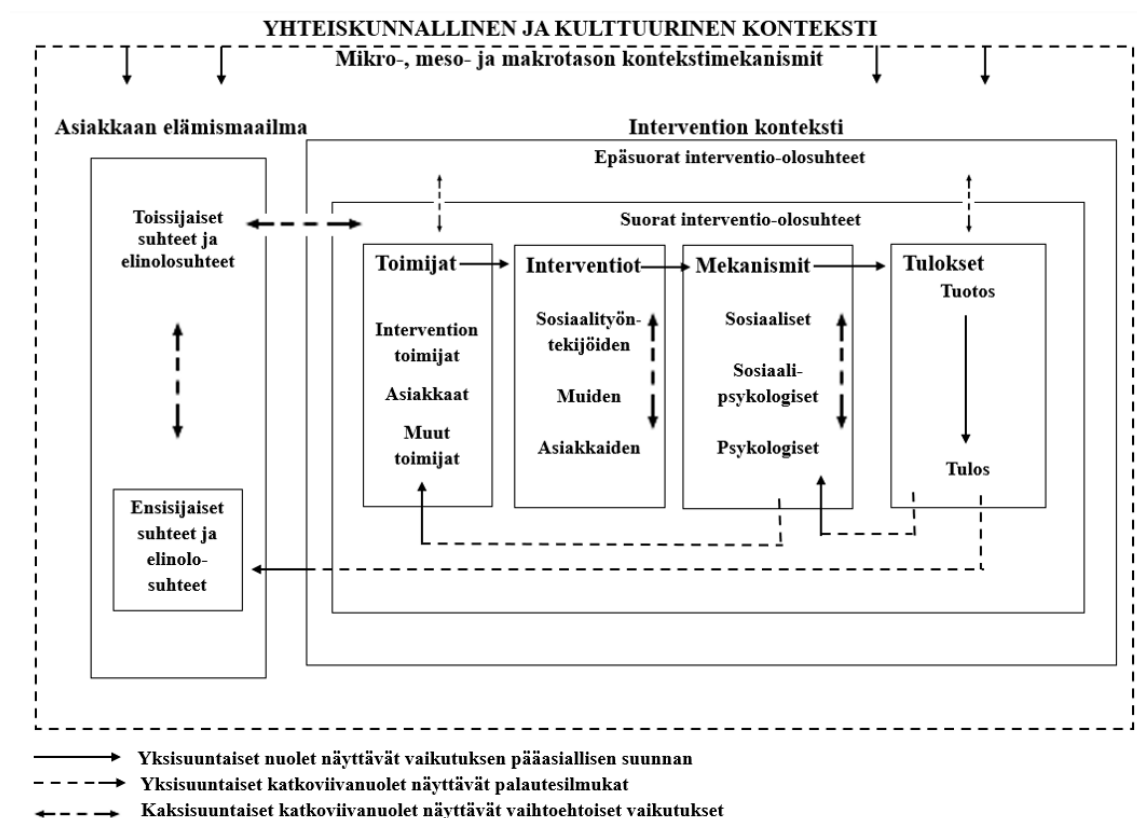
KAIMEr-teoria kehittyi osittain reaktionä Ray Pawsonin ja Nick Tilley'n CMO (konteksti-mekanismi-tulos) -mallin rajoitteisiin ja osittain kahden aktiivisesti kehitetyn projektin innovaationa, missä yhdessä sosiaalityöntekijöiden pyrittiin analysoimaan ja ymmärtämään sosiaalityön käytäntöä (Blom & Morén 2010, 106–107). Kolmen vuoden ajan kestäneet projektit antoivat vahvan impulssin kehittää sellaisia konsepteja ja sellaista teoriaa, joka vastaisi sosiaalityön käytännön kompleksisuuteen. KAIMEr-teorian taustalla on kriittinen realismi ja sieltä erityisemmin Roy Bhaskarin ajattelu ja näkökulma siitä, että mekanismin toimivuus on kontekstuaalisesti riippuvaista. Blom ja Morén ovat kuvanneet, kuinka Bhaskar on erottanut kolme päällekkäistä ontologista kenttää: empiirinen (empirical), varsinainen (actual) ja aito (real). Empiirinen kenttä sisältää sen, mitä koemme suoraan tai epäsuorasti. Todellisessa/varsinaisessa kentässä tapahtumat tapahtuvat siitä huolimatta, koemmeko niitä vai emme, sillä se, mitä maailmassa tapahtuu, ei ole sama kuin se, mitä havaitsemme. (Mt., 100–101; 107.) Todellinen/varsinainen kenttä eroaa oikeasta/aidosta kentästä siten, että aidossa kentässä voimme löytää mekanismit,

jotka aiheuttavat tapahtumia maailmassa (Blom & Morén 2010, 101). Kriittisessä realismissa yleiset mekanismit kuvataan analyttisesti pääteltävinä johtopäätöksinä, jotka perustuvat empiiriseen havainnointiin. Yleiset mekanismit tulee kuvitella sosiaalisessa todellisuudessa todellisina ja potentiaalisina kokonaisuuksina, jotka voivat aktivoitua ja johtaa erilaisiin tapahtumiin. Tämän takia yleiset mekanismit ovat olemassa sosiaalisessa maailmassa, mutta niiden voidaan katsoa samanaikaisesti olevan potentiaalisia tai tarkoitushakuisia. (Mt., 101).

Kriittinen realismi painottaa sitä, että mekanismien toiminta on kontekstuaalisesti riippuvaista (mt., 99). Blom ja Morén ovatkin kuvanneet KAIMEr-teorian tavoitteena olevan empiirisanalyttinen tieto, jonka näkökulmana on selittää, miten ja miksi tulokset näytetään interventioissa ja tietyissä konteksteissa. KAIMEr-teoria on kuvaileva, sillä se huomioi tavalliset komponentit ja niiden vuorovaikutuksen. Lisäksi teoria on selittävä, sillä se periaatteessa painottaa aktiivisia mekanismeja ja sitä, mitkä näkökulmat on huomioitava, jotta tapahtumia sosiaalityössä voidaan selittää. KAIMEr-teorian käytössä on huomioitava, että se ei poista muiden teoreettisten näkökulmien tai konseptien käyttöä, vaan sitä voidaan räätälöidä teoreettisena viitekehystenä käyttöön esimerkiksi organisaatioihin tai lastensuojeluun liittyvän teorian kanssa. KAIMEr-teoriassa huomioidaan myös se, että teoria ei väitä pystyvänsä selittämään kaikkea sosiaalityön käytännöstä, mutta teorian ja käsitteiden pyrkimyksenä on avata niin sanottua sosiaalityön ”mustaa laatikkoa” ja muuttaa sitä vaaleammaksi ja ymmärrettävämmäksi. (Mt., 99–100; 116–117.)

Blom ja Morén (2010, 114) näkevät sosiaalityöntekijän erityisenä tehtävänä ja kompetenssina olevan sosiaalisesti alttiiden ihmisten avustaminen yksilöllisen ja yhteiskunnallisen jännitekentän välillä. Siksi on tärkeää, että teoria kykenee ylittämään ja yhtenäistämään rakenteen ja yksittäisen toimiston välisen dualismin sekä näkemään kuvauksissa rakenteet ja toimijat. KAIMEr -teorian kautta on nähtävissä myös lukuisa määrä vuorovaikutuksessa olevia prosesseja ja kausaalisia palautteita, jotka tekevät tapahtumien kuluista dynamisempaa verrattuna ajatukseen siitä, että sosiaalityö olisi vain yhdensuuntainen prosessi sosiaalisesta ongelmasta tulokseen. (Mt., 111.)

Alla olevaan kuvioon on koottu KAIMEr-teorian keskeiset käsitteet sekä Blomin ja Morénin kuvaus KAIMEr-teorian sosiaalityön mallista (Blom & Morén 2010, 107). KAIMEr muodostuu sanoista kontekstit (kontext/contexts), toimijat (aktörer/actors), interventiot (insatser/interventions), mekanismit (mekanismer/mechanisms) sekä tulokset ja vaikutukset (resultat/results) (mt., 107). KAIMEr-teorian käsitteitä voidaan kuvata siten, että erilaiset kontekstuaaliset olosuhteet ja erilaiset toimijat ovat suoritettuina erilaisiksi interventioiksi, jotka triggeröivät tai ovat triggeröityinä erilaisista mekanismeista, jotka edelleen synnyttävät lyhyen tai pitkän aikavälin tuloksia (Blom & Morén 2019, 40). Kuviossa yksisuuntaisella nuolella osoitetaan pääasiallinen vaikutuksen suunta, johon liittyvät yhteiskunnallisen kontekstin vaikutus asiakkaan elämismaailmaan ja intervention kontekstiin, joihin ovat vaikuttamassa myös eritasoiset kontekstimekanismit. Lisäksi pääasialliseksi suunnaksi voidaan katsoa toimijat, jotka tekevät interventioita, jotka aktivoivat erilaisia mekanismeja, jotka taas saavat aikaan tuloksia ja vaikutuksia (Mt., 112–113).

Kuvio 1 KAIMEr-teorian sosiaalityön malli (mukaillen Blom & Morén 2010, 112: A KAIMEr model of social work)

Kuviossa on kuvattuna myös kaksisuuntaisilla ja katkoviivaisilla nuolilla viisi kohtaa, jotka osoittavat yleisesti näyttäytyvän dialektisen vaikutuksen: 1) suorien ja epäsuorien interventio-olosuhteiden välillä, 2) asiakkaan elämismaailman eri ulottuvuuksien välillä, 3) asiakkaan elämismaailman ja interventiokontekstin välillä, 4) asiakkaan, sosiaalityöntekijän ja muiden toimijoiden interventioiden välillä sekä 5) erilaisten mekanismien välillä (Blom & Morén 2010, 112–113). Malli kuvaa myös yksisuuntaisella katkoviivanuolella kolmea erilaista palautetta, jotka voivat tuottaa epäsuoria ja usein odottamattomia vaikutuksia interventio-prosessin aikana. Ensimmäinen palaute on mekanismien ja interventioiden välillä, ei pelkästään siten, että interventiot triggeröivät mekanismeja, vaan myös toisinpäin siten, että mekanismit triggeröivät interventioita. Tämä palaute ei kuitenkaan liiku suoraan mekanismien ja interventioiden välillä, vaan sellaisten toimijoiden kautta, jotka interventioita tekevät. Toinen palaute on tulosten ja toimijoiden välillä, esimerkiksi tulos, joka syntyy sosiaalipalvelujen kontaktissa, voi johtaa siihen, että sosiaalityöntekijä tekee toisen intervention. Tulokset eivät kuitenkaan anna palautetta suoraan toimijoihin, vaan toimivat sellaisten mekanismien kautta, jotka vaikuttavat toimijoihin. (Mt., 112–113.)

Kolmas palaute kulkee tulosten ja asiakkaan elämismaailman välillä. Esimerkiksi, jos asiakas on muuttunut intervention myötä, niin tämä saattaa vaikuttaa positiivisesti hänen sosiaaliseen verkostoonsa, mikä voi kääntyä siihen, että aiemmin kuulumaton tai passiivinen verkosto alkaakin toimia asiakasta tukevasti. (Mt., 112–113.) Blom ja Morén näkevät, että kontekstien, toimijoiden, interventioiden ja tuloksien data on ensisijaisesti havaittavissa ja luonteeltaan kuvailevaa, kun taas päättely toimivista mekanismeista tarvitsee teoriapohjaista reflektointia ja analyysia (Blom & Morén 2019, 40). Seuraavaksi kuvataan teorian käsitteitä tarkemmin tutkimuksen taustoittamiseksi. Jaan alaluvut siten, että esittelen ensin Kuvioista 1 kontekstit ja tämän jälkeen kuvaan tarkemmin suorien interventio-olosuhteiden sisältämät käsitteet (toimijat, interventiot, mekanismit ja tulokset).

2.1.1 Kontekstit

Kontekstin käsitteellä kuvataan niitä olosuhteita, jotka sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välille rakentuvassa auttamissuhteessa ovat läsnä ja sillä viitataan toisaalta toimintaympäristöön, jossa interventio tapahtuu sekä toisaalta ympäristöön, johon interventiolla pyritään vaikuttamaan. (Blom & Morén 2007, Svenlin 2020, 30 mukaan). Kriittisessä realismissa juuri kontekstuaalisten olosuhteiden on katsottu olevan keskeistä, sillä mekanismin toiminta on yhteydessä kontekstiin ja mekanismin aktivoituminen on riippuvainen kontekstuaalisista olosuhteista. Tällöin intervention mahdollistamat resurssit tulevat käyttöön vain, mikäli olosuhteet ovat niitä edistäviä. (Svenlin 2020, 30.)

Blom ja Morén (2019, 44–45) ovat kuvanneet kolme toisiinsa yhteydessä olevaa kontekstia, kun tutkitaan sosiaalityötä: **intervention konteksti** (myös **tuen tarjoamisen konteksti**), **asiakkaan elämismaailma** sekä **yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti**. Tuen tarjoamisen konteksti kuvaa paikallista toimintaympäristöä, jossa asiakkaalle tarjotaan tukea ja jossa sosiaalityöntekijä toimii. Tuen tarjoamisen konteksti jakautuu edelleen suoraksi ja epäsuoraksi: suoralla tuen tarjoamisella viitataan fyysiseen ympäristöön, jossa tukea tarjotaan, työn organisointiin ja organisaatorakenteeseen, paikallisiin hallintokäytäntöihin sekä työilmapiiriin ja epäsuoralla tuen tarjoamisen kontekstilla taas viitataan työtä ohjaaviin lakeihin, poliittisiin päätöksiin, toimintaan ohjattuihin resursseihin sekä esimiesten ja poliitikkojen toiminnalle määrittelemiін tavoitteisiin. (Mt., 44–45.) Blom ja Morén kuvaavat suoriin ja epäsuoriin interventiokonteksteihin liittyvän erilaisia ohjelmateorioita (Leeuw 2003; Weiss 1998). Esimerkiksi usein organisaatiossa on olemassa virallisia teorioita koskien sitä, mitä organisaation tulisi saavuttaa ja millä tavalla nämä tavoitteet saavutetaan ja nämä voivat olla kuvattuina esimerkiksi esitteisiin tai poliittisiin dokumentteihin. On myös mahdollista, että organisaatiossa on olemassa epävirallisia ohjelmateorioita, jolloin toimistossa tai organisaatiossa on käytössä sellaisia olettamuksia, joista ei haluta informoida negatiivisen kuvan muodostumisen vuoksi. (Mt., 45.)

Vuorovaikutukseen tuen tarjoamisen kontekstin kanssa asettuu asiakkaan elämismaailma, joka muodostuu asiakkaan ihmissuhteista, elinolosuhteista sekä sosiaalisista ongelmista, jotka vaikuttavat asiakkaan elämään (mt., 44). Asiakkaan elämismaailmalla kuvataan esimerkiksi elinympäristöä, jossa asiakkaat elävät elämäänsä, ja jossa he voivat olla

myös sosiaalisesti haavoittuvia (Blom & Morén 2010, 111). Asiakkaan elämismaailma jakautuu ensisijaisiin ja toissijaisiin ihmissuhteisiin ja elinolosuhteisiin, sillä Blom ja Morén näkevät esimerkiksi perheen ja ystävien suhteilla olevan erilaisia merkityksiä (mt., 44). Kun ihminen luo elämismaailmastaan kontaktin sosiaalityön virastoon eli intervention kontekstiin, niin hän tulee yleensä myös määriteltäväksi asiakkaaksi interventiokontekstissa (Blom & Morén 2019, 111). Prosessin kuluessa interventioiden vaikutukset todentuvat asiakkaan elämismaailmassa. Sosiaalityössä huomiota tulee kiinnittää kannatteleviin ja tukeviin elementteihin, jotka asiakkaan elämismaailmassa vaikuttavat. (Blom & Morén 2007, Svenlin 2020, 30 mukaan.)

Uloimpana oleva konteksti on työntekijöitä ja asiakkaita ympäröivä kulttuurinen ja yhteiskunnallinen konteksti, joka kattaa sellaiset kansalliset, globaalit ja taloudelliset olosuhteet, jotka voivat edistää tai estää tarkasteltavana olevaa toimintaa (Blom & Morén 2019, 45). Yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin liittyvät esimerkiksi kansallinen lainsäädäntö ja politiikka sekä interventiot, jotka tapahtuvat paikallisuutta laajemmalla kontekstissa (mt., 45). Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti näyttäytyy sosiaalityössä esimerkiksi mielikuvina hyvästä elämästä tai tarjottavan tuen sisällöstä. (Blom & Morén 2007, Svenlin 2020, 31 mukaan). Interventiokonteksti ja asiakkaan elämismaailma ovat upotettuina ja ehdollistettuina yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin, jotka sisältävät kontekstimekanismit mikro-, makro- ja mesotasoilla. (Blom & Morén 2010, 111).

2.1.2 Suorien interventio-olosuhteiden sisältö

Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin tuen tarjoamisen kontekstissa sijaitsevien suorien interventio-olosuhteiden käsitteitä, joita ovat: **toimijat, interventiot, mekanismit ja tulokset**. Interventioprosessi koostuu erilaisista toimijoista ja heidän interventioistaan, jotka taas triggeröivät erilaisia mekanismeja saaden aikaan erilaisia tuloksia. (Blom & Moren 2010, 111). Tällä tavalla esitettyä sosiaalityötä saattaa kuvautua yksiselitteisenä ja yhdensuuntaisena kulkuna sosiaalisesta ongelmasta ratkaisuun (Blom & Morén 2019, 50). Todellisuudessa kulku on paljon dynaamisempi, sillä kulkusuuntaan vaikuttavat suuri määrä vuorovaikutuksessa olevia prosesseja sekä kausaalisia palautteita (mt., 50).

Toimijoiden käsite on KAIMEr-teoriassa tärkeä, sillä teoriassa huomioidaan kontekstin eli rakenteen lisäksi toimijoiden toiminta (Svenlin & Matthies & Turtiainen 2021a, 17). Toimijoilla viitataan kaikkiin kulloinkin tarkasteltavana olevaan prosessiin osallisena oleviin toimijoihin, jotka voidaan jakaa kahteen kategoriaan: 1) primaaritoimijoihin ja 2) sekundaaritoimijoihin. Primaaritoimijoita ovat asiakkaat ja sosiaalityöntekijä ja sekundaaritoimijoita taas muut viralliset (kuten koulun tai terveydenhuollon työntekijät) ja epäviralliset (kuten sukulaiset, ystävät ja naapurit) toimijat. Eri toimijoiden osalta on tärkeää tunnistaa heitä ohjaavia ominaisuuksia ja käsityksiä (Svenlin ym. 2021a, 17). Toimijoiden käsite sisältää lisäksi käsitykset ihmisyydestä, yhteiskunnasta ja sosiaalityöstä (Blom & Morén 2010, 108). Esimerkkinä ihmiskäsityksestä voidaan kuvata, määrittävätkö ihmiset ulkoisten voimien perusteella vai ovatko he vapaita valitsemaan elämänsä sisällöstä (Blom & Moren 2019, 45). Yhteiskunnallista käsitystä taas voidaan kuvata esimerkiksi siten, onko yhteiskunnan luonne epäoikeudenmukainen ja konfliktinen vai vallitseeko enemmänkin yksimielisyys ja tasa-arvoisuuteen tähtäävä luonne. Sosiaalityön käsitys taas voidaan kuvata esimerkiksi sillä, tähtääkö sosiaalityö ihmisten sopeutumiseen yhteiskuntaan vai sopeuttaako sosiaalityö yhteiskuntaa ihmisten tarpeisiin. (Mt., 45.)

Interventioiden -käsitteellä viitataan ensisijaisesti eri toimijoiden toimintaan (Svenlin 2020, 81). Keskiössä on asiakkaan ja eri työntekijöiden kummankin osallistuminen interventioon (Svenlin ym. 2021a, 18). Eri toimijoiden välinen dynamiikka ja yhteen kietoutuminen voidaan kuvata esimerkiksi siten, että asiakas vastaa sosiaalityöntekijän interventioon välittyneesti omien valintojensa ja toimintansa kautta eli toisin sanoen, ollaan kiinnostuneita siitä, mitä tapahtuu, kun toimijat kohtaavat toisensa (mt., 18). Interventiot jakautuvat sosiaalityöntekijän interventioihin, asiakkaan interventioihin ja muiden toimijoiden interventioihin (Blom & Morén 2010, 108). Sosiaalityöntekijän ja muiden toimijoiden interventiot jakautuvat muodollisiin ja epämuodollisiin interventioihin siten, että muodollinen interventio kuvaa ammatillisesta roolista tehtäviä interventioita ja epämuodollinen interventio sellaista toimintaa, jota ei ole pakotettu tekemään, kuten sosiaalinen tuki ja ystävyyden kaltainen kumppanuus (mt., 108).

Mekanismin käsite tiivistää KAIMEr-teorian tavoitteen selittää vaikutusten syntyprosessia (Svenlin 2020, 33). Blom ja Morén (2010, 102) ovat jakaneet mekanismit kontekstimekanismeihin ja sosiaalisiin mekanismeihin. Blomin ja Morénin mukaan mekanismi rakentuu voimista sekä vuorovaikutuksesta, rakenteesta ja kontekstista mikro-, meso- ja makrotasoilla. Voimia ovat erilaiset yksilön toimintaa ohjaavat syyt, motiivit ja harkinta sekä toiminnan osana tai sen seurauksena tehtävät valinnat. (Mt., 102.) Voimat kuvastavat ihmisen pyrkimystä intentionaaliseen toimintaan eli ihmisen haluun saavuttaa tai muuttaa jotakin muutoksen aikaansaamiseksi (Blom & Morén 2019, 36). Intentionaalisuuden lisäksi toimijat ovat sosiaalisia ja kulttuurisia toimijoita ottamalla huomioon toisten toimijoiden käsitykset ja tavoitteet sosiaalisessa toiminnassa (Kaidesoja 2018, 243).

Sosiaalityön kohtaamisista voidaan käyttää nimitystä mikrososiaaliset tai sosiaalisen tuen mekanismit, sillä kohtaamiset tapahtuvat pääosin ihmisten välisenä vuorovaikutuksena mikrotasolla (Svenlin ym. 2021a, 18). Meso- ja makrotason mekanismit taas näyttäytyvät pääasiassa kontekstimekanismeina, jolloin ne voivat asettua osaksi sosiaalista mekanismeja estämällä tai edistämällä toimintaa tai vaikuttamalla yhteiskunnallisessa kontekstissa, jolloin meso- ja makrotason kontekstimekanismit vaikuttavat sosiaalityöntekijän ja asiakkaan toiminnan olosuhteisiin. Tämän myötä sosiaalityötä tutkittaessa tuleekin tarkastella kaikkia kolmea tasoa; mikro-, meso- ja makrotasoa. (Mt., 18.)

Kontekstimekanismien jännitekenttänä toimivat intervention konteksti ja asiakkaan elämismailma (Blom & Morén 2019, 65). Jotta voitaisiin kuvata, miksi interventio johtaa muutokseen, niin Blom ja Morén näkevät olennaisena tunnistaa kontekstuaalisen dualismin mekanismit (eli tunnistaa intervention kontekstin ja asiakkaan elämismailman kontekstin välisen vuorovaikutuksen) (mt., 65–66). Sosiaaliset (tuen tarjoamisen) mekanismit taas kuvaavat suhteissa rakentuvaa vuorovaikutusta ja sen vaikutuksia (Viitasalo 2021, 221). Blom ja Morén ovat kuvanneet sosiaalisissa mekanismeissa olevan kyse tuen merkityksistä sekä ihmisen tavasta ottaa tuki vastaan ja siitä, millaisia seurauksia ihmisille saadulla tuella on (mt., 221).

Kriittisen realismin näkökulmasta sosiaaliset mekanismit nähdään olevan kontekstisidonnaisia ja ne toimivat ihmisten toiminnan kautta (Blom & Morén 2019, 34). Blom ja Morén ovat kuvanneet mekanismien perustuvan sosiaalsiin mekanismeihin ja niiden tunnistamiseen. Blomin ja Morénin mukaan auttamisprosessissa aktivoituvat mekanismit vaikuttavat sosiaalisessa kerrostumassa ja aktivoituvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaaliset mekanismit voivat aktivoida lisäksi sisäisiä eli psykologisia mekanismeja, koska eri kerrostumissa sijaitsevat mekanismit ovat yhteydessä toisiinsa (Blom & Morén 2010, 108–110). Esimerkiksi psykologinen ulkoisen sisäistämisen mekanismi voi aktivoitua, kun sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen keskustelu jatkuu asiakkaan sisäisenä dialogina (Svenlin 2020, 33). Sosiaalipsykologisissa mekanismeissa suunta on päinvastainen siten, että vuorovaikutuksen lähtökohta on toiselle osapuolelle välitettävä ihmisen sisäinen dialogi (mt., 33).

Blom ja Morén (2019, 47; 63–65) ovat tunnistaneet sosiaalityön asiakastyön vaikuttavuutta selittävät neljä **soosiaalista mekanismia**, jotka ovat **haastamis-, riskinotto-, vastakaiku- ja roolinylittämismekanismi**. Jokaisella mekanismilla on oma jännitekenttensä, joka aktivoituu vuorovaikutussuhteessa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä ja saa aikaan vaikutuksia asiakkaan elämässä. Haastamismekanismissa sosiaalityöntekijä haastaa asiakasta muutokseen ja pohdintaan siitä, mitä asiakas haluaa. Haastamismekanismiin jännitekenttänä on eksistentiaalinen kriisi ja olemassaolon vahvistuminen. Aktivoitumisen kannalta välttämätöntä on sosiaalityöntekijän välittämä viesti muutoksen välttämättömyydestä sekä uskosta asiakkaan toimintakykyyn ja erilaisiin vaihtoehtoihin. Asiakkaan motivaation muutoksen pyrkimiseksi on arvioitu vahvistuvan, kun hänelle avataan haastetta ja samalla vahvistetaan olemassaoloa. Haastamismekanismiin katsotaan aktivoituneen, kun asiakas orientoituu muutosprosessiin, valitsee elämäntavan muuttamisen ja alkaa toimia sen suuntaisesti. (Mt., 63–64.)

Riskinottomekanismiin aktivoitumisen perustana on asiakkaan luottamus sosiaalityöntekijää kohtaan, jolloin asiakas todennäköisemmin ottaa riskin ja valitsee muutoksen (mt., 64). Osana mekanismia riskinotto viittaa siihen, että niin asiakas kuin sosiaalityöntekijäkin ottavat riskin, sillä muutosprosessiin lähdettäessä ei ole varmaa tietoa siitä, mihin muutosprosessi johtaa. Vastakaikumekanismi taas on avainasemassa, sillä ilman sitä so-

siaalityössä ei voida saada aikaan vaikutuksia (Blom & Morén 2019, 64). Vastakaikume-
kanismissa sosiaalityöntekijän toiminta herättää asiakkaassa vastakaikua eli toimintaa,
minkä myötä asiakas alkaa ottaa muutosprosessista vastuuta. Sosiaalityöntekijä on vasta-
kaikumekanismissa tarjoaja ja mahdollistaja (ideoiden ja resurssien muodossa) ja asiakas
on se, joka saa tämän aikaan (ja joka implementoi yhden tai useamman mahdollisuuk-
sista). (Mt., 64–65.)

Roolinylittämismekanismissa sosiaalityöntekijä ja asiakas irtautuvat muodollisesti asete-
tuista rooleista, jolloin sosiaalityöntekijä irtautuu viranhaltijaroolista professionaaliseen
auttajan rooliin niin, että asiakas ja sosiaalityöntekijä kohtaavat toisensa ihmisinä (Blom
& Morén 2019, 65). Keskeistä on sosiaalityöntekijän liikkuminen eri roolien välillä. Blom
ja Morén kuvaavat myös, että mikäli molemmat toimijat rikkovat roolejaan konkreetti-
sesti ilmaisten, niin ne muodostavat mekanismin, joka synnyttää asiakkaan tahdonvoiman
muutoksen eteen työskentelemiseksi. Jännitekenttänä roolinylittämismekanismissa ovat
systeemi ja persoona. Mekanismeja yhdistävä tekijä on sosiaalityöntekijän ja asiakkaan
vuorovaikutus, välittyvät viestit sekä virittäminen asiakkaan toimintaan. (Mt., 65.)

Viidentenä teorian käsitteenä ovat tulokset, jotka jakautuvat intervention aikaisen proses-
sin tuotoksiin ja intervention jälkeisen prosessin tuloksiin. (mt., 86). Perinteisesti tuloksia
tarkastellaan määrällisinä saavutuksina tai vaikutuksina. Määrälliset saavutukset kuvaa-
vat esimerkiksi asiakkaalle tarjottujen tapaamisten tai saavutettujen tavoitteiden määrää
eli suoritteita. Vaikutuksia tulisi tutkia koko auttamisprosessin kokonaisuus huomioiden
– ei vain suhteessa tavoitteiden ja tulosten osoittamiseksi, vaan myös niiden syntyproses-
sin ja mekanismien tavoittamiseksi. Vaikutusten tutkimista voidaankin kuvata enemmän
laadulliseksi, ja osa vaikutuksista on prosessin aikana havaittuja pinnallisia vaikutuksia
ja osa taas syvätason vaikutuksia, joiden syntyminen vaatii pidemmän ajan. (Mt., 86–87.)

Jos tuloksia tarkastellaan intervention kontekstissa, niin intervention aikana tuotokset
syntyvät toimijoiden, intervention ja mekanismien myötä (mt., 92). Tällöin jo interven-
tion aikana voidaan havaita varhaiset tulokset pintatasolla, prosessin tasolla ja syvem-
mällä tasolla. Esimerkiksi, jos asiakkaalle myönnetään taloudellista tukea (tuotos), niin
se voisi merkitä asiakkaalle pintatason tuloksena mahdollisuutta syödä ja pukeutua pa-

Köyhyys itsessään ei selitä lastensuojelun tarvetta, mutta on usein taustalla näkyvissä esimerkiksi köyhyyden aiheuttamissa syy-seuraussuhteissa, kuten vanhempien pitkittyneenä työttömyytenä sekä psyykkisen jaksamisen haasteina ja näiden vaikutuksina perheen ilmapiiriin ja lasten arkeen (Juvonen & Marttila 2023, 34). Lapsiperheköyhyyden voidaan nähdä yhdistyvän lastensuojeluun, minkä vuoksi käsitteen avaaminen on myös tutkimuksessani tarpeen. Tiedostan lapsiperheköyhyyden olevan ilmiönä laaja ja moniulotteinen, minkä vuoksi tässä tutkielmassa lapsiperheköyhyyttä lähestyn lähinnä tutkimuksen taustoittamisen ja lastensuojeluun yhdistymisen tematiikasta, jotta tutkielmani käsitteet pysyisivät tasapainoisina.

Lapsiperheköyhyyden määrittely ei ole selkeän yksimielistä (Kallio & Hakovirta 2020, 9). Köyhyys ja huono-osaisuus ovat moniulotteisia, ja esimerkiksi perhetausta ja perheen toimeentulo ovat yhteydessä lasten hyvinvointiin, mutta kuitenkin pelkkä tuloihin ja tuloinsiirtoihin keskittyvä lähestymistapa voidaan nähdä liian suppeana ja riittämättömänä kuvaamaan lasten köyhyyttä ja huono-osaisuutta. Lapsiperheköyhyyden käsitettä on käytetty yhtenä mittarina kuvaamaan lasten köyhyyttä ja huono-osaisuutta. Lapsiperheköyhyys yhdistetäänkin perinteisesti lapsiperheiden suhteelliseen köyhyysasteeseen, jolla tarkoitetaan suhteellisen köyhyysrajan alapuolella elävien lapsiperheiden osuutta kaikista alle 18-vuotiaiden lasten lapsiperheistä. (Mt., 26–27.) Tässä tutkielmassa tarkastelen lapsiperheköyhyyttä hyödyntämällä kolmea indikaattoria, joita esimerkiksi lapsiperheköyhyyttä koskevaa ja ajankohtaista tietoa tuottava Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö on käyttänyt käsitteen kuvaamiseen: 1) pienet tulot, 2) toimeentulotuen saanti ja 3) koetut toimeentulovaikeudet. Halusin nostaa toimeentulovaikeuksien kokemuksellisuuden yhdeksi indikaattoriksi, sillä näen lapsilta ja perheiltä kerättävän tiedon tärkeänä köyhyyden ymmärtämisessä. Esimerkiksi Enna Toikka ja Leena Haanpää (2020, 120) ovat kuvanneet artikkelissaan kokemuksellista lähestymistapaa perinteistä aikuislähtöistä ja objektiivista hyvinvointitutkimusta täydentävänä. Tärkeää on mielestäni huomioida myös lapsiperheköyhyyteen linkittyvä ylisukupolvisuus.

Yleisimmin käytetty köyhyysmittari on pienituloisuusmittari, jossa pienituloisuusrajan määritetään olevan 60 % ekvivalenteista mediaanituloista (Mäkinen & Virmasalo 2024, 15). Tällöin kotitalouden tulot jaetaan kotitalouden jäsenteen yhteenlasketuilla kulutusyksikköpainoilla, jolloin vertailukelpoisiksi muodostuvat erilaisten kotitalouksien tulot.

Kulutussyksikköpainoista käytetään tyypillisimmin modifioitua OECD-skaalaa, jossa kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa painon 1 ja muut yli 13-vuotiaat jäsenet painon 0,5 ja 0–13-vuotiaat painoarvon 0,3. Tarkastelussa ei huomioida kotitalouden varallisuutta tai säästöjä, palvelujen (kuten terveys- ja koulutuspalvelujen) käyttöä tai niiden rahallista arvoa kotitalouksille, vaan tarkastelun kohteena ovat muutoin kotitalouden käytettävissä olevat tulot. Mittarissa on kyse suhteellisesta pienituloisuudesta, sillä pienituloisuusraja on yhteydessä mediaanituloihin; tällöin esimerkiksi lapsilisään tehtävät korotukset nostavat mediaanituloa ja sitä kautta myös pienituloisuusrajaa. (Mäkinen & Virmasalo 2024, 15–16.) Vuonna 2022 Suomessa pienituloiseksi on tilastollisesti arvioitu yhteensä 118 880 lasta, mikä vastaa 11,7 % Suomen lapsista (Sotkanet 2024).

Minimibudjettimittari on myös yleisesti käytössä oleva köyhyysmittari, jossa pyritään huomioimaan kotitalouden varallisuutta, esimerkiksi asuntovarallisuudesta saadun hyödyn avulla (Mäkinen & Virmasalo 2024, 16). Mittarissa keskiössä on viitebudjettilaskelmat, jotka on yleistetty kulutussyksikköpainojen avulla koskemaan koko väestöä, ja viitebudjeteilla kuvataan elintasoa, joka mahdollistaa osallisuuden yhteiskunnassa. Köyhyysraja muuttuu mittarissa hintojen nousun myötä, eikä mittari ole sidottu esimerkiksi mediaanituloihin, jolloin mittaria voidaan hyödyntää, kun tarkastellaan hintojen nousun vaikutusta köyhyyteen. (Mt., 16.)

Toimeentulotuen on nähty olevan yksi köyhyysindikaattori, sillä se edellyttää toisaalta subjektiivisesti hakijan kokemusta siitä, ettei tule tuloillaan toimeen ja toisaalta objektiivisesti tarkasteltuna viranomaistaho arvioi, etteivät hakijan tulot ole riittävät (Ilmakunnas, Kauppinen & Moisio 2020, 202). Toimeentuloasiakkuuteen liittyy erilaisia hyvinvointipuutteiden kasautumia, kuten työttömyyttä, yksinhuoltajuutta ja matalaa koulutustasoa (mt., 202). Varattomuuden ja merkittävien toimeentulovaikeuksien ohella toimeentulotukeen yhdistyy myös häpeää (Itla 2024). Lapsiperheiden osuus kaikista toimeentulotukea saaneista oli 18 % vuonna 2023, ja lukumäärällisesti toimeentulotukea saaneita lapsiperheitä oli seuraavasti: 1) yksinhuoltajaisia 24 755, 2) avo- tai avioparin ja lasten muodostamia kotitalouksia 16 543 ja 3) yksinhuoltajamiehiä 2 181. (Tammelin & Ojala 2025, 113). Täydentävän toimeentulotuen osalta lapsiperheiden osuus oli noin 26 % kaikista kotitalouksista, ja erityisesti yksinhuoltajanisille myönnettiin täydentävää toimeentulotu-

kea (15 % kaikista täydentävän toimeentulotuen saajista). Ennaltaehkäisevän toimeentulotuen saajista 21 % oli lapsiperheitä, joista 11,6 % oli yksinhuoltajaäitejä. Erityisesti kahden aikuisen ja lasten kotitalouksissa toimeentulotuen saanti oli useammin lyhytkestoisista (1–3 kk) kuin pitkäkestoista (10–12 kk) vuonna 2023. (Tammelin & Ojala 2025, 113.)

Perustoimeentulotuen siirtymisen Kelaan on todettu vähentäneen toimeentulotuen saamiseen liittyvää leimaavuutta (mt., 113). Mia Tammelin ja Satu Ojala (2025, 114) ovat kuvanneet artikkelissaan Tilastokeskuksen laatimaa Elinolotutkimusta (2021), jonka mukaan esimerkiksi yksinhuoltajaäideillä on enemmän aineellisia puutteita, joiden myötä esimerkiksi ei ole mahdollisuutta tarjota monipuolista ravintoa, riittävää tilaa läksyjen tekemiseen tai varaa uusien vaatteiden hankintaan lapsille. Lapsiperheköyhyyteen ja ylisukupolvisuuteen liittyvien ratkaisujen tulisi olla laaja-alaisia, minkä myötä toimeentulotuen rooli voidaan nähdä ristiriitaisena, sillä toisaalta tavoitteena on vähentää perheiden riippuvuutta viimesijaisesta tuesta, mutta toisaalta toimeentulotukea tulisi kehittää etuudeksi, joka mahdollistaa perheiden joustavan tukemisen yllättävissä elämäntilanteissa, sosiaalihuollon palvelujen tuella. (Mt., 111.)

Lapsiperheköyhyydellä on myös tutkimuksissa todettuja seurauksia esimerkiksi perheiden arkea kuormittavana, ongelmia kasauttavana ja periytyvänä tekijänä (Salmi 2020, 38–39). Lapsiperheköyhyyteen liittyykin ylisukupolvisuutta; esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kohorttitutkimus vuonna 1987 syntyneistä lapsista kertoo, että niillä lapsilla, joiden perheessä oli ollut pitkään jatkuvia toimeentulo-ongelmia, oli verrokki-ryhmiä useammin vähemmän koulutusta ja enemmän mielenterveysongelmia ja huostaanottokokemuksia sekä toimeentulovaikeuksia myös aikuisena (Paananen, Ristikari, Merikukka, Rämö & Gissler 2012, 3). Vuonna 1997 syntyneistä lapsista tehty kohorttitutkimus kuvaa samankaltaisia tuloksia, ja raportin mukaan vanhempien matala koulutusaste ja heikko taloudellinen tilanne on selkeästi yhteydessä lasten hyvinvointiin esimerkiksi siten, että koulumenestys määrittyi vahvasti vanhempien taloudellisen tilanteen mukaan (Ristikari, Keski-Säntti, Sutela, Haapakorva, Kiilakoski, Pekkarinen, Kääriälä, Aaltonen, Huotari, Merikukka, Salo, Juutinen, Pesonen-Smith & Gissler 2018, 4). Vuonna 1997 syntyneistä tehdyssä kohorttitutkimuksessa kodin ulkopuolelle oli ollut sijoitettuna 5,7 %, mikä tarkoitti lähes kaksinkertaistumista edellisestä kohortista (mt., 4).

Lapsiperheköyhyyden ylisukupolvisuudelle ei ole yksittäistä tai laajasti hyväksyttyä selitystä, mutta toisaalta yksimielisyyttä löytyy sen suhteen, että köyhyyden ja huono-osaisuuden ylisukupolvisuus ylläpitää ja vahvistaa eriarvoisuutta (Tammelin & Ojala 2025, 111). Lapsiperheköyhyyden ylisukupolvisuutta Suomessa ovat tutkineet hiljattain Irene Brucelli ja Abigail McKnight (2024), joiden tutkimuksen perusteella perheen koettu matala tulotaso oli yhteydessä köyhyyden riskin lisääntymiseen aikuisena. Toimeentulovaikeudet esimerkiksi rajoittavat mahdollisuuksia investoida lasten hyvinvointiin, kuten asuinolosuhteisiin, harrastuksiin, koulutukseen ja terveydenhuoltoon. Köyhyyden on myös osoitettu lisäävän perheenjäsenten kokemusta stressistä, mikä voi vaikuttaa vanhemmuuden laatuun ja myös lasten sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen, jolloin kodin myönteisen vuorovaikutuksen voidaankin katsoa olevan ratkaisevan tärkeässä asemassa lasten kognitiivisen ja sosioemotionaalisen kehityksen tukemisessa. (Mt., 10–14, 17–18.)

Voidaankin todeta, että mitä enemmän lapsia elää köyhyydessä tässä ja nyt, niin sitä useammalla on aikuisena vaikeuksia kokea olevansa yhteiskunnan jäsen ja sitä useammalla on köyhyyden jättämiä jälkiä terveydessä ja hyvinvoinnissa (Tammelin & Ojala 2025, 111). Ylisukupolvisuuden osalta olennaisena nähdään olevan myös köyhyyden tai taloudellisen niukkuuden kesto; mitä pidempään taloudellinen niukkuus on kestänyt, niin sitä vahvempi yhteys sillä on aikuisuuden tilanteeseen (Mäkinen & Virmasalo 2024, 31). Lapsiperheköyhyys ei ole kuitenkaan pelkkää tilastoitua tietoa, vaan myös kokemusta. Esimerkiksi Pelastakaa Lapset on kerännyt vuodesta 2001 lähtien vuosittain Lapsen ääni -kyselyllä lasten kokemuksia perheen pienituloisesta elämäntilanteesta, arjen vaikeuksista ja hyvinvoinnin vaarantumisesta. Vuoden 2024 raportin mukaan 17 % vastaajista koki itsensä pienituloiseksi ja heistä stressiä oli kokenut yhteensä 83 % (N=1653, 12–17-vuotiaat lapset ja nuoret) (Sarkia & Väливаара 2024, 25). Pienituloiseksi perheensä määritelleistä 60 % oli tuntenut häpeää tai noloutta ja 67 % oli kokenut poikkeavansa muista perheen taloudellisen tilanteen vuoksi. Vastaajista 19 % koki, ettei ruokaa ollut riittävästi eikä säännöllisesti kotona, jolloin perustarpeisiin vastaamisesta on jouduttu nipistämään. 31 % oli joutunut lopettamaan harrastuksen perheen taloudellisen tilanteen vuoksi. Aikaisempiin vuosiin verrattuna huoli omasta tulevaisuudesta näyttäytyi yleisempänä, sillä vastaajista 71 % oli huolissaan tulevaisuudestaan, kun se aiempina kahtena vuotena vastaukset ovat olleet 45–53 % välillä. (Mt., 18–22, 28.)

Vuoden 2023 Nuorisobarometrin mukaan mahdollisuudet sosiaalisiin suhteisiin, itsensä kehittämisen ja tarpeiden täyttymiseen ovat rajoittunutta ja kiusaamiselle sekä syrjinnälle altistavaa, kun puhutaan nuorten kokemasta rahanpuutteesta (Kiilakoski & Happonen 2024, 85). Enna Toikka (2023, 72) taas kuvaa väitöskirjansa tuloksissa, että lasten ja nuorten kokema elämäntyytyväisyys oli matalampi lapsilla, jotka olivat huolissaan perheensä toimeentulosta, kokivat toimeentulon vaikeana, ja joiden perheessä oli vain vähän rahaa käytössä. Samassa tutkimuksessa saatiin tulos, jonka mukaan tyytyväisyys ystävyysuhteisiin ja ohjattu harrastaminen olivat vähäisempää lapsilla, joiden perheissä oli vain vähän rahaa käytössä tai itsellään vain vähän omaa käyttörahaa. Lapsen oma kokemus perheen toimeentulosta ja materiaalisista resursseista oli jo peruskouluikäisen lapsen elämän kannalta suuri merkitys suhteessa elämäntyytyväisyyteen. (Toikka 2023, 77.)

Vaioloiset -kokemusvaikuttajien kanssa toteutetussa kanssatutkimuksessa taas ilmeni, että lapsuuden köyhyyskokemukset olivat moninaisia näkyen niin materiaalisesti, sosiaalisesti kuin emotionaalisesti ja ovat toisiinsa limittyneitä ja peräkkäisiä (Mäkinen & Virmasalo & Hirvonen & Valoisat-ryhmä 2024, 23). Köyhyys oli näkynyt lapsuudessa materiaalisesti esimerkiksi ruoan ja vaatetuksen puutteena, sosiaalisesti ulkopuolelle jäämisenä ja emotionaalisesti häpeänä, stressinä ja suruna (mt., 23). Lapsen perhetaustan on todettu olevan yhteydessä lapsen itsetuntoon sekä esimerkiksi opiskeluun liittyviin suunnitelmiin siten, että itsetunto ja opiskeluun liittyvät suunnitelmat olivat hiekkommat huono-osaisilla nuorilla verrattuna hyväosaisiin nuoriin (Kallio & Hakovirta 2020, 261). Hiljattain julkaistu kuvaileva teema-analyysi ”*Nuorten arkipäivän kokemuksista köyhyydestä*” nosti esiin, kuinka nuorten kokema köyhyys ilmenee arjessa heikentyneinä sosiaalisina suhteina, voimakkaina negatiivisina tunnetiloina sekä puutteellisuutena välttämättömyyksistä (Rajala, Isola, Puuronen & Kallio 2024, 488).

2.2.2 Taloudellinen tukeminen lastensuojelun avohuollossa

Tässä tutkimuksessa taloudellista tukemista tarkastellaan erityisesti Lastensuojelulain (417/2007) 35 § ja 36 § perusteella, sillä kerätty aineisto kohdentuu näihin sääntelyn kohtiin. Tiedostan, että hyvinvointialueet järjestävät taloudellisen tuen myöntämisen eri tavoin; esimerkiksi jossain on mahdollista myöntää lastensuojelusta myös täydentävää ja

ehkäisevää toimeentulotukea Toimeentulotukilain (1412/1997) nojalla tai taloudelliselle tuelle saattaa olla omia erillisiä yksiköitään. Esimerkiksi ”Toimeentulotuki lastensuojelun ennaltaehkäisevänä välineenä” -tutkimushanke korosti täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämiskäytäntöjen yhtenäistämisen tärkeyttä hyvinvointialueilla olevien eroavaisuuksien ja täten myös lapsiperheiden eriarvoiseen asemaan asettamisen vuoksi (Politiikkasuositus 2023, 2).

Lastensuojelulain (417/2007) keskeisinä periaatteina ovat 4 § mukaan lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen, vanhempien, huoltajien ja muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden tukeminen lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa sekä pyrkimys ehkäistä lapsen ja perheen ongelmia ja puuttua havaittuihin ongelmiin riittävän varhain. Ensisijaisesti on otettava huomioon lapsen etu lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa. Lapselle on lastensuojelulain 13 b § mukaan nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jonka tulee olla sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (817/2015) tarkoitettu sosiaalihuollon ammattihenkilö. Vuonna 2022 lastensuojelulakiin tuli voimaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä koskeva henkilöstömitoitus, jonka mukaan vuodesta 2024 lähtien sosiaalityöntekijällä saa olla enintään 30 lasta asiakkaanaan (Yliruka, Ristolainen & Weckroth 2023, 1).

Lastensuojelun avohuollon tukitoimiin on Lastensuojelulain (417/2007) 34 § mukaan ryhdyttävä viipymättä, kun lastensuojelun tarve on todettu. Hyvinvointialueen on 35 § mukaan järjestettävä viivytyksettä riittävä taloudellinen tuki ja korjattava yhteistyössä kunnan kanssa asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeenmukainen asunto, kun lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisolosta tai asunnon puuttumisesta tai kun mainitut seikat ovat oleellisena esteenä lapsen ja perheen kuntoutumiselle. Hallituksen esityksessä (252/2006) lastensuojelulaiksi on kuvattu, etteivät riittämätön toimeentulo tai puutteellinen asuminen ole peruste lapsen huostaanottamiselle ja käänteisesti, että riittämättömään toimeentuloon tai puutteelliseen asumiseen liittyvät seikat tulisi korjata ennen muihin lastensuojelutoimenpiteisiin ryhtymistä. Esityksessä korostetaan myös yhteistyön tekemistä esimerkiksi muiden sosiaalipalvelujen, aikuissosiaalityön, varhaiskasvatuksen ja kunnan toimijoiden kanssa perheen kuntoutumisen tukemiseksi.

Lastensuojelulain § 36 mukaisesti yksi lastensuojelun avohuollon tukitoimista on lapsen taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Avohuollon tukitoimia tulee järjestää esimerkiksi Toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) mukaisen toimeentulotuen ja ehkäisevän toimeentulotuen lisäksi. Hallituksen esityksessä (252/2006) on kuvattu, että taloudellinen tuki on tärkeää lisätä avohuollon tukitoimiin, jotta se velvoittaisi etsimään ja käyttämään kunkin lapsen ja perheen yksilölliseen tilanteeseen sopivimman tukimuotojen kokonaisuuden. Taloudellisella tuella on hallituksen esityksen (252/2006) mukaan pyritty myös siihen, että lapsen tilannetta voitaisiin lastensuojelullisin perustein parantaa taloudellisen tuen avulla, mikäli perheen erittäin heikko taloudellinen tilanne vaarantaisi lapsen huolenpitoa ja kehitystä.

Selkeyden vuoksi on hyvä tuoda vielä lyhyesti toimeentulotuen erilaiset vaihtoehdot, jotka ovat joillakin hyvinvointialueilla myös lastensuojelun käytössä. Toimeentulotuki jakautuu Suomessa Kansaneläkelaitoksen (Kela) vuodesta 2017 lähtien myöntämään perustoimeentulotukeen sekä hyvinvointialueilla myönnettävään, harkinnanvaraiseen täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen (Laki toimeentulotuesta 1412/1997). Täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä otetaan huomioon lain 7 c § mukaan tarpeellisen suuruisina henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeelliseksi harkitut menot. Henkilön tai perheen erityisenä tarpeena tai olosuhteena voidaan pitää pitkäaikaista toimeentulotuen saamista, pitkäaikaista tai vaikeaa sairautta, lasten harrastustoimintaan liittyviä erityisiä tarpeita ja muita näihin verrattavia olosuhteita tai tarpeita. Ehkäisevää toimeentulotukea taas voidaan 8 § mukaan myöntää toimeentulotukilain 1 §:n 2 momentissa mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi tuen saajan aktivointia tukeviin toimenpiteisiin, asumisen turvaamiseksi, ylivelkaantumisesta tai taloudellisen tilanteen äkillisestä heikentymisestä aiheutuvien vaikeuksien lieventämiseksi sekä muihin tuen saajan oma-toimista suoriutumista edistäviin tarkoituksiin. Hyvinvointialue päättää tuen myöntämisen perusteista.

2.2.3 Taloudellinen kyvykkyys

Sosiaalityö on toiminut pitkään köyhyyden vastaisessa toiminnassa, ja sosiaalityöntekijät voidaankin nähdä avaintoimijoina tavoittamaan taloudellisesti haavoittuvassa asemassa eläviä ihmisiä (Viitasalo 2019, 8). Taloussosiaalityön toimintaorientaatiota ja siihen lukeutuvaa taloudellista kyvykkyyttä on sovellettu perinteisemmin aikuissosiaalityöstä tehtyyn tutkimukseen (Viitasalo 2021, 218). Lastensuojelu on jäänyt vähäisemmälle huomiolle taloudellisen kyvykkyuden tutkimuksessa enkä esimerkiksi tutkielmaa varten löytänyt lastensuojelussa tehtyä tutkimusta taloussosiaalityöhön tai taloudelliseen kyvykkyyteen liittyen. ”Toimeentulotuki lastensuojelun ennaltaehkäisevänä välineenä” -tutkimushankkeen politiikkasuosituksessa (2023) on ehdotettu taloussosiaalityön orientaatiota hyödynnettäväksi myös lastensuojelussa, minkä myötä taloudellinen kyvykkyuden tarkasteleminen lastensuojelussa olisi mielestäni sosiaalityön tutkimuksessa tarpeellista ja toimiikin tämän vuoksi myös yhtenä tutkimukseni keskeisistä käsitteistä.

Sosiaalityön perinne on liittynyt vahvasti aktivointiin ja rahansiirtoihin, minkä myötä varjoon ovat jääneet syrjinnän ja sarron poistaminen sekä sosiaalityölle keskeiset arvot, kuten yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden lisääntyminen ja tasa-arvo (Viitasalo 2019, 8). Suomessa taloudellista toimintakykyä ja taloudellista kyvykkyyttä on tutkinut esimerkiksi Katri Viitasalo, jonka mukaan sosiaalityössä pelkkä talouden tuntemus ei ole ratkaisevaa ihmisten talouteen liittyvissä asioissa, vaan vaaditaan lisäksi ymmärrystä erilaisten elämäntilanteiden, sosioekonomisen aseman ja kulttuurisen taustan vaikutuksista ihmisten taloudelliseen toimintaan (mt., 13). Viitasalo (2021, 218–232) on esimerkiksi hyödyntänyt taloussosiaalityön (financial social work) orientaatiota ja toimintakykyteoriaa (capability approach) tarkastellessaan taloudellista kyvykkyyttä ja ihmisten elämäntilanteiden tukemista aikuissosiaalityössä.

Taloussosiaalityö eli Financial social work on vielä verrattain uusi käsite, joka on lähtöisin Yhdysvalloista virinneestä keskustelusta 2000-luvun taitteessa, liittyen talousasioiden käsittelyn vahvistamiseen sosiaalityössä (Moisio ym. 2024, 217). Viitasalo (2018, 99) on kuvannut väitöskirjassaan University of Maryland School of Social Workin (2010) jaoteltua taloussosiaalityön toteutuksesta. Kyseessä on Viitasalon mukaan laaja-alaisesti sosiaalityössä kehitettävä suuntaus koskien talous- ja toimeentulokysymysten käsittelyä, ja

jossa kiinnostus kohdistuu paitsi asiakas- ja perhekohtaisiin palveluihin, niiden kehittämiseen ja yhteisöjen parissa työskentelyyn, niin myös toimintaan, jolla kehitetään poliittisen asianajon keinoin ympäröivää ja kompleksista toimintakenttää. Taloussosiaalityön lähestymistapa painottaa taloudellisessa avustamisessa myös psykososiaalista otetta. (Viitasalo 2018, 99.)

Kyvykkyyden käsite on lähtöisin Amartya Senin ja Martha Nussbaumin teoreettisista keskusteluista oikeudenmukaisuuteen ja toimintamahdollisuuksiin liittyen (Sherraden 2013; Viitasalo 2018). Nussbaumin kuvaamassa toimintakykyteoriassa (capability approach) tarkastellaan erityisesti sitä, mitkä asiat ovat mahdollisia jokaiselle ihmiselle sen sijaan, että se tarkastelisi vain hyvinvoinnin keskiarvoja (Nussbaum 2011, 18). Kyvykkyyttä voidaan kuvata etsimällä vastauksia kysymykseen siitä, mitä ihmisen on mahdollista tehdä ja olla, ja taustana on erityisesti ihmisoikeudellinen tarkastelu. Kyvykkyys nähdään vapautena saavuttaa erilaisia toimivia yhdistelmiä sekä mahdollisuuksina valita ja käyttää henkilökohtaisia kykyjä poliittisessa, sosiaalisessa ja taloudellisessa ympäristössä. Toimintakykyteoriassa Nussbaum on listannut kymmenen kohdan listan keskeisimmistä kyvyistä, jotka yhteiskunnan on turvattava jäsenilleen, sisältäen esimerkiksi itsemääräämisen ja fyysisen terveyden. Keskeistä on yhteiskunnan rooli mahdollistajana sisäisten kykyjen kehittymiselle (esimerkiksi koulutuksen kautta) sekä resurssien takaamiseksi perheiden tueksi ja yksilöiden fyysisen ja henkisen terveyden kehittämiseksi. (Mt., 20–33.)

Taloussosiaalityön tavoitteena on sosiaalityön asiakkaiden taloudellisen hyvinvoinnin (financial well-being) ja taloudellisen kyvykkyyden (financial capability) vahvistaminen (Moisio ym. 2024, 217). Taloudellisen kyvykkyyden vahvistamisella viitataan sosiaalityön lähestymistapoihin ja menetelmiin taloudellisen hyvinvoinnin konkreettiseksi parantamiseksi (mt., 217). Pitkäaikaisen taloudellisen hyvinvoinnin ytimen onkin katsottu syntyvän taloudellisen kyvykkyyden ja omaisuuden kasvattamisen tuloksena (Birkenmaier & Callahan, & Sherraden & McCledon & Huang 2019, 127). Taloudellisen kyvykkyyden käsite on moniulotteinen, sillä se viittaa yhtäältä talouteen liittyviin tietoihin, taitoihin ja osaamiseen sekä toisaalta yksilö-, perhe, ja yhteisökohtaiseen taloudelliseen toimintaan (Atkinson & McKay & Kempson & Collard 2006, 10). Taloudelliseen kyvykkyyteen liittyikin ihmisten *kyky* toimia talouselämässään sekä *mahdollisuus* toimia rahan kanssa

(Birkenmaier ym. 2019, 127). Taloudellinen kyvykkyys kattaa taloudelliset tiedot ja taidot, arkisen taloudenhallinnan, erilaisiin palveluihin ja tuotteisiin liittyvät valinnat, tulevaisuuteen ja muutoksiin varautumisen sekä kyvyn talouden seuraamiseen. Taloudellinen kyvykkyys kattaa myös ymmärryksen taloudellisen sosialisoinnin merkityksestä taloudellista käytöstä ohjaavina arvoina, asenteina ja ajatuksina. (Viitasalo 2019, 9; myös Atkinson ym. 2006.)

Ollakseen taloudellisesti kyvykäs, yksilöillä tulee olla seuraavat asiat: 1) mahdollisuus tavallisiin talouden palveluihin ja varallisuutta rakentaviin ohjelmiin (kuten säästämiseen ja pankkipalveluihin), 2) mahdollisuus kohdentaa resursseja sellaisiin ohjelmiin, jotka vastustavat haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kohtaamia epäoikeudenmukaisia muureja, 3) ääni taloudellisesti kestävien palvelujen suunnittelussa ja mahdollisuus vaikuttaa kuluttajien suojaan organisaatioissa sekä 4) tiedot ja taidot selviytyä taloudesta ja suunnitella talouden tasapainoista tulevaisuutta ohjauksen ja neuvonnan tukemana (Sherraden & Huang & Frey & Birkenmaier & Callahan & Clancy & Sherraden 2015, 10-11). Toisin sanoen, ihmisellä tulee olla tietoa ja taitoa ymmärtää toimia taloutensa parhaaksi kestäväällä tavalla sekä tosiasiallinen mahdollisuus taloudellisiin resursseihin pääsyyn ja palvelujen kehittämiseen, mikä edistää taloudellista päätöksenteon prosessia ja päätöksentekoa (Birkenmaier ym. 2019, 128).

Esimerkiksi varallisuuden hankkimisella on kuvattu olevan myönteinen vaikutus ihmisten ajatuksiin itsestään, elämästään ja tulevaisuuden mahdollisuuksistaan (Birkenmaier ym. 2019, 128). Taloudellisen kyvykkyuden näkökulma on sosiaalityössä tärkeä paitsi suoran yksilön ja perheen kanssa tehtävän työskentelyn (kuten etuuksista annettavan ohjauksen) näkökulmasta, niin myös siksi, että sosiaalityössä olisi tärkeää ymmärtää asiakkaiden elämäntilanteen näkökulma (ottamalla huomioon esimerkiksi yksilölliset ja yhteiskunnalliset muutokset) sekä organisaatioiden, yhteisön ja politiikan näkökulma (mt., 130). Moisio ja kumppanit (2024, 218) kuvaavat, että perheiden taloudellista toimintakykyä tulisi vahvistaa rakenteellisia esteitä poistamalla, varmistamalla perheiden pääsyn toteutumista heille oikeiden palvelujen ja resurssien piiriin sekä kiinnittämällä huomiota perheenjäsenten konkreettisiin taloutta koskeviin tietoihin ja taitoihin. Taloudellinen kyvykkyys perustuukin kokonaisvaltaiseen taloudellisten ongelmien käsittelyyn ottamalla

huomioon elämän eri osa-alueet, kuten työmarkkinat, terveyden, palvelut, etuudet, asumisen, perhemuodon ja sosiaalisen pääoman, jotka kietoutuvat taloudellisten toimintaedellystysten kokonaisuuteen (Viitasalo 2021, 219).

Sosiaalityöntekijällä on oltava tietämystä taloudesta ja taidot taloudellisten asioiden käsittelemiseksi asiakkaan kanssa, jotta hän tietää, miten vähentää asiakkaan taloudellista haavoittuvuutta ja stressiä sekä miten hän voi auttaa asiakasta kasvattamaan taloudellista tasapainoa ja turvallisuutta (Birkenmaier ym. 2019, 135). Hiljattain tehdyn kirjallisuuskatsauksen perusteella sosiaalityön interventiomallien keskeisinä elementteinä taloudellisen toimintakyvyn vahvistamiseksi ovat olleet talouskasvatus sekä taloudellinen osallisuus, joihin liittyvät taloudellisen omavaraisuuden kasvattaminen sekä taloudellisen luottamuksen lisääminen (Viitasalo & Kaitsaari & Kaittäla & Moisio & Hakovirta 2024, 505–506). Sosiaalityön käytännöt keskittyvät perinteisesti liiaksi rahanhallintaan ja jättävät huomiotta tavat, joilla voitaisiin lisätä asiakkaan tuloja ja muita resursseja sekä välttää tulevia riskejä (mt., 506). Taloussosiaalityön interventiomallien osalta Suomessa on kehitteillä esimerkiksi Turun ja Helsingin yliopistojen ”Taloussosiaalityö lapsiperheissä” -hankkeessa ”Lapsiperheen vahvat rahataidot” eli VaRa-interventio, mutta ainakin pilotointivaiheessa VaRa-interventio rajaa lastensuojelun asiakkaana olevat perheet ulkopuolelle (Kaittäla, Meri, Viitasalo, Isoniemi, Välimäki & Hakovirta 2022, 14).

Sosiaalialan ammattilaisilta vaaditaan taloudellisen toimintakyvyn vahvistamiseksi vahvaa osaamista asiakastyöstä, taloudesta ja keinoista, jotta asiakkaiden talousvaikeuksiin voitaisiin vastata erilaisia työskentelytapoja käyttämällä (Moisio ym. 2024, 223). Meri Moisio ja kumppanit (2024, 224–225) ovat kuvanneet kansainvälisen kirjallisuuskatsauksen perusteella taloussosiaalityön keinoin pystyttävän saamaan aikaan ratkaisevia muutoksia perheiden taloudellisessa toimintakyvyssä ja kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa. Tällöin taloussosiaalityön osaamista tulisi vahvistaa sosiaalityön perus- ja täydennyskoulutuksessa sekä lisätä konkreettisia välineitä sosiaalityöntekijöille interventiomalleja pilotoimalla ja juurruttamalla. Huomiota on kiinnitettävä myös asiakkaiden kohtaamisen tapaan, esimerkiksi syyllistämisen välttämiseen ja tilanteiden moninaisuuden huomioimiseen. (Mt., 226.) Taloudellisen kyvykkyyden voidaankin nähdä ottavan huomioon sosiaalityössä usein nähtävän dualistisen ongelman ja yhdistävän mikro- ja mesotasoilla työskentelyn siten, että se ottaa huomioon paitsi yksilökohtaisen avustamisen, niin myös

työskentelyn haavoittuvaisten väestöryhmien taloudellisen inklusion puolesta (Abramovitz & Sherraden 2016, 594). Jotta yhdistäminen onnistuu, niin tähän on hyödynnetty esimerkiksi koulutuksellista toimintaa, jossa tuotetaan tietoa ja taitoja kotitalouksien taloudenhallinnasta sekä ohjataan tarkastelemaan, miten sosiaalityöntekijät voivat edistää taitoja käytännön työssä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen parissa, eri toimintaohjelmien ja niitä ohjaavan politiikan kehityksen näkökulmat huomioon ottaen (Sherraden & Birkenmaier & McGlendon & Rochelle 2016, 134).

Katri Viitasalo (2019, 10) on kuvannut myös taloudellista kyvykkyyttä vahvistavan tuen kolme ulottuvuutta, joita ovat: tuki 1) asianajona, 2) työmenetelmänä ja 3) kohtaamisena. Asianajo kuvautuu pyrkimyksenä parantaa epäsuotuisia olosuhteita mikro- ja makrotasolla osallistumalla vaikuttamistyöhön, palvelujärjestelmän kehittämiseen ja epäkohtien korjaamiseen. Taloudellista toimintakykyä vahvistava tuki asianajona pyrkii vaikuttamaan yhteiskunnallisen ajattelun, palvelujen ja päätöksenteon tasolla niihin elementteihin, jotka ovat läsnä yksilötyön arjessa näkyvinä eriarvoisuuden ja epäsuotuisien olosuhteiden ja elämäntilanteiden ilmiöinä. (Mt., 9–10.) Näin ollen taloudellisen toimintakyvyn tukemisella asianajona on yhteys myös rakenteelliseen sosiaalityöhön ja ymmärrykseen yksilöiden elämäntilanteissaan kohtaamien ongelmien kytköksestä yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän rakenteisiin (Viitasalo 2018, 97). Talousvaikeuksien käsittely sosiaalityössä yhdistyykin rakenteelliseen vaikuttamiseen ja edellyttää kokonaisvaltaista otetta (Viitasalo 2021, 227).

Taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen työmenetelmänä taas kuvaa erilaisia työssä hyödynnettäviä toimintamalleja, menetelmiä ja työvälineitä talouden- ja elämänhallinnan sekä talouden lukutaidon lisäämiseksi (mt., 10). Kohtaamisen ulottuvuudella työskennellessään psykososiaalista otetta, motivointia ja tietoisuustyöskentelyä hyödyntäen. Kohtaamisella viitataan vuorovaikutuksen ja psykososiaalisen tuen yhdistymiseen asiakkaan ja työntekijän välillä taloudellisen kyvykkyyden vahvistamiseksi. Verkostojen vahvistaminen, yhteistyön kehittäminen ja sosiaalityöntekijöiden osaamisen lisääminen ovat keskeisessä roolissa taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisessa ja palveluihin pääsyn edistämisessä. (Mt., 10–13.)

3 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

3.1. Tutkimustehtävä ja sitä tarkentavat tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää lapsiperheiden talouteen liittyvän työskentelyn rakentumista lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä kiinnittämällä keskeisiksi käsitteiksi taloudellinen kyvykkyys sekä taloudellisen tuen käyttö osana asiakasprosessia ja asiakassuhdetta. Tarkoituksena on kuvata, miten ja miksi lapsiperheen taloudellista tilannetta tarkastellaan sekä miten ja miksi taloudellista tukea käytetään toisaalta interventiona ja toisaalta intervention tuotoksena ja tuloksena. Tarkoituksena on lisäksi tuottaa tietoa, mitä vaikutuksia sosiaalityöntekijät arvioivat taloudellisella tuella olevan lastensuojelun avohuollossa olevalle asiakasperheelle. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä hyödynnän Björn Blomin ja Stefan Morénin KAIMeR-teorian käsitteistöä ja sosiaalityön mallinnusta, mikä on toiminut pohjana myös tutkimuskysymysteni asettelussa.

Tutkimuskysymykseni on ”*Miten talouteen liittyvä työskentely rakentuu lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä?*” Tutkimuskysymystä tarkentavina kysymyksinä ovat:

- 1) Millaiset kontekstit ja kontekstimekanismit vaikuttavat taloudelliseen kyvykkyyteen ja taloudellisen tuen käyttöön lastensuojelun avohuollossa?
- 2) Millaisia tuen sisältöjä ja sosiaalisia mekanismeja talouteen liittyvä työskentely ja kohtaamiset sisältävät?
- 3) Millaisia vaikutuksia sosiaalityöntekijät arvioivat taloudellisella tuella olevan perheelle?

Tavoitteena on, että tutkimuksestani olisi hyötyä niin sosiaalityöntekijöille, johtaville viranhaltijoille kuin luottamushenkilöille kuvaamaan lapsiperheiden talouden ja toimeentulon näyttäytymistä ja sen parissa työskentelyä lastensuojelun avohuollon asiakassuhteissa ja -prosessissa. Tutkimuksen kautta on mahdollista tunnistaa myös tekijöitä, joilla voitaisiin helpottaa ja ehkäistä toimeentuloon liittyviä haasteita lapsiperheissä.

3.2 Aineisto

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Laadullisessa tutkimuksessa ollaan useimmiten kiinnostuneita tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kokemuksista ja ajatuksista (Puusa & Autio 2020, 9). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään esimerkiksi ilmiön kuvaamiseen, tietyn toiminnan ymmärtämiseen sekä teoreettisesti mielekkään tulokinnan antamiseen jollekin ilmiölle (Tuomi & Saarijärvi 2018, 98). Tärkeää on, että tutkittavilla olisikin kokemusta tai mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta ilmiöstä (mt., 98). Tyypillistä laadulliselle tutkimukselle on, että sillä tuotetaan yksityiskohtaista tietoa valitusta ilmiöstä sellaisilta vastaajilta, jotka toimivat luonnollisissa ympäristöissään (mt., 11). Laadullisen tutkimusmenetelmän ja aineiston keräämisen tavoitteena on aineiston kappalemäärän sijaan aineiston sisällöllinen laajuus (Vilka 2021, 129).

Alun perin tarkoitukseni oli järjestää aineistonkeruu fokusryhmäkeskusteluina. Rekrytoin osallistujiksi erään suuren hyvinvointialueen sosiaalityöntekijöitä, joiden työtehtäviin kuului lastensuojelun avohuollon työtehtäviä. Fokusryhmäkeskusteluihin ei tullut kuitenkaan riittävästi osallistujia, minkä myötä muutin aineistonkeruun yksilöllisesti toteutettaviksi ja puolistrukturoiduksi teemahaastatteluiksi. Teemahaastattelu lähtee oletuksesta, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tutkia teemahaastattelumenetelmällä, ja menetelmässä korostetaan haastateltavien elämyksimaailmaa ja heidän määritelmiään tilanteista (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48). Teemahaastattelulle on tyypillistä, että aihepiirit eli teema-alueet, joita haastattelussa käytetään, ovat tiedossa, mutta kysymysten järjestys ja tarkka muoto voivat puuttua (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 203). Puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltava saa vastata omin sanoin ja itselle luontevassa järjestyksessä kysymyksiin, jotka pohjautuvat etukäteen määrättyihin teema-alueisiin (Vilka 2021, 124).

Teemahaastattelulle onkin tyypillistä keskustelun eteneminen vastaajan ehdoilla (Kananen 2017, 95). Haastattelijan tehtävänä on varmistaa, että kaikki teema-alueet käydään läpi, mutta kuitenkin alueiden läpikäymisen laajuus voi vaihdella (Eskola & Vastamäki 2015, 29). Teemahaastattelussa tutkija pyrkii vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa saamaan selville haastateltavan näkemyksiä tutkimuksen aihepiiristä (mt., 27–28). Koska haastattelutilanne on vuorovaikutustilanne, niin useimmiten haastattelutilanteessa nousee

esille myös uusia asioita, joihin tutkija tarttuu tarkentavilla jatkokysymyksillä (Kananen 2017, 99). Haastattelijalta vaaditaan tilanneherkkyyttä, ja hänen tulee pyrkiä toimimaan haastattelutilanteessa mahdollisimman neutraalisti ja puolueettomasti, jotta ei esimerkiksi tule johdatelleeksi haastateltavaa vastaamaan tietynsuuntaisesti (mt., 104). Vaikka haastattelija on haastattelutilanteessa kaksoisroolissa – osallistuvassa sekä tutkivassa roolissa –, niin haastattelijan on tärkeää pyrkiä minimoimaan omaa osuuttaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 97).

Haastatteluteemojen ja kysymysten laadinnassa keskeistä on muistaa tutkimusongelma (Eskola & Vastamäki 2015, 35). Haastatteluteemat on mahdollista johtaa teoriasta, jolloin kysymys on teoreettisten käsitteiden muuttamisesta haastatteluteemoiksi. Haastattelun tavoitteena on keskustelu, jolloin liian yksityiskohtaiset kysymykset ja kysymyslistat voivat vähentää keskustelun mahdollisuutta. Teemarunko voidaan asettaa kolmeen tasoon siten, että ylimmällä tasolla ovat laajat keskusteltavat teemat, toisella tasolla teemaa tarkentavat apukysymykset ja kolmannella tasolla hyvinkin yksityiskohtaiset pikkukysymykset, joita käytetään, mikäli aiemmilla kysymyksillä ei ole saatu vastausta. (Mt., 36–38.) Laatimassani haastattelurungossa (Liite 3) teema-alueet ja teema-alueita tarkentavat kysymykset pohjautuvat tutkimusongelmaani sekä teoreettisiin käsitteisiin lapsiperheköyhyydestä, taloudellisesta tuesta sekä taloudellisesta kyvykkyydestä. Teema-alueiden kysymysten laadinnassa hyödynsin myös KAIMEr-teorian käsitteistöä siten, että haastatteluissa pystyisin tarkastelemaan mahdollisimman laaja-alaisesti yhteiskunnallista kontekstia, asiakkaan elämismailmaa ja toisaalta intervention kontekstia, jotta saisin myös monipuolista aineistoa kokonaiskuvan hahmottamiseksi.

Teemojen ensimmäiset kysymykset jätin mahdollisimman avoimiksi, jotta haastateltaville muodostuisi mahdollisuus määritellä teema-alueita ensin mahdollisimman vapaasti ja omin sanoin. Yleisempien kysymysten jälkeen on yksityiskohtaisempia kysymyksiä, joiden tarkoituksena oli herätellä keskustelua haastateltavan kanssa käsitteiden teoreettisesta näkökulmasta, mutta kuitenkin riittävän avoimella ja keskusteluun kutsuvalla tavalla. Otin huomioon, että teemahaastattelussa on tärkeää pyrkiä laventaviin kysymyksiin, joiden avulla tutkijan on mahdollista avartaa ymmärrystään tutkittavasta ilmiöstä (Kananen 2017, 98). Ennen haastatteluja toteutin myös esihaastattelun, jolla testasin haastattelurunkoa ja tein vielä muokkauksia teema-alueiden kysymyksenasetteluun.

Rekrytoin haastateltavia välittämällä haastattelukutsua lastensuojelusta vastaavan viranhaltijan kautta edelleen johtaville sosiaalityöntekijöille ja sosiaalityöntekijöille, joiden tehtäviin kuuluu lastensuojelun avohuollon työtehtäviä. Toimitin myös muistutusviestin tutkimukseen osallistumisesta varmistaakseni kutsun välittymisen ja motivoidakseni haastatteluun lisää osallistujia. Pyrin viesteissä tarjoamaan aikataulullisesti monia vaihtoehtoja, jotta tutkimukseen osallistuminen ei jäisi kiinni aikatauluista.

Tutkimusaineistoni muodostuu viiden sosiaalityöntekijän haastattelusta. Haastattelut toteutettiin helmikuun 2025 aikana ja kaikki haastatteluista toteutuivat kasvokkaisina haastatteluina. Tarjosin haastateltaville mahdollisuuden valita, haluavatko he osallistua haastatteluun etänä vai kasvokkain valitsemassaan paikassa. Haastattelujen kesto vaihteli 55 minuutista 100 minuuttiin. Haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 368 minuuttia / 6 tuntia 13 minuuttia. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin haastattelujen jälkeen kuuntelemalla haastattelutallenteita ja kirjoittamalla ne tekstimuotoon. Litteroinnissa otin huomioon näkökulman siitä, että mikäli tutkimuksessa tärkeämpää on haastattelujen sisältö kuin puhetapa, niin tällöin ei ole tarkoituksenmukaista kirjata esimerkiksi haastattelun käyttämiä äänenpainoja tai taukoja (Ruusuvuori & Nikander 2017, 427, 438). Koska tässä tutkimuksessa tavoitteena oli selvittää miten ja miksi talouteen liittyvä työskentely lastensuojelussa rakentuu (erityisesti sosiaalityöntekijöiden toimintana), niin litteroinnissa tarkoituksenmukaista oli kiinnittää huomiota haastattelun sisältöön haastateltavan puhettavan sijaan. Litteroinnissa jätinkin merkitsemättä muun muassa haastateltavan puheessaan pitämät miettimistauot, yskähdykset tai naurahdukset. Poistin litteroinnista harkiten myös sellaisia ”niinku” -sanoja, joiden arvioin toimineen ajattelua jäsentävinä täytesanoina sen sijaan, että ne olisivat toimineet varsinaisesti sisällön kannalta erityisen merkitsevinä.

Litteroin haastattelut erillisiksi Word-tiedostoiksi, ja kirjallista aineistoa muodostui yhteensä 102 sivua. Tein litteroinnin fontilla Times New Roman, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5. Haastattelun alussa oli yksi taustakysymys, jolla selvitettiin, miten pitkään haastateltavat ovat toimineet sosiaalityöntekijöinä sellaisissa tehtävissä, jotka ovat sisältäneet lastensuojelun avohuollon tehtäviä. Haastateltavilla oli kokemusta lastensuojelun avohuoltoa sisältävistä työtehtävistä vaihdellen kahdesta ja puolesta vuodesta viiteentoista vuoteen.

3.3. Aineiston analyysi

Aineiston analysointiin vaikuttaa tutkijan valitsema näkökulma, tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 12–13). Analyysillä tavoitellaan tutkittavana olevan ilmiön kuvailua, tulkintaa ja ymmärtämistä (Puusa 2020, 143). Analyysimetodin valinta on keskeistä, jotta tutkija kykenee aineiston esiteltyään esittämään perustellun idean siitä, mitä asiasta voisi tämän tutkimuksen perusteella väittää (mt., 148). Aineiston analysoinnissa käytin teorialähtöistä sisällönanalyysia, jossa pyrin KAI-MeR-teorian käsitteitä ja sosiaalityön mallia hyödyntämällä ymmärtämään ja jäsentämään aineistoa sekä hahmottelemaan aineiston perusteella kokonaisuutta taloudellisesta työskentelystä lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissa tutkija lähtee liikkeelle klassisen mallin mukaisesti teoriasta, johon palaa emperiassa käynnin jälkeen (Eskola & Vastamäki 2015, 188). Teorialla onkin ensisijainen ja ohjaava rooli aineiston tarkastelussa (Puusa 2020, 151). Blom ja Morén (2019, 193) ovat kuvanneet metaforisesti, että teoria voi toimia ikään kuin taskulamppuna, joka valonsäteellään valaisee kaikkia niitä osia pimeydessä, joihin valonsäteet osuvat.

Tutkimussuunnitelmavaiheessa ajattelin analyysimetodikseni muodostuvan teoriaohjauvan sisällönanalyysin, mutta analysointivaiheessa metodi tarkentui teorialähtöiseksi sisällönanalyysiksi, sillä koin tarvitsevani teoriaa lähtökohdaksi analyysin teolle. KAI-MeR-teoria sopi mielestäni hyvin aineiston analysoinnin teoreettiseksi viitekehyyksi, sillä se tuki tutkimuskysymyksiin vastaamista huomioimalla sosiaalityön kompleksisuuden sekä pyrkimällä raottamaan sosiaalityön ”mustaa laatikkoa” tutkimusongelmaan sopien (Blom & Morén 2019). Lisäksi KAIMeR-teoria ei Blomin ja Morénin mukaan poista muiden teoreettisten näkökulmien tai käsitteiden käyttöä, vaan sitä voidaan räätälöidä teoreettisena viitekehyyksenä esimerkiksi lastensuojeluun liittyvän teorian kanssa (Blom & Morén 2010, 116–117). Ajattelinkin teorian tarjoavan joustavuutta analysointiin ja toisaalta mahdollistavan myös tämän tutkimuksen kannalta tärkeiden käsitteiden (lapsiperheköyhyys, taloudellinen kyvykkyys, taloudellinen tukeminen) ottamisen mukaan analysointiprosessiin.

Laadullisen tutkimuksen analysoinnissa tutkija tulkitsee ja pyrkii hahmottamaan kokonaisuutta yksittäisistä havainnoista ja johtolangoista (Puusa 2020, 150). Teorialähtöisessä analyysissä analyysin nähdään olevan kietoutuneena tulkintaan ja perustuvan päättelyyn, jossa empiirisestä aineistosta pyritään kohti käsitteellisempää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (mt., 152). Analyysiin kuuluu useita vaiheita, kuten analyysiyksikön valinta, aineistoon tutustuminen, aineiston pelkistäminen, aineiston kategorisointi ja teemoittelu sekä tulkinta. Analyysiprosessissa hyödynsin Johanna Ruusuvuoren ja kumppaneiden (2010, 12) kuvausta analyysin vaiheista, joita ovat: 1) aineistoon tutustuminen, järjestäminen, rajaaminen 2) aineiston luokittelu, teemojen/ilmiöiden löytäminen, 3) aineiston analyysi, teemojen/ilmiöiden vertailu, tulkintasäännön muodostaminen, 4) tulosten koonti, tulkinta, koettelu suhteessa aineistoon ja sen ulkopuolelle 5) teoreettinen dialogi, uudelleen hahmottaminen, käytännön vaikutukset, jatkotutkimustarpeen identifiointi.

Koska kyseessä on teorialähtöinen analyysi, niin hyödynsin analyysiprosessissa myös yhtä Blomin ja Morénin (2019, 150) esittämää kuvausta analyysiprosessista, jonka vaiheita ovat: 1) kuvaaminen ja havainnoiminen, 2) jaottelu ja järjestäminen, 3) sieppaaminen, uudelleenkuvaaminen ja teoreettisen uudelleentulkinnan tekeminen, 4) retroduktio (tarkoitetaan päättelyä parhaaseen mahdolliseen selitykseen) sekä 5) kontekstualisointi ja konkretisointi (Blom & Morén 2019, 150). Analyysia ohjasi teoreettinen ymmärrys Blomin ja Morénin KAIMEr-teorian eri käsitteistä (kontekstit, toimijat, interventiot, mekanismit, tulokset ja vaikutukset) ja sosiaalityön mallista, joita tarkastelin suhteessa haastatteluaineistoon ja sieltä kohdennetummin lapsiperheiden toimeentulovaikeuksiin, taloudelliseen tukeen ja taloudellisen kyvykkyyden näkökulmiin asiakassuhteessa ja asiakasprosessissa. Kuten kirjallisuudessa tuli esiin, niin tutkimuksen vaiheet limittyvät toisiinsa ja tapahtuvat osittain päällekkäin (Ruusuvuori ym. 2010, 11). Johanna Ruusuvuori ja kumppanit (2010, 13) ovat kuvanneet yhdeksi aineiston lähestymisvaiheeksi tallennetun ääninauhoituksen litteroimisen. Litterointi mahdollistikin minulle jo alustavan tutustumisen aineistoon haastattelutilanteen jälkeen, sillä litteroinnissa minun tuli palata yhä uudelleen tarkistamaan kirjoituksen oikeellisuus nauhoitteesta. Litteroinnin jälkeen tutustin aineistoon kuuntelemalla ja lukemalla sitä monia kertoja, tekemällä muistiinpanoja, vertailemalla osallistujien välisiä aineistoja sekä suhteuttamalla aineistoja käsitteisiin (Valtonen & Viitanen 2020, 126).

Aineistoon tutustumisen jälkeen Blom ja Morén kuvaavat seuraavaksi analyysivaiheeksi jaottelun ja aineiston järjestelyn (Blom & Morén 2019, 151). Aineistoa voi lähestyä systemaattisesti koodaamalla aineistoa (esimerkiksi koodimerkeillä tai värikynillä) (Eskola & Vastamäki 2015, 43). Tyypillisimmin teemahaastatteluaineistoa analysoidaan teemoittelemalla, jolloin aineisto jäsennetään teemojen mukaisesti ja pelkistetään (mt., 43). Hyödynsin alkuvaiheessa temaattista luokittelua koodaamalla eri tema-alueita eri väreillä. Temaattisen analyysikehyksen avulla tein aineistosta nostoja alkuperäisistä ilmauksista, jotka pelkistin ja ryhmittelin. Tällöin sain jaoteltua aineistoa alkuun ja toisaalta tämä vaihe helpotti tunnistamaan erilaisia ryhmiä, toistuvuutta ja erilaisuutta aineistossa. Alla olevaan kuvioon 2 on kuvattu ryhmiä, joita tema-alueisiin liittyen jäsenyi koodauksen perusteella.

Lapsiperheiden toimeentulovaikeudet lastensuojelussa	Taloudellinen tuki	Taloudellisen tuen vaikutukset	Taloudellinen kyvykyys ja sen vahvistaminen
Toimeentulovaikeuksien moninaisuus	Tärkeä työväline	Lapsen ja perheen hyvinvoinnin tukeminen	Sosiaalityöntekijän toiminta ja kohtaaminen
Kaikilla ei ole toimeentulovaikeuksia	Taloudellisen tilanteen kartoittaminen	Konkreettinen vaikutus (lasten osallistumisen mahdollisuudet ja sosiaalisen toiminnan tukeminen, riittävä ravinto ja turvattu asuminen)	Ohjaus, neuvonta ja informaatiovelvollisuus
Sosiaaliturvan muutokset	Myöntökohteet	Luottamuksen lisääntyminen ja sitoutuminen työs-kentelyyn	Perheen kykyjen ja taitojen vahvistaminen
Erilaiset verkostot ja niiden vaikutus talouteen	Sosiaalityöntekijän harkintaprosessi	Vaikutus lastensuojelun maineeseen	Yhteistyön tekeminen (esim. työikäisten palvelut, perhetyö, sosiaaliohjaus, Kela)
Talouteen liittyvät tunteet ja niiden vaikutus perheen arkeen	Lainsäädäntö ja organisaation ohjeistus		Rakenteelliset tekijät ja perheiden mahdollisuudet käyttää talouden taitojaan yhteiskunnassa
	Etiikka ja kokonaisvaltainen ymmärrys perheen tilanteesta		
	Osa suunnitelmallista työskentelyä		
	Käyttö äkillisissä tilanteissa		

Kuvio 2 Esimerkki aineiston alustavasta ryhmittelystä tema-alueittain.

Alustavan tiivistämisen ja ryhmittelyn jälkeen otin käyttöön vahvemmin KAIMeR-teorian käsitteet (kontekstit, toimijat, interventiot, mekanismit sekä tulokset ja vaikutukset), jolloin vein ryhmiteltyä aineistoa käsitteisiin. Tämä vaihe kuvautuu mielestäni Blomin ja Morénin (2019, 150) käyttämänä aineiston sieppaamisena, uudelleen kuvauksena sekä teoreettisena uudelleentulkintana. Näin sain järjesteltyä aineistoa tulkintaa edistävään muotoon. Tässä analyysivaiheessa hyödynsin Blomin ja Morénin laatimaa taulukkoa (esim. 2010, 109) sekä Anu-Riina Svenlinin, Aila-Leena Matthieksen ja Kati Turtiaisen *Aikuissosiaalityö: Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus* -teoksessa käytettyä ja suomennettua taulukkoa (2021, 15–16, julkaistu Blomin ja Morénin luvalla), johon on kuvattu teorian käsitteet sekä annettu konkreettisia esimerkkejä käsitteistä. Tämä analyysin vaihe yhdistyy mielestäni deduktiiviseen vaiheeseen, jossa tutkija tarkastelee luokiteltua aineistoa omasta ajatusmaailmasta käsin, ja pyrkimyksenä on ilmiön monipuolinen ymmärtäminen sekä sellaisen teoreettisen mallin kehittäminen, johon luokiteltu aineisto voidaan sijoittaa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 150).

1.2 Asiakkaan elämissä maailma 1.2.1 Primaarit ihmis- ja elinolosuhteet	Aineisto-ote	Pelkistetty ilmaus	Suhteutus KAIMeR-teoriaan ja esimerkkeihin
Esimerkki Svenlin ym. 2021a,15: perhe, ystävät, lähisuku (+/-), terveydentila, tulot, kriittiset ja merkittävät elämäntapahtumat	<i>”Toisilla perheillä on tosi paljonkin sitä läheisverkostoa, on semmosii perheitä, missä saattetaan tosi paljonkin olla vaikka isovanhempien kanssa ja isovanhemmat auttaa niinkun oikeesti taloudellisestikin paljon. No sitten on niitä perheitä, jotka sanoo suoraan, ettemme ole missään tekemisissä kenenkään kanssa ja sitten on esimerkiksi niitä perheitä, jotka sanoo, että no joo, mutta että he asuu vaikka tuolla monen sadan kilometrin päässä, ettei me silleen, että saattaa jotain rahaa ehkä välillä saada tai jotain.”</i>	Perheiden läheisverkostot ja niiden merkitys perheiden talouteen vaihtelevat. Läheisverkostoa voi olla paljon ja esimerkiksi isovanhemmat voivat auttaa taloudellisesti. Voi myös olla, ettei läheisverkoston kanssa olla tekemisissä tai läheisverkostoa ei ole.	Lähisuku (+/-) Primaarit ihmissuhteet asiakkaan elämissä maailmassa ovat monimuotoisia ja niiden vaikutus voi olla perheiden taloutta tukevaa ja kannattelevaa (esimerkiksi isovanhemmat). Läheisverkostoa ei välttämättä ole tai läheisverkoston kanssa ei olla tekemisissä, jolloin perheen taloutta tukeva läheisverkosto voi puuttua.

Kuvio 3 Esimerkki aineiston analysoinnista KAIMeR-teorian käsitteisiin.

Samalla, kun lähdin kirjaamaan analyysia käsitteisiin ja tekemään päättelyä, niin lähdin myös kontekstualisoimaan, konkretisoimaan sekä hahmottelemaan yhteenvedoa alla olevan kuvion mukaiseen malliin, jota Blom ja Morén (2019) ovat kuvanneet mallina intervention dokumentoinnin rakenteeksi. Blom ja Morén kuvaavat, että mallin avulla on mahdollista saada tulosten kuvaus yhdelle sivulle antamaan yleiskatsaus kaikista KAIMErin elementeistä. Tätä vaihetta kutsutaan myös synteisien laatimiseksi, jolloin synteisit koovat yhteen pääseikat ja auttavat vastaamaan asetettuihin ongelmiin ja toimivat täten johtopäätösten tai yhteenvedon perustana (Puusa 2020, 155). Lähdin myös lukemaan vielä uudelleen alkuperäistä litteroitua aineistoa varmistaakseni tulkintaani sekä sitä, että olen saanut poimittua tutkimuskysymyksen kannalta tärkeät ja oleelliset tiedot talteen raportointia varten ja kunnioittanut aineistoa mahdollisimman hyvin.

KONTEKSTIT		
Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti	Asiakkaan elämämaailma	Intervention (tuen tarjoamisen) konteksti
Mahdollistavat tekijät	Ensisijaiset suhteet ja elinolosuhteet	Suorat tuen tarjoamisen olosuhteet
Estävät tekijät	Toissijaiset suhteet ja elinolosuhteet	Epäsuorat tuen tarjoamisen olosuhteet
Kontekstimekanismit makro-, meso- ja mikrotasoilla		
TOIMIJAT JA INTERVENTIOT	INTERVENTION MEKANISMIT	TULOKSET JA VAIKUTUKSET
Ensisijaiset intervention toimijat	Sosiaaliset	Tuotokset
Asiakkaat	Sosiaalipsykologiset	Tulokset (varhaiset, keskipitkät, pitkäaikaiset)
Muut intervention toimijat Formaalit interventiot Informaalit interventiot	Psykologiset	
Sosiaalityöntekijän interventiot Taloudellinen tuki Talouden tarkastelu Ohjaus ja neuvonta		
Asiakkaan interventiot		
Muiden interventiot Formaalit interventiot Informaalit interventiot		

Kuvio 4 Malli KAIMEr-teorian rakenteen yhteenvedosta (mukaillen ja suomennettu Blom & Morén 2019, 169)

3.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkielman laadinnassa olen huomionut ja noudattanut eettisiä näkökulmia ja arvoja. Tutkijana olen perehtynyt ja sitoutunut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) hyvän tieteellisen käytännön ohjeistukseen, johon myös Lapin yliopisto on sitoutunut. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023, 11) ohjeistuksessa on tuotu esiin eurooppalaisen tutkimuseettisen ohjeistuksen mukaiset hyvän tieteellisen käytännön periaatteet, joita ovat: luotettavuus, arvostus, vastuunkanto ja rehellisyys. Olen huomionut, että etiikan tulee kattaa koko tutkimusprosessi aina aiheen valinnasta tulosten vaikutuksiin saakka (Kuula 2011, 11). Myös tutkimuksen olosuhteet, aineistonkeruupaikat, haastatteluihin käytetty aika sekä häiriötekijät ovat myös tärkeitä tuoda esille, ja olenkin tuonut nämä esiin aiemmin aineiston hankintaa kuvatessani (Hirsjärvi ym. 2014, 232).

Hyvään tieteelliseen menettelytapaan kuuluu eettisyys siten, että huolehditaan tarvittavista luvista ja suostumuksista, osoitetaan arvostusta tutkittavia henkilöitä, yhteiskuntaa ja ekosysteemejä kohtaan sekä varmistetaan, ettei tieteellinen toiminta vaaranna tutkittavien terveyttä ja turvallisuutta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 13). Koska olen kerännyt aineistoa ihmisiä haastatteleamalla, niin tutkimuseettisesti tärkeitä asioita ovat olleet myös luottamuksellisuus (saatujen tietojen ja yksilöllisyyden suojaaminen tutkimusprosessin eri vaiheissa) sekä tutkittavien anonymiteetti (henkilöllisyyden suojaaminen) (Mäkinen 2006, 114–115). Tärkeää on myös tutkittavien informointi, tutkittavien suostumus, tunnistetietojen käsittely ja aineiston kuvaaminen (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 413). Myös aineiston omistus- ja käyttöoikeuksien, aineiston käsittelyn, aineiston säilyttäminen sekä tietosuojalainsäädännön sekä salassapidon noudattaminen ovat tärkeitä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 13).

Näitä asioita olen noudattanut hankkimalla tutkimusta varten tutkimusluvan eräältä suurlta hyvinvointialueelta, jolloin jo tutkimuslupaa hakiessani toimitin tutkimussuunnitelman, Lapin yliopiston tieteellisen tutkimuksen tietosuojaselosteen/tietosuojailmoituksen, tiedotteen tutkittavalle (Liite 1) sekä tutkimusta koskevan suostumuslomakkeen (Liite 2). Tutkimusluvan saamisen jälkeen tiedotin tutkimuksestani lastensuojelusta vastaavan viranhaltijan kautta, jolloin kutsun yhteydessä toimitin tutkimussuunnitelman tiivistelmän, tietosuojaselosteen/-ilmoituksen sekä tutkimustiedotteen. Toimitin nämä samat liitteet

vielä uudelleen haastateltaville tutustuttaviksi ja liitin mukaan haastattelurungon (Liite 3), jotta haastateltavilla olisi mahdollisuus tutustua runkoon halutessaan etukäteen. Tutkimustiedote sisältää tiedot esimerkiksi tietojen käsittelystä ja säilyttämisestä sekä anonymiteetin huomioimisesta aineistoa käsiteltäessä siten, ettei haastateltavia tunnisteta. Tiedotteessa on kuvattu lisäksi tutkimuksen tarkoitus, kulku, hyödyt ja riskit sekä vapaaehtoisuus, joilla pyrin lisäämään tutkittavan tietoa jo etukäteen siitä, millaiseen tutkimukseen on osallistumassa ja tätä kautta tukemaan myös tutkimuksen luottamuksellisuutta. Anonymiteettia ja luottamuksellisuutta olen lisännyt siten, että esimerkiksi tulosluvun aineisto-otteissa en ole kuvannut vastaajia vastausten ja henkilöiden yhdistämisen mahdollisuuden minimoimiseksi.

Tutkittavien itsemääräämisoikeus on tutkimuksen kannalta tärkeä huomioida, ja tähän liittyy esimerkiksi vapaaehtoisuus tutkimukseen osallistumiselle, mutta myös mahdollisuus olla vastaamatta tutkijan esittämiin kysymyksiin (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 414). Itsemääräämisoikeuden toteutumista ja vapaaehtoisuutta on lisännyt mielestäni se, että tutkimukseen osallistujat ovat olleet motivoituneita tutkimukseen osallistumiseen ja ottaneet kutsukirjeen perusteella yhteyttä minuun. Tällöin heillä on oletettavasti ollut oma kiinnostus tutkimusta kohtaan ja he ovat toimineet vapaaehtoisesti. Haastattelun alussa kävin läpi tiedotteen ja tietosuojaselosteen, ja samalla tutkittavilla oli mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä ennen suostumuslomakkeen allekirjoittamista. Toin myös esiin, että osallistujan ei tarvitse vastata kaikkiin kysymyksiin ja haastattelu on mahdollista keskeyttää.

Tutkimuksen luotettavuutta ja uskottavuutta edistää tutkimusprosessin päättelyketjujen läpivalaiseminen ja tutkijan kyky argumentoida tekemiään päätelmiä ja tutkimuksellisia valintoja (Aaltio & Puusa 2020, 188). Valintojen perusteleminen yhdistyy laadullisessa tutkimuksessa myös validointiin siten, että tutkija ilmaisee avoimesti koko tutkimusprosessin ajan, miten vaihtoehtoiset tulkinnat on suljettu pois (Hirsjärvi & Hurme 2008, 189). Tätä tukee se, että tutkija on kuvannut rehellisesti tutkimusprosessiaan sellaisena kuin se on edennyt – myös erilaiset tutkimusprosessiin kuuluvat harharetket (mt. 181). Luotettavuudella kuvataan myös sitä, että tutkija vakuuttaa lukijan uskottavin perusteluin ammatitaidostaan eli siitä, että tutkija on valinnut ja käyttänyt perusteltuja ja oikeanlaisia lähestymistapoja ja menetelmiä tutkimusongelman ratkaisemiseksi ja tutkimuksen toteutta-

miseksi. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arvioinnissa ja vakuuttavuuden lisäämisessä on merkityksellistä tutkijan vilpittömyys tiedonhankinnassa ja tulkintojen tekemisessä, jolloin tutkijan oma subjektiivisuus ja kyky reflektioon ovat välttämättömiä edellytyksiä luotettavalle tutkimukselle. (Aaltio & Puusa 2020, 179–181.)

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus ymmärretään usein reliabiliteettia ja validiteettia laajemmin (mt., 180). Aineiston rajaamisessa on hyvä tarkastella validiteettia ja reliabiliteettia siten, että pohtii valitun aineiston vastaamista asetettuihin tutkimuskysymyksiin riittävällä tavalla, tutkimuksen teon luottavuutta sekä arvioi, tuottaako tehty tutkimus jollain tapaa yleistettävissä olevaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Ruusuvuori ym. 2010, 17). Laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteetin käsitettä voidaankin lähestyä enemmänkin tutkijan toiminnan eli aineiston analysoinnin luotettavuuden kuin haastateltavan vastauksien kannalta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 189). Laadullisessa tutkimuksessa tutkija on kiinnostunut osallistujien antamista merkityksistä asioille, yhteneväisyyksistä ja eroista sekä siitä, mitä ne kertovat esimerkiksi suhteessa yhteiskuntaamme (Ruusuvuori ym. 2010, 17). Laadullisen tutkimuksen tulosten tieteellisyyteen kohdistuu yhä epäilyjä standardoitujen menetelmien puuttumisen ja pienen näytteen vuoksi (Puusa 2020, 147). Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus ei kuitenkaan ole ilmaistavissa objektiivisen ja määrällisen mittarin mukaisena arviona, vaan luotettavuuden tarkastelu ulottuu kyseisen tutkimuksen antamiin kehyksiin ja siihen, millaisia laadullisia menetelmiä työssä on käytetty (Aaltio & Puusa 2020, 178).

Olen lisännyt luotettavuutta siten, että olen kuvannut tutkimuksen eri vaiheita ja perustellut tutkimusprosessin aikana tehtyjä valintoja mahdollisimman tarkasti, huolellisesti ja rehellisesti. Olen myös ottanut huomioon tutkimusprosessin aikana sen, että minulla on virka lastensuojelussa, minkä vuoksi minun on pitänyt toimia asia tiedostaen ja pyrkimällä mahdollisimman neutraaliin toimintaan tutkijana. Tämä on vaatinut jatkuvaa kriittistä reflektointia oman toiminnan suhteen. Tutkijan positiossa pysymistä ajatellen on ollut kuitenkin hyödyllistä, että olin koko tutkielmaproessin ajan opintovapaalla, minkä myötä olin myös itse etäämmällä lastensuojelutyöstä ja pystyin toimimaan puolueettomasti tutkimusprosessin aikana. Ajattelen myös, että toisaalta lastensuojelutyöhön liittyvä työkokemus on auttanut minua tutkimusprosessin aikana esimerkiksi tutkimusongelman asettamisessa. Esimerkiksi Iris Aaltio ja Anu Puusa (2020, 181) ovat kuvanneet, että

työkokemus voi mahdollistaa esiymmärryksen tutkittavasta ilmiöstä ja vaikuttaa myönteisesti haastattelun suunnittelussa ja toteuttamisessa ”organisaation kielen” ja kontekstin tuntemuksen vuoksi. Olen arvioinut kriittisesti omaa toimintaani luotettavan tiedon tuottamisessa koko tutkielmaprosessin ajan, jolloin en ole käyttänyt aineistoa siten kuin tutkimuksen kannalta voisi olla edukkainta, vaan tehtävänäni on ollut todellisen ja luotettavan informaation tuottaminen.

Tulkintoja tutkimuksesta voidaan pitää vakuuttavana ainoastaan silloin, jos niihin on päästy luotettavalla ja systemaattisella analyysillä, mikä merkitsee sitä, että laadullista tutkimusta on pystyttävä perustelevaan ja analyysivaiheeseen on annettava aikaa. (Puusa 2020, 146–147). Laadullisen tutkimuksen analysoinnissa on tärkeää päästä abstrahoinnin vaiheeseen, jolloin tutkijan tulee viedä analyysiprosessi niin pitkälle, että hän pystyy irrottautumaan aineiston yksittäistapauksista ja lausumaan jotakin yleisemmällä tasolla (mt., 149). Koen, että olen tähän tutkimukseen kerätyn aineiston perusteella pystynyt tekemään luotettavia päätelmiä ja pyrkinyt myös kuvaamaan rehellisesti ja perustelevaan tekemiäni ratkaisuja tutkimusprosessin aikana. Analyysin tekeminen oli kaikkineen mielenkiintoista ja opettavaista, mutta myös epävarmuutta tuottavaa. Pohdin esimerkiksi sitä, olenko käyttänyt KAIMEr-teorian käsitteitä tarkoitetulla tavalla, ja toisaalta KAIMEr-teorian käsitteet tekivät mielestäni aineiston käsittelystä monipuolisempaa ja kokonaisvaltaisempaa sekä kunnioitti rikasta laadullista aineistoa, jota olin kerännyt. On kuitenkin huomioitava, että tässä tutkimuksessa en ole pystynyt hyödyntämään asiakkaiden näkökulmaa, mikä tekee KAIMEr -teorian käsitteiden käytöstä osittain puutteellista esimerkiksi sosiaalisten mekanismien tunnistamisessa. Mielestäni tutkimukseni vastaa kuitenkin hyvin Pro Gradu -tutkielman tavoitteeseen opinnäytteenä.

Koska tutkimukseen osallistuminen on ollut vapaaehtoista, niin olen jäänyt pohtimaan luotettavuuden kannalta sitä, onko tutkimukseen valikoitunut enemmän sellaisia sosiaalityöntekijöitä, jotka kokevat esimerkiksi talouden merkityksellisenä osana lastensuojeluprosessia, jolloin tutkimuksen ulkopuolelle ovat saattaneet jäädä sellaiset näkökulmat, joihin voisi liittyä näkemys siitä, ettei taloutta ajatella mahdollisesti lastensuojeluun kuuluvana teemana. Tiedostan myös sen, että kuten aiemmassa kirjallisuudessa on tullut esiin, niin hyvinvointialueiden sisällä ja hyvinvointialueiden välillä on erilaisia käytän-

teitä taloudellisen tuen myöntämisen suhteen, minkä vuoksi myös tällä on vaikutusta taloudellisen työskentelyn rakentumiseen eri tavoin eri organisaatioissa ja mahdollisesti myös organisaatioiden sisällä. Onkin tärkeää huomioida, että tulokseni rakentuvat tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijällä on käytettävissään Lastensuojelulaki (417/2007) taloudelliseen tukemiseen liittyen, mutta ei esimerkiksi harkinnanvaraista toimeentulotukea.

Laadulliseen tutkimukseen ei ole tarkkaa sääntöä haastateltavien riittävästä määrästä tai aineiston koosta, vaan tutkimustulosten laadun kannalta merkitystä on nähty olevan aineistonkeruun laadulla ja analyysin syvyydellä. (Kananen 2017, 126). Huomioon on otettava se, että esitettävät tulokset kuvastaisivat mahdollisimman hyvin tutkittavien ajatusmaailmaa, ottamalla kuitenkin huomioon myös sen seikan, että haastattelujen tulos on aina seurausta haastateltavan ja tutkijan yhteistoiminnasta (mt., 189). Pohdin aineiston hankinnan aikana, onko viisi haastateltavaa riittävä määrä. Koin kuitenkin aineistonhankinnan aikana saavani monipuolista ja monisanaista aineistoa, ja varsinkin kahden viimeisen haastateltavan kohdalla aloin huomata aineistoon liittyvää toistuvuutta ja aineiston tuottavan enemmän aineistoa täydentäviä näkökulmia. Toisaalta tiedostan, että aineistoni on hankittu tietyssä tilanteessa ja olosuhteissa, jolloin ei voida olettaa, että vastaukset toistuisivat täysin samankaltaisina. Kokonaisuudessaan arvioin kuitenkin aineiston olleen Pro gradu -tutkielmaa ajatellen monipuolinen ja riittävä.

Olen kiinnittänyt huomiota tutkimukseen osallistuneiden antamille merkityksille, ja pyrkinyt kunnioittamaan tätä nostamalla aineisto-otteita tuloksiin. Runsasta aineisto-otteiden määrää käytetään usein raportoinnissa lisäämään luotettavuutta, sillä lukija voi hahmottaa myös niiden kautta tutkijan tekemiä päättelyketjuja (Aaltio & Puusa 2020, 181). Aineistossa tuli esiin yhteneväisyyksiä eri haastateltavien välillä, jolloin olen pyrkinyt ottamaan samankaltaisuudet analysoinnissa huomioon ja samalla tuomaan esiin myös aineiston eroavaisuuksia, joiden ajattelen kuvaavan aineiston monipuolisuutta ja lastensuojelun kompleksisuutta. Tutkielman luotettavuuden kannalta merkittävää on myös plagioimattomuuden sekä asianmukaisten lähdemerkintöjen varmistaminen (Hirsjärvi ym. 2014, 26; 122). Olen ottanut tämän huomioon koko prosessin ajan, ja sen lisäksi tutkielma tarkistetaan plagiaatintunnistusjärjestelmä TurnIt:issa.

4 TUTKIMUSTULOKSET

4.1 Taloudellisen työskentelyn kontekstit ja kontekstimekanismit

Aloitin tutkimustulosten esittelyn alaluvulla, jossa Blomin ja Morénin kontekstijaottelua hyödyntämällä esittelen, millaisia konteksteja on tunnistettavissa, kun lastensuojelun avoimuudessa tarkastellaan perheen talousasioita. Kontekstin käsitteellä kuvataan niitä olosuhteita, jotka sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välille rakentuvassa auttamissuhteessa ovat läsnä, ja sillä viitataan toimintaympäristöön, jossa interventio tapahtuu sekä ympäristöön, johon interventiolla pyritään vaikuttamaan. (Blom & Morén 2007, 155 Svenlin 2020, 30 mukaan). Aineistosta on tunnistettavissa kaikki kolme Blomin ja Morénin määrittelemää ja toisiinsa kytkeytyvää kontekstia: yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti, asiakkaan elämismailma ja intervention/tuen tarjoamisen konteksti. Kontekstuaalisten olosuhteiden hahmottamisen on katsottu olevan KAIMEr-teorian mukaan keskeistä, sillä mekanismin aktivoituminen ja toiminta on yhteydessä kontekstiin ja kontekstuaalisiin olosuhteisiin (Svenlin 2020, 30). Tällöin esimerkiksi intervention mahdollistamat resurssit tulevat käyttöön vain, mikäli olosuhteet ovat niitä edistäviä (mt., 30.)

Nostan tässä alaluvussa esiin myös aineistosta havaittavia makro- ja mesotason kontekstimekanismeja, joilla on vaikutusta niin asiakkaan elämismailmaan kuin interventiokontekstissa ja mikrotasolla tapahtuviin, asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisiin. Mesotason konteksti viittaa ryhmä-, organisaatio- ja yhteisötasoon ja makrotaso taas yhteiskunnalliseen tasoon ja toimintaan, jolloin ne näyttäytyvät sosiaalityössä useimmiten kontekstimekanismeina osana sosiaalista mekanismeja ja vaikuttavat siten niihin olosuhteisiin, joissa sosiaalityöntekijä ja asiakas toimivat (Svenlin ym. 2021a, 18). Esimerkiksi Katri Viitasalo (2021, 221) on tutkimuksessaan taloudellisen kyvykkyyden vahvistamiseen liittyen kuvannut köyhyyden tai vähävaraisuuden olevan kontekstimekanismi, jonka avulla voidaan selittää vaikutuksia yhteiskunnallisessa kontekstissa, asiakkaan elämismailmassa sekä tuen tarjoamisen kontekstissa. Seuraavan sivun alussa olevaan kuvioon 5 on koottu tämän alaluvun keskeisiä tuloksia, joita tarkastelen seuraavaksi tarkemmin.

KONTEKSTIT

Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti	Asiakkaan elämämaailma	Intervention konteksti Lastensuojelun avoahuolto
<p>Mahdollistavat tekijät:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lasten vapaa-ajan mahdollisuudet • Koulu taloustaitojen vahvistajana • Riittävä sosiaaliturva perheille • Panostaminen ehkäiseviin palveluihin ja taloudellisen tuen laajempaan käyttöön <p>Estävät tekijät:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Suhtautuminen lapsiperheköyhyyteen yhteiskunnassa • Yksilön vastuun korostaminen • Sosiaaliturvan muutokset perheille • Elinkustannusten ja hintojen nousu • Työllistymisen vaihtoehtojen rajautuminen 	<p>Ensisijaiset suhteet ja elinolosuhteet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Perhe • Erilaiset läheisverkostot (kannattelevat, taloutta haastavat, puuttuvat läheisverkostot) • Talouteen liittyvät tunteet (häpeä, stressi) • Elämäntapahtumien vaikutus talouteen • Yhteiskunnallisen tilanteen vaikutus esim. vanhemman työllisyyteen • Epävarman taloustilanteen vaikutus lasten arkeen <p>Toissijaiset suhteet ja elinolosuhteet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lapsen toimintaympäristöt (koulu, päiväkot, harrastus, kaverit) • Vanhemman toimintaympäristöt 	<p>Epäsuorat tuen tarjoamisen olosuhteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lastensuojelulaki (417/2007) • Organisaation ohjeistus taloudellisen tilanteen tarkasteluun ja taloudellisen tuen käyttöön <p>Suorat tuen tarjoamisen olosuhteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lastensuojelutiimi (kollegiaalinen tuki) + johtava sosiaalityöntekijä • Toimistotapaamiset, kotikäynnit, lapsen toimintaympäristöt, puhelut
Kontekstimekanismit		
Makrotaso	Mesotaso	Mikrotaso
<ul style="list-style-type: none"> • Poliittinen puhe vs ymmärrys lapsiperheiden erilaisia taloustilanteita kohtaan • Sosiaaliturvan muutokset • Mahdollisuus säästää rahaa tai saada lainaa vähävaraisena • Moniammatillisen yhteistyön korostaminen vs resurssointi ennaltaehkäisevään työhön 	<ul style="list-style-type: none"> • Organisaation ohjeistus vs eettinen harkinta • Mahdollisuudet yhteistyöhön (esim. palvelujen eriytyminen hyvinvointialueella, resurssointi) • Vaikuttamisen mahdollisuudet • Sosiaalityöntekijöiden pysyvyys • Erilaiset talouteen liittyvät matalan kynnyksen palvelut (+maantieteellinen sijainti) 	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteiskunnallisen tilanteen vaikutus kohtaamisiin ja muutostyöskentelyyn (esim. riskin ottaminen) • Asiakkaan ja työntekijän suhde • Asiakkaan toimijuus

Kuvio 5 Koonti taloudellisen työskentelyn konteksteista ja kontekstimekanismeista lastensuojelun avoahuollossa

Tutkimustulosten aluksi on tärkeää vielä tarkentaa, mitä tarkoitan ja keistä puhun, kun käytän asiakkaan termiä. Lastensuojelussa asiakkaana on lapsi. Aineiston perusteella talouden tarkasteleminen tapahtuu kuitenkin lähtökohtaisesti lapsen vanhemman/vanhempien kanssa, sillä lastensuojelun avoahuollossa vanhempi/vanhemmat nähdään vastuullisina perheen taloudesta. Sosiaalityöntekijöiden kuvaukset kohdistuvatkin enemmän talouden tarkasteluun yhdessä vanhemman kanssa verrattuna esimerkiksi lasten ja nuorten kanssa tehtävään työhön, ja työskentelyssä kuvautuu koko perheen tilanteen huomioiminen. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa asiakkaina nähdään lasta laajemmin myös lapsen vanhempi/vanhemmat ja koko perhe, jota taloustilanne koskettaa, ja jonka hyvinvointiin myös taloustilanne vaikuttaa. Esimerkiksi Valoisat -kokemusvaikuttajaryhmän kanssa tutkimuksen tuloksissa nousi esiin, että perheen hyvinvoinnin tarkastelua tulisi tehdä kokonaisuutena, jolloin huomiota tulisi kiinnittää myös vanhempien hyvinvointiin, sillä heidän hyvinvointinsa vaikuttaa myös lasten hyvinvointiin (Mäkinen ym. 2024, 24).

On myös tärkeää huomioida, että kaikilla lastensuojelun avohuollon asiakkailla ei ole toimeentulovaikeuksia, mikä tuli esiin kaikissa haastatteluissa. Vastaavasti lapsiperheen toimeentulovaikeudet eivät tarkoita, että automaattisesti olisi lastensuojelun asiakkuus. Haastateltavat toivat myös esiin, ettei lastensuojelun avohuolto voi olla pelkästään taloudellisen huolen tarkastelua tai taloudellista tukea, vaan asiakkuuden taustalla on myös muita huolenaiheita ja työstämisen kohteita lapsen ja perheen tilanteesta. Haastattelujen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että toimeentulovaikeudet näkyvät lastensuojelun asiakkuuksissa. Tämä on linjassa esimerkiksi Juvosen ja Marttilan (2023, 34) tekemän kirjallisuuskatsauksen kanssa, jossa tuodaan esiin, että niin kansainvälisesti kuin kansallisesti Suomessa köyhyyden ja lastensuojelun välillä on yhteys.

”Että kyllä ne, että vähemmän on sellasia asiakasperheitä, joissa ei olisi mitään niinkun niukkuutta tai toimeentulovaikeuksia. Sellaisiakin perheitä on lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa. Että on sitten ne kaksi työssäkäyvää aikuista tai yks työssäkäyvä, joka pärjää ja tällä tavalla, mutta vähemmän kuitenkin on sentyyppisiä asiakasperheitä, sanoisin näin. Jos ihan karkeesti ajatellaan asiakasperheitä.”

”Mutta kun sanotaan, että lastensuojelun asiakkaita voi olla ketkä vaan, että ne ei oo välttämättä vähävaraisia, niin kyllä mulla silti näkyy enemmän se, että ne on vähävaraisia. Että kyllä tällöinen lastensuojeluasiakkuus ja vähävaraisuus mun käsityksen mukaan, ainakin mun asiakkaissa, liittyy yhteen.”

4.1.1 Talous asiakasperheen elämismaailmassa

Asiakkaan elämismaailma muodostuu asiakkaan ihmissuhteista, elinolosuhteista, voimavaroista sekä sosiaalisista ongelmista, jotka vaikuttavat asiakkaan elämään (Blom & Morén 2007, 158; 247 Svenlin 2020, 30 mukaan). Asiakkaan elämismaailmaan kuuluvat esimerkiksi primaarit ihmissuhteet ja elinolosuhteet, joihin liittyvät perhe, ystävät, lähisuku, terveydentila, tulot sekä kriittiset ja merkittävät elämäntapahtumat (Svenlin ym. 2021a, 15–17). Sekundaarisiin ihmissuhteisiin ja elinolosuhteisiin taas liittyvät esimerkiksi työkaverit, naapurit ja virkistysmahdollisuudet (mt., 15–17). Koska tutkimuksessa haastateltiin vain sosiaalityöntekijöitä, niin tällöin asiakkaan elämismaailmaa koskevat kuvaukset perustuvat sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin asiakkaiden elämismaailmasta.

Aineistossa nousee esiin: 1) yhteiskunnallisen kontekstin vaikutukset asiakasperheen elämismailmaan, 2) ihmissuhteiden vaikutukset asiakkaan elämismailmassa sekä 3) toimeentulovaikeuksien näkyminen perheiden elämismailmassa erilaisina tunteita, kuten häpeänä tai stressinä ja sen vaikutuksista eri olosuhteisiin.

Yhteiskunnallinen tilanne ja konteksti vaikuttavat KAIMeR-teorian mukaan asiakkaan elämismailman kontekstiin (Blom & Morén 2019, 44). Haastateltavat kuvasivat lapsiperheiden toimeentulovaikeuksien taustojen moninaisuutta ja yksilöllistä vaihtelua, joihin linkittyy myös yhteiskunnallisen tilanteen vaikutuksia. Aiempien tutkimusten perusteella köyhyys itsessään ei selitä lastensuojelun tarvetta, mutta on usein taustalla näkyvissä esimerkiksi köyhyyden aiheuttamissa syy-seuraussuhteissa, kuten vanhempien pitkittyneenä työttömyytenä, psyykkisenä jaksamisena ja niiden vaikutuksina perheen yleiseen ilmapiiriin ja lasten arkeen (Juvonen & Marttila 2023, 34). Toimeentulovaikeuksista ei ole mahdollista antaa täysin tyhjentävää kuvausta, mutta kuvaan sellaisia näkymiä, joita sosiaalityöntekijät yhdistivät lapsiperheiden elämismailmaan ja toimeentulovaikeuksien näyttäytymiseen lastensuojelun avohuollossa.

Haastateltavat nimesivät perheiden toimeentulovaikeuksien taustalla oleviksi tekijöiksi esimerkiksi vanhemman työttömyyden, pienipalkkaisen työn, osa-aikatyön, toimintakyvyn rajoitteet ja niiden vaikutukset työllistymiseen, eron ja yksinhuoltajuuden, riippuvuuksiin liittyvät haasteet (päihteet, rahapelaaminen) sekä mielenterveyden haasteet. Esimerkiksi Marja Lindberg ja Mikael Nygård (2023, 186) ovat artikkelissaan kuvanneet, kuinka talouden kriisiytymisen taustalla voi olla monia tekijöitä, jotka mahdollisesti johtavat köyhyyteen ja haastavat täten ihmisen toimijuutta ja elämänhallintaa. Aineistosta nousi kuvauksia esimerkiksi siitä, että vanhemman toiminnan ohjauksen haasteet voivat vaikuttaa talouden hallintaan näyttäytyen lyhytjänteisenä toimintana. Pidempiaikaisiin taloudellisiin vaikeuksiin ovat voineet olla vaikuttamassa erilaiset elämäntapahtumat. Yhteiskunnallisen tilanteen heijastumista kuvattiin esimerkiksi siinä, luodaanko vanhemmille mahdollisuuksia tai kannustimia osallistua esimerkiksi yksinhuoltajana osa-aikaisesti työelämään, onko yhteiskunnassa mahdollisuus säästää talouden puskuria äkillisiin tilanteisiin tai saada lainaa erilaisissa talouden tilanteissa tai miten turvataan esimerkiksi sähköisen asioinnin vahvan tunnistautumisen vaatimukset kaikille. Kaikkineen tilanteet ja toimeentulovaikeuksien taustat kuvautuivat vaihtelevina ja yksilöllisinä.

”Niin, kyllä ne aika monella perheellä ehkä pitkäaikaisina, sanotaanko näin. Kun on työttömyyttä ja ehkä sitten myös elämän myötä on tapahtunut asioita, ettei oo sitten niinkun semmosta toimintakykyä välttämätti ihan koko-aikaseen työelämäänkään. Niin jotenkin sitä toivois, että löytyis semmoisia niinkun erilaisia palkkatyön muotoja, mitä vois enemmän hyödyntää, tällasten vanhempien kohdalla, jotka ei ehkä semmoseen 100 % työelämään oo valmiita tai pysty vielä. Siihen arkeen tulis semmosta säännöllisyyttä ja rytmiä.”

”Mut jälkihuoltoperheet tai just sit semmoset nuoret, ketkä oottaa sitä vauvaa ja tulevat meille asiakkuuteen --. No sit pitkäaikaistyöttömyys, missä on sit myös usein, siihen liittyy mun mielestä usein kyllä oikeesti, et on jotain psyykkisiä esteitä, --, on masennusta, ahdistusta, muita diagnooseja, jotka vaikuttaa niin paljon sit siihen omaan toimintakykyyn, että sä et kertakaikkiaan niinku pysty sitoutumaan ainakaan pitkäaikaisesti työntekoon tai tämmöseen, et sit se on niinkun myös hyvin semmosta vuoristorataa se taloudenpito siellä perheessä, et välillä saattaa mennä tosi hyvin, kun on se hyvä kausi menossa just vaikka puhutaan jostain maniakausista tai jostain, niin ne on sit kans aika haastavii perheitä, et miten siellä sit pystyttäis mahdollistamaan kuitenkin semmoinen tasainen tilanne. Vaikka vanhemmalla tulis sit niitä hankalia kausia. Et tosi moninaisia kyllä, et en mä sit voi kunnolla niinkun puhuu, että mikä olis semmonen yleinen, yleinen sitten.”

Lisäksi aineistossa kuvautui haasteita saada palvelujärjestelmästä riittävää tukea esimerkiksi terveydellisiin haasteisiin. Elinkustannusten nousu ja ylipäättään hintojen kallistuminen sekä sosiaaliturvan muutokset näyttäytyivät perheiden taloutta haastavina ja siten, ettei perheillä ole ikään kuin ”talouden puskureita” tai säästöjä, joilla he voisivat varautua äkillisiin kustannuksiin, kuten terveydenhuollon menoihin tai kodinkoneen hajoamiseen. Yhteiskunnallisen tilanteen nähtiin vaikuttavan myös suoraan lasten arkeen ja elämään:

”Et ei oo enää varauduttu mihinkään äkillisiin menoihin, ettei oo enää säästöjä tai mitään pohjakassaa siellä, mihin vois nojautua, että se heijastuu sitten, että yhtäkkiä, siis niinkun suuremmat sähkölaskut voi aiheuttaa tosi valtavan loven siihen perheen arkeen tai sitten polttopuut tai lämmityskulut ylipäättään --. On nyt ehkä enemmän ollu pyyntöjä ruoka-avunkin suhteen, että myös sitten hyödynnetään hyvin kaikki ruokajaot, mitä on tuolla seurakunnillakin tarjolla. Mutta siitä huolimatta se tilanne on kyllä siis kaikkein heikompiaisissa perheissä todella haastavaa, että tavallaan jos siihen laskee mukaan sen, että vanhemmalla ei oo toimintakykyä tai voimavaroja huolehtia perheen asioista, niin sitten ollaan aika monimutkasessa tilanteessa, että voi vaatia monen toimijan ja pitkäaikaisempaa apua. -- Plus sitten toki se, että on nyt tullut näitä kehotuksia muuttaa, vaihtaa edullisempaan asuntoon tai Kelan hyväksymiin asumis-, tulorajojen mukasiin. Semmoset niinkun äkilliset muutot on kans sitten lisääntynyt just, kun ei oo mahdollista jatkaa asumista vähän ylikalliisti, niin se toki vaikuttaa lasten

arkeen ja elämään ihan suoraan ja on iso muutos heille, että yhtäkkiä kaaverit ja koulu vaihtuu ja joutuu alottaan tavallaan ihan alusta uudessa ympäristössä. Et jos halutaan, että lasten elämä ja arki on mahdollisimman vakaata, niin tavallaan tämmösillä ratkasuilla ei kyllä edesauteta sitä, heidän elämään vakautta tuomaan.”

Sosiaaliturvan muutokset voidaan ajatella liittyviksi yhteiskunnalliseen kontekstiin, josta se on tullut osaksi asiakkaan elämismailmaa ja luo näin jännitettä makrotason kontekstimekanismina. Kelan sosiaaliturvan muutoksia koskevan tiedotteen (18.3.2024) mukaan huhtikuussa 2024 tehdyillä sosiaaliturvan muutoksilla arvioidaan olleen vaikutusta noin puoleen miljoonaan Kelan asiakkaaseen. Tällöin yleinen asumistuki pieneni, kun korvausprosenttia pienennettiin ja samalla perusomavastuuosuutta suurennettiin. Työttömyysturvasta poistettiin lapsikorotukset ja 300 euron kuukausittainen suojaosa, jolla on vaikutusta erityisesti osa-aikatyötä tai keikkatyötä tekeviin työttömiin. (Mt.) Haastattelussa kuvattiin sosiaaliturvan muutosten vaikuttaneen heikentävästi jo entuudestaan pienituloisten perheiden tilanteeseen. Sosiaaliturvan muutosten myötä sosiaalityöntekijät olivat laatineet esimerkiksi Kelaa varten puoltolausuntoja vuokran ylimenevien osuuk-sien kohtuullistamiseksi tilanteissa, joissa Kela oli ohjannut asiakasta etsimään edullisemmin vuokrattavaa asuntoa. Sosiaaliturvaan tehtiin huhtikuussa 2024 muutos siten, että toimeentulotukea ei makseta kuntakohtaiset enimmäisrajat ylittäviin asumismenoihin, vaan Kela ohjaa asiakasta edullisemmän asunnon etsintään tai maksamaan ylittävän osuuden itse (Kelan tiedote 18.3.2024).

”Kyllähän se näkyy, että sitten kun on niitä asiakasperheitä, joissa tosiaan ei ole mitään ansiotuloja, ei ole palkkatuloa eikä yrittäjän tuloa, että ne perheet on koko ajan vaan sosiaalietuuksilla, niin kyllähän se näkyy, että työttömyysturvassa ei ole enää lapsikorotuksia, ja se, että on niinkun niukentunut muutenkin lapsiperheiden etuudet. Ja tiukentunut toimeentulotuen, varsinkin työikäisten sosiaalityön puolelta, tiukentunut entisestään, ne kriteerit, millä sieltä saa täydentävää tai ennaltaehkäsevää toimeentulotukea. Niin kyllä sen näkee, että köyhät lapsiperheet on entistä köyhempiä.”

Moisio ja kumppanit (2024, 218) kuvaavat, että perheiden taloudellista kyvykkyyttä tulisi vahvistaa rakenteellisia esteitä poistamalla, varmistamalla pääsy oikeisiin palveluihin ja resursseihin sekä kiinnittämällä huomiota perheenjäsenten konkreettisiin taloutta koskeviin tietoihin ja taitoihin. Esimerkkinä kirjoittajat käyttävät säästämiseen liittyvää näkö-

kulmaa siitä, että pelkästään puhuminen säästämisestä ei luo perheille toimintamahdollisuuksia, vaan sosiaalityöntekijöiden on vaikutettava myös rakenteisiin, jotta perheillä olisi myös tulotaso, joka mahdollistaa säästämisen (mt., 218). Esimerkiksi viimesijaiseksi katsottavassa toimeentulotuessa todetaan, että pankki- ja pelitileillä olevat rahat sekä rahasto-osuudet ja arvopaperit katsotaan muutettaviksi rahaksi, jolloin ne huomioidaan toimeentulotuen laskelmassa heti käytettävissä olevina varoina (Kela 2025). Tällöin pohdittavaksi tulee esimerkiksi se, millainen loukku toimeentulotuesta saattaa syntyä, mikäli säästöjä ei ole mahdollista olla. Toisaalta tämän myötä korostuu harkinnanvaraisena ja ehkäisevän toimeentulotuen ja hyvinvointialueiden myöntämiskäytäntöjen merkitys ja suhtautuminen esimerkiksi yllättävissä tilanteissa perheiden mahdollisiin säästöihin. Aineiston perusteella sosiaalityöntekijät tuovat esiin, miten rakenteet estävät säästämisen mahdollisuutta, jolloin vahvistetaan ristiriitaisuutta siitä, että toisaalta yhteiskunnassa odotetaan perheiden toimivan säästäväisesti ja toisaalta tähän ei kaikille luoda edellytyksiä. Aineistossa tuotiin esiin konkreettisia esimerkkejä siitä, miten toimeentulovaikeudet näkyvät asiakkaan elämismaailmassa:

”Niin onhan se nyt aikamoinen tilanne, ettei ole ketään, keneltä lainaisi rahaa, ei ole ehkä, niinkun, maksuhäiriömerkinnät voi estää, ettei saa siis virallisesti lainaa, ei oo myöskään tuttavapiirissä ketään, jolta voi lainata tai vaikka olis luottotiedotkin kunnossa, mutta kun ei ole tuloja ja kun on sosiaaliturvaetuudet, niin ei sitten myöskään sillä perusteella saa mistään rahaa lainaksi. Niin onhan se siis aika kestämaton tilanne, että, joo-o, ymmärrän sen moralistisen näkökulman, että ihmisten pitää ennakoida ja näin, mutta voi tulla perheessä paljon, kun ei oo semmosta talouden puskuria, että heillä olis niinkun säästöjä tai just heillä ois jotain lainaa tai ei oo luottokorttia, jota vois tarvittaessa käyttää. Kun ei oo minkäänlaista talouden puskuria, niin sitten, kun tulee yllättäviä menoja, niin sitten se tarkoittaa sitä, että pyykinpesukone hajoo, jollekulle perheenjäsenelle tulee isompia terveydenhuollon kustannuksia tai muuta, niin ei siellä oo mitään talouden puskuria, vaan sitten he oikeesti on semmosessa tilanteessa, että niitä euroja ei ole.”

”Eihän pysty säästämään, mitään hankkiin, uusia petivaatteita tai jotain kodinkoneita tai jos on vielä luottotiedot mennyt, niin se on aika ihme, että nää asiakkaat näin järjissään pysyy. Sit on vielä huoli lapsista, on nepsyä, jos minkälaista, niin ei pysty. Palkastakin voi olla vaikea säästää. Mutta näiltä odotetaan kyllä, jotka on minimituella, että he vielä jouluks säästää rahaa, se on ihan naurettavaa. Mä en oo samaa mieltä.”

Toisena kokonaisuutena aineistossa nousi esiin asiakasperheen elämismaailmaan liittyvät perheen sisäiset suhteet sekä perheen läheisverkosto ja läheisverkoston mahdollisuus toimia perheen taloutta tukevasti tai sitä haastaen. Sosiaalityössä huomiota tulee kiinnittää kannatteleviin ja tukeviin elementteihin, jotka asiakkaan elämismaailmassa vaikuttavat (Svenlin 2020, 30 mukaan Blom & Morén 2007, 158; 247). Esimerkiksi Aino Sarkia (2024, 235–236) on tuonut väitöskirjassaan esiin, kuinka hänen haastattelemansa lapset ja aikuiset toivat esiin sosiaalisten verkostojen olemassaolon tai verkoston puutteen merkityksen olevan suuri vähävaraisten perheiden elämässä. Myös Marja Lindberg ja Mikael Nygård (2023, 187) ovat kuvanneet tekemässään tutkimuksessa ja vanhempia haastatellessaan, että sosiaalisella verkostolla oli ollut perheille merkittävä rooli taloudellisen tuen antajana ja esimerkiksi lähisuvulta saatavana lainana.

Perheiden primaarit läheisverkostot näyttäytyivät aineistossa kannattelevina, taloutta haastavina tai toisaalta puuttuvina läheis-/tukiverkostoina. Kannattelevat läheisverkostot tulivat esiin esimerkiksi isovanhempien taloudellisena apuna vaatteisiin ja harrastuksiin, ruokakassin antamisena, rahan lainaamisena tai hoitoapuna, jolloin esimerkiksi viikonloppun taloudelliset kustannukset olivat läheisillä. Vähävarainen isovanhempi, sisarus tai lapsen muu läheinen saattoivat olla myös merkittävässä roolissa perheen tukena ja lapsen arjessa, jolloin kannattelevaa suhdetta oli mahdollista tukea esimerkiksi myöntämällä lastensuojelusta taloudellista tukea, kuten ruokarahaa luonapitoa varten. Aineiston perusteella lähisuvulla ei välttämättä aina ollut tietoa perheen taloudellisesta tilanteesta tai arjenhallinnasta, jolloin heillä ei välttämättä ollut myöskään mahdollisuutta tukea perhettä. Aineistossa tulee myös esiin, että isovanhemmat saattavat esimerkiksi lainata asiakasperheeltä rahaa omiin tarpeisiinsa eikä heillä välttämättä ole itsellään voimavaroja olla perheen tukena. Joillakin isovanhemmilla saattaa olla myös vielä itsellään niin pieniä lapsia, ettei heillä ollut aikaa ja mahdollisuutta tukea lapsiperheen vanhempia taloudellisesti. Toisaalta aineistosta tuli esiin, ettei perheillä välttämättä ole maantieteellisesti lähellä läheisiä, tukiverkot ovat hävinneet tai lähiverkoston kanssa ei olla ollenkaan tekemisissä.

”Toisilla perheillä on tosi paljonkin sitä läheisverkostoo, on semmosii perheitä, missä saatetaan tosi paljonkin olla vaikka isovanhempien kanssa ja isovanhemmat auttaa niinkun oikeesti taloudellisestikin paljon. No sitten on niitä perheitä, jotka sanoo suoraan, ettemme ole missään tekemisissä kenenkään kanssa ja sitten on esimerkiks niitä perheitä, jotka sanoo, että no

joo, mutta että he asuu vaikka tuolla monen sadan kilometrin päässä, ettei me silleen, että saattaa jotain rahaa ehkä välillä saada tai jotain.”

”Tai sitten semmonen, jolla on niinku lähisuku, ystävät, tuttavat tukena, että niin kun sen huomioiminen myös, että taloudellinen kyvykkyys ei ole pelkääntään yksilökohtasta, vaan onhan se myös tällai, että onko sulla lähiverkostoo, joka myös voi tukea sua taloudellisesti, lapset voi mennä hoitoon välillä, viikonlopuks sukulaisille, sillonhan sulla ei oo niitä kuluja siinä. Tai tukiperheeseen me voidaan vastaavasti laittaa, ne kulut menee sitten siinä kohtaa sinne ja vanhempi saa levätä ja näin. Tai että, saatko sä joltakulta ruokakassin tai sen parikymppiä lainaan, että siis niinkun mä sanoin, kun on kyse lapsiperheköyhyydestä, niin yhden euron arvo on paljon isompi kuin yksi euro. -- Ja se, että onko sulla luontaista tukiverkostoo ollenkaan tai vähän tai paljon, niin sillä on niinkun isot kerrannaisvaikutukset, jos ajatellaan vaikka, että millai perheen elämä kuukauden aikana menee tai puolen vuoden tai vuoden aikana. Onko siellä niitä muita, jotka ottaa välillä hoitovastuuta niistä lapsista vai ei, niin onhan se jaksamiskysymys, kuormituskysymys, mutta se on myös aina taloudellinen kysymys.

Perheen sisäisistä suhteista tulivat esiin esimerkiksi vanhempien parisuhteeseen ja talouden epätasaiseen jakautumiseen liittyvät haasteet (kuten vanhemman uuden puolison pelitai päihderiippuvuus), mikä vaikuttaa esimerkiksi Kelan toimeentulotukilaskelmaan ja perheen käytettävissä oleviin tosiasiallisiin tuloihin. Myös erotilanteet tai eropohdinnassa nähtiin olevan yhteyksiä talouteen esimerkiksi siten, että vanhemmat saattoivat jatkaa parisuhdetta talouden vuoksi tai erotilanteissa talous kytkeytyi esimerkiksi erilaisina näkemysinä hankinnoista tai lapsen tavaroiden kulkeutumisessa vanhemmalta toiselle.

Lasten ja nuorten elämismaailmaan voitaisiin olettaa kuuluvan perheen lisäksi primaarisina ihmissuhteina esimerkiksi ystävät sekä sekundaarisina ihmissuhteina ja elinolosuhteina erilaiset toimintaympäristöt, joissa lapset ja nuoret toimivat, kuten päiväkotit, koulu ja harrastukset ja niissä olevat ystävät ja aikuiset. Aineistossa nämä elämismaailman suhteet kuvautuivat toimeentulovaikeuksiin liittyvinä, esimerkiksi päiväkodeista ja kouluista ilmaistavina huolina/lastensuojeluilmoituksina sekä sosiaalisissa suhteissa, kuten kavereisuhteissa, mahdollisina materialistisina vertailuina ja niukan talouden tuottamana eriarvoisena osallistumisen mahdollisuutena esimerkiksi harrastuksiin. Toisaalta aineistossa kuvattiin myös esimerkiksi iltapäiväkerhojen, koulun ja harrastusten kannattelevia suhteita sekä koulujen tärkeyttä olla vahvistamassa esimerkiksi lasten taloustaitoja.

Kolmantena kokonaisuutena asiakkaan elämismaailmaan liittyen tulivat esiin perheen sisäisiin suhteisiin, voimavaroihin ja talouteen liittyvät tunteet. Aineistossa kuvattiin toimeentulovaikeuksiin liittyvän ”kipeitä” tunteita, kuten häpeää. Toimeentulovaikeudet saatetaan nähdä edelleen tabuna yhteiskunnassa esimerkiksi siinä, mikäli sinulla ei ole vanhempana mahdollisuutta hankkia lapselle hänen tarvitsemiaan elämisen perusasioita, kuten ruokaa tai vaatteita ja häpeä saattaa estää toimeentulovaikeuksien esiin tuomista varsinkin asiakkuuden alkuvaiheessa. Esimerkiksi Sarkian (2024, 145) väitöskirjassa noin puolessa vanhemmille tehdyissä haastatteluissa nousi esiin jollain tavalla häpeä, mikä linkittyi esimerkiksi epäviralliseen apuun liittyvään stigmaan, kuten riskinä sille, että joku näkee vanhemman leipäjonossa ja tieto leviäisi esimerkiksi lapsen harrastuskaverien vanhempien joukossa. Tuoreessa kuvailevassa teema-analyysissä taas nousi esiin, että nuorten kokema köyhyys ilmenee arjessa heikentyneinä sosiaalisina suhteina, voimakkaina negatiivisina tunnetiloina sekä puutteellisuutena välttämättömyyksistä (Rajala, Isola, Puuronen & Kallio 2024, 488). Nuoret kokivat esimerkiksi yksinäisyyttä ja häpeää ja nimesivät köyhyyteen liittyviksi tunteiksi stressin ja ”pahan olon” (mt., 488).

Aineistossa kuvattiin myös toimeentulovaikeuksien aiheuttamaa stressiä, joka heijastuu vanhemmista lapsiin. Stressi saattaa näkyä vanhemmissa näköalattomuutena, keinottomuutena ja ajatuksena siitä, etteivät asiat olisi enää ratkaistavissa. Tunteiden vaikutukseen liitettiin myös ylisukupolvisuutta siten, että kokemus stressistä on mahdollinen tekijä vaikuttamaan siihen, mitä lapsi ajattelee tulevaisuudenmahdollisuuksistaan koulutuksen tai työllistymisen suhteen. Vuoden 2024 nuorisobarometrissä tuli esiin, että lastensuojelutaustaa omaavilla vastaajilla usko tulevaisuuteen on pudonnut ja pessimismi tulevaisuutta kohtaan on kasvanut tilastollisesti merkitsevästi nopeammin kuin muilla vastaajilla (Happonen & Kiilakoski 2025, 85). Pessimistisesti tulevaisuuteen suhtautui 16 % lastensuojelutaustaisista vastaajista (mt., 85). Nuorisobarometri 2023 (Kiilakoski & Happonen 2024, 85) taas kuvasi nuorten rahanpuutteeseen liittyvän rajoittuneisuutta itsensä kehittämiseen ja Pelastakaa Lasten Lapsen Ääni -raportti (Sarkia & Välivaara 2024, 28) vuodelta 2024 kuvaa 71 % vastaajista olevan huolissaan tulevaisuudestaan, kun luku aiempina kahtena vuonna on vaihdellut 45–53 % välillä. Toisaalta on tärkeää huomioida esimerkiksi Valoisat -kokemusvaikuttajaryhmän kokemukset siitä, että osa ei ollut kokenut köyhyyden olleen lapsuudessa merkittävä ongelma, vaan se oli elämää, jota elettiin, kun taas

osalle lapsuus köyhyyden ja mahdollisten muiden ongelmien kera näyttäytyi lähinnä selviytymisenä (Mäkinen ym. 2024, 23). Tämä kuvastaa mielestäni sitä, että sosiaalityöntekijänä on tärkeä tunnistaa kokemusten yksilöllisyys perheiden välillä ja perheiden sisällä.

”Ei tässä yhteiskunnassa kukaan vanhempi pärjää ilman rahaa, siis ei niinkun yksinkertaisesti ei voi niinkun tyhjästä nyhjästä ruokaa perheelle ja kaikkee muuta, mitä lapsi tarvitsee. Ja hirvittävä se stressi, onhan siitä siis paljon tutkimustietookin, että kuinka niinkun vanhemman pitkäkestoiset taloudelliset vaikeudet ja se stressi ja se, kun lapsi alkaa huomaamaan sitä ja häpeää ja muuta, niin kyllähän ne on ihan siis lapsen kasvua ja kehitystä oleva riskitekijä.”

”Kyllä ne on niinku yksi iso osa-alue koskien niitä huolia, joita näillä perheillä itsellään on. Ja jotka myös välillä näyttäytyy sitten sosiaalityöntekijälle huolina. Niin kyllä ne on tosiaan merkittävä niinkun alue näistä huolen alueista lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Että monestihan huonostasuus kasautuu, stressitekijät kasautuu ja taloudelliset huolet on yks stressitekijä, mikä sitten kuormittaa perheitä.”

Toimeentulovaikeuksiin liittyvät kuormittavat tunteet yhdistettiin aineistossa myös esimerkiksi tilanteisiin, jossa vanhemmat ovat yhteydessä lastensuojeluun perjantai-iltapäivänä tilanteissa, joissa rahat ovat vähissä tai loppu, viikonloppu edessä eikä palvelujärjestelmän muut toimijat ole joko ehtineet toimia ajoissa tai enää ehdi reagoida perheen tarpeeseen. Esimerkiksi Katri Viitasalo (2021, 230) on tuonut esiin, miten raha-asioihin liittyvät tabut ja häpeä voivat olla vaikeuttavana tekijänä avun hakemiselle, ja tämän vuoksi näiden asioiden tunnistaminen on tärkeää asiakkaan talousvaikeuksien yhteydessä. Toisaalta viimeitingan yhteydenottoihin ajateltiin yhdistyvän myös se, että taloudellisen tilanteen on ajateltu vielä viikon loppupuolelle asti järjestyvän, esimerkiksi siten, että rahaa saataisiin verkostosta lainaksi, mutta kun tämä ei ole onnistunut, niin ollaan yhteydessä lastensuojeluun.

”Ne on kipeitä asioita, joista monet saattaa sivuta sillä lailla, että nyt tuli kielteinen päätös toimeentulotuesta, esimerkiksi. Se on ehkä se, mitä mä aattelen, et me yleensä kuullaan tai sitten tulee niitä, niitä semmosia viimeitingan soittoja, että nyt meillä on rahat loppu ja viikonloppu tulossa. Mikä tavallaan antaa melko vähän aikaa reagoida, koska jos se soitto tulee perjantaina kello 14 tai 15 ja viikko on loppumassa ja siinä pitää ratkasta se asia.”

”Onhan se hirvee häpee meidän yhteiskunnassa, et jos sulla ei ole varaa ostaa jotain, mitä sun lapset tarttee. Siks mä aattelen, että soitetaan perjantaina kahen tai kolmen aikaan, koska se ongelma ei oo ratkennut siihen mennessä.”

4.1.2 Perheiden talous yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa

Edellisessä alaluvussa sivusin yhteiskunnallista ja kulttuurista kontekstia ja sen vaikutuksia asiakasperheen elämismailmaan, kuten yhteiskunnassa tehtäviä sosiaaliturvan muutoksia, säästämisen mahdollisuutta, elinkustannusten ja hintojen nousua sekä erilaisia työllistymisen vaihtoehtoja ja koulujen roolia lasten taloustaitojen vahvistamisessa. Tässä alaluvussa syvennyn vielä edellä kerrottujen lisäksi aineiston tuottamiin näkökulmiin yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta kontekstista, joka on etäämmällä sosiaalityöstä ja asiakkaan elämismailmasta. Yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa on kysymys kansallisista, globaaleista ja taloudellisista oloista, jotka voivat edistää tai estää tarkasteltavana olevaa toimintaa (Svenlin ym. 2021a, 17). Toimeentulotuki lastensuojelun ennaltaehkäisevänä välineenä” -tutkimushankkeessa saatiin näkymiä siitä, että Suomessa alueellisella tasolla köyhyyden on arvioitu olevan keskeinen lastensuojelutarvetta selittävä tekijä (Politiikkasuositus 2023). Aineistossa yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstin keskeisiksi teemoiksi nousivat: 1) suhtautuminen lapsiperheiden erilaisiin taloustilanteisiin ja lapsiperheköyhyyteen yhteiskunnassa, 2) sosiaali- ja terveystalouden ja ennaltaehkäisevän työn resurssointi sekä 3) sosiaalityön rooli ja vaikutusmahdollisuudet yhteiskunnalliseen suhtautumiseen ja asenteisiin. Näitä teemoja voidaan tarkastella toisaalta yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kontekstin estävinä ja mahdollistavina tekijöinä, mutta toisaalta myös makro- ja mesotason kontekstimekanismeina. Teemat liittyvät kuitenkin mielestäni vahvasti yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin, joten ne on nostettu aineistosta tarkasteltaviksi yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin.

Aineistossa tuotiin esiin pohdintaa siitä, miten yhteiskunnassa yleisesti suhtaudutaan lapsiperheiden toimeentulovaikeuksiin. Aineiston perusteella lapsiperheköyhyyttä kohtaan nähtiin olevan ymmärtämättömyyttä esimerkiksi siitä, kuinka pienillä rahoilla ihmiset arkitodellisuudessaan elävät, selviytyvät ja tulevat toimeen. Haastateltavat toivat esiin, että

taloudellisista vaikeuksista olisi tärkeää käydä enemmän julkista keskustelua, jotta ymmärrys perheiden erilaisista taloustilanteista kuvautuisi myös yhteiskunnallisella tasolla ja toisaalta perheiden erilaiset taloustilanteet ymmärrettäisiin paremmin myös poliittisissa ratkaisuisissa.

”Kyllä jotenkin tuntuu, että ne päätöksentekijät on kuitenkin aika kaukana niistä realiteeteista, joita mejän köyhissä lapsiperheissä on. Että ihan ei kohtaa jollain tapaa se poliittisen tason puhe ja sitten näitten perheitten arkitodellisuus. Ja helposti hyvin toimeen tulevat ihmiset syyllistää köyhyydestä ihmisiä tilanteesta itseään. Että ne on ihmisten oma vika, että he on työttömiä tai köyhiä ja näin, että aika niinkun kovaakin tämmöstä ihmisten tuomitsemista. Niin kyllä tavallaan semmosen esimerkiks asenneilmapiirin ja asenteiden muuttaminen, niin on kyllä todella vaikeeta. Että, mistä sais heille niinku empatiaa lisää, että he oikeesti pystyis samaistumaan köyhän lapsiperheen arkeen? Että jos sulla pyörii jaloissa erityislapsia vaikka kolme, sit sulla on vaikka vähän terveysongelmia ja toimeentulo on niukkaa ja sitten sulla oikeesti hajoo astianpesukone tai sä et omista edes astianpesukonetta, niin kyllä mä jotenkin aattelen, että pitäis joku yhteiskunnan instanssi olla, että esimerkiksi pikkulapsiperheissä olis esimerkiks jotkut peruskodinkoneet, että kuinka paljon se tukee sitä, -- ihan siis semmosta arkista jaksamista sellasessa perheessä. Ne erityislapset voi olla semmosia, että et sä tosta vaan lähde pyykkitupaan, onko siinä samassa talossa ja rakennuksessa pyykkitupaa tai kuinka paljon sulla menee aikaa siis ihan sen tiskimäärän pyörittämiseen siinä perheessä, että en mä tiedä, minkä verran semmoset hyväosaiset ihmiset pystyy empatiseeraamaan ja asettumaan tämmösten ihmisten asemaan, että mitä ne on ne arjen stressitekijät, ne kuormitustekijät, jotka niissä perheissä toistuu päivittäin. Ja kuinka pienillä, siis rahallisilla panoksilla, jos aatellaan, että voi ostaa käytetyn kodinkoneen tai edullisen uuden, niin kuinka aika pienillä kympeillä ja sata-silla saadaan näitten perheitten yhteiskunnallista asemaa ja hyvinvointia tuettua siihen nähden, et kuinka paljon me käytetään kaikkeen paljon turhempaan.”

Myös esimerkiksi Valoisat -kokemusvaikuttajaryhmän kansatutkimuksessa tuli esiin pohdintaa yhteiskunnallisesta suhtautumisesta köyhyyteen ja ajatusta esimerkiksi siitä, että lapsiperheköyhyyden täydellinen poistaminen voidaan nähdä epätodennäköisenä yhteiskunnan kulutuskeskeisyyden sekä yleisen taloudellisen eriarvoisuuden vuoksi, jolloin olisikin tärkeää, että pyritään vaikuttamaan yhteiskunnalliseen suhtautumiseen ja tietyllä tapaa köyhyyden ”normalisoimiseen” (Mäkinen ym. 2024, 23). Tämän tutkimuksen aineistossa tuotiin esiin pohdintaa siitä, korostuuko tällä hetkellä suomalaisessa yhteiskunnassa yksilön vastuu ja individuaalisuus siten, että odotetaan esimerkiksi toimeentulovaikeuksissa olevan perheen kykenevän säästämään vielä yhä pienenevistä etuuksista.

”Mutta että jos sulla perustarpeet on miinuksella, niin miten sä jaksat tehdä emotionaalista kasvatustehtävää tai psykologista, kognitiivista kasvatustehtävää, että kyllä se talous on niinkun yks sellanen ihan niistä arjen tukipilareista. Ja se stressi, jos rahat on koko ajan tiukassa, niukkuutta ja lapset haluaa kaikenlaista ja tarvii kaikenlaista, ja nyky-yhteiskunta, joka on hyvin tämmönen individualistinen ja yksilökeskeinen, niin se on aika raakaa, miten lapset haluaa merkkituotteita ja vertailee ja kiusaa ja näin. Niin ei se mikään helppo yhtälö ole sitten vanhemmalle, yrittää edes jotenkin auttaa, että lapsi pysyis mukana tässä kaikessa sosiaalisen median ja kaiken tuomassa --. Että siis niinkun tavallaan silleen aika kovakin maailma tämmönen individualistinen yhteiskunta, jossa niinkun ihmisen arvoa mitataan monesti taloudellisilla, siis ulkosilla merkeillä.”

Ehkäiseviin palveluihin panostaminen nähtiin aineiston perusteella tärkeänä perheiden taloutta tukevana ja mahdollistavana tekijänä, kun taas ehkäisevistä palveluista leikkaaminen tai resurssien vähäisyys kuvautuivat taloutta haastavina ja estävinä kontekstin tekijöinä. Haastateltavat kuvasivat, että esimerkiksi taloudellista tukea olisi tärkeää mahdollistaa käytettäviksi laajemmin sosiaalihuoltolain mukaisissa lapsiperhepalveluissa ja samalla tulisi tarjota riittävästi myös perhetyön resursseja perheiden taloudenhallinnan tukemiseen. Tärkeäksi nähtiin myös mahdollisuudet tukea lasten taloustaitoja vielä enemmän kouluissa, jolloin voidaan tavoittaa ikäryhmän lapset. Myös esimerkiksi PISA-tutkimuksen perusteella kouluilla on nähty olevan merkittävä rooli taloustaitojen oppimiseen (Laine, Ahonen & Nissinen 2018, 107). Samassa tutkimuksessa huolenaiheeksi nousi kuitenkin se, että vaikka talousosaaminen oli kansainvälisesti verrattuna korkeatasoista, niin kuitenkin oppilaiden talousosaamisessa oli suurta vaihtelua ja vaihtelu kytkeytyi OECD-maiden keskiarvoa voimakkaammin oppilaan sosioekonomiseen taustaan (mt., 107). Tällöin voidaankin nähdä, että vanhemmilla on oma roolinsa talousosaamisen vahvistamisessa ja tähän on tärkeää saada riittävä tukea. Haastateltavat pohtivat myös esimerkiksi yhteiskunnan roolia mahdollistamaan lapsiperheille noston köyhyysrajalta rahallisesti kohtuulliselle tasolle, mitä sosiaaliturvan ei arvioitu tällä hetkellä mahdollistavan.

”Me tarvittas tonne lapsiperhepalvelujen puolelle lisää budjettia. Koska nyt tuntuu, että hirvee osa meidän budjeteista menee siihen, että me korjataan sitä, että muualla ei sitä palvelua ole ollut tarjolla riittävän aikasin. Ja sitten, kun se lapsi tai lapset joutuu sijoitukseen, siinä kohtaahan me ei enää mietitä, että mitä se maksaa ja sehän maksaa aivan valtavia summia --. Että, jos niitä summia sais kaadettua sinne ennaltaehkäiseviin palveluihin, niin mä aattelin, että mikä tahansa taloudellinen tuki tai mikä tahansa muu avopuolen tuki, ennaltaehkäisevä tuki, on edullista siihen verrattuna, että me joudutaan yksikin lapsi sijoittamaan pois kotoon.”

Keskeistä talouteen liittyvissä asioissa nähtiin olevan myös se, onko muille tuen tarjoajille mahdollistettu riittävät resurssit toimia. Esimerkiksi työikäisten sosiaalipalveluissa nähtiin tärkeäksi varmistaa yksilölliset myöntämismahdollisuudet ehkäisevään ja täydentävään toimeentulotukeen sekä kasvokkaisten tapaamisaikojen saaminen taloudellisen kyvykkyyden vahvistamiseksi. Myös mielenterveys- ja päihdepalvelujen saavutettavuus ja matalan kynnyksen talouteen liittyvät palvelut koettiin tärkeinä vaikuttamaan osaltaan myös taloudellisen kyvykkyyden vahvistumiseen. Resurssien riittämättömyys näyttäytyy aineiston perustella perheiden tilanteiden kriisiytymisenä, jolloin myöskään lastensuojelussa ei päästä muutostyön äärelle, vaan tuki kuvautuu enemmänkin kriisistä toiseen selviytyvän perheen kannatteluna:

”--ihan se kriisitilanne vakauttaa, mutta että sitten myös, kun se kriisitilanne saadaan hallintaan tai jos se nyt on vaikka taloudellinen kriisi, no liittyy siihen usein muitakin asioita, niin sit kun se kriisitilanne saadaan selvitettyä, niin sitten yritetään siihen muutostyöhön. Ei kriisitilanteessa oleva ihminen pysty mihinkään muutostyöhön, mutta sitten kun se kriisi saadaan perheessä helpottumaan tavalla tai toisella, niin sitten voidaan taas palata siihen muutostyön äärelle. Ja toki siis monesti perheessä, ei me muutostyötä saada aikaseks pelkästään siis sosiaalihuollolla, vaan siellä on monesti terveydenhuollollisia tarpeita lapsilla. Et pitäis myös saada niitä mielenterveyspuolen palveluja riittävästi, jotta perheen kriisit helpottais. Että kriisissä olevat ihmiset ei pysty semmoseen varsinaiseen muutostyöhön, he yrittää vaan selviytyä. Ja jos me ei saada riittävästi esimerkiks just psykiatrisen puolen apua lapsille, tutkimuksia ja hoitoo, niin sithän me tavallaan vaan yritetään kannatella niinkun kriisistä toiseen selviytyvää perhettä. Että voimavarat menee sillon niillä ihmisillä siihen kriiseilyyn. Eikä he pääse niinkun semmoseen vakaaseen tilanteeseen, missä heillä oikeesti olis voimavaroja niinkun sellaseen pitkäjänteiseen muutostyöhön.”

Juvosen ja Marttilan kirjallisuuskatsauksessa kuvattiin, ettei lastensuojelussa ole kohdistettu riittävästi huomiota köyhyyteen liittyviin rakenteellisiin tekijöihin (Juvonen & Marttila 2023, 34–35.) Aineistossa kuvataan lastensuojelun sosiaalityöntekijän mahdollisuuksia lapsiperheköyhyyden yhteiskunnalliseen ja paikalliseen vaikuttamiseen, mikä yhdistyy mielestäni yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin, mutta myös meso- ja makrotason kontekstimekanismien jännitteisiin. Rakenteelliselle sosiaalityölle ja yhteiskunnalliselle vaikuttamiselle ei koeta aineiston perusteella olevan tällä hetkellä aikaa. Toisaalta haastateltavat tunnistivat erilaisia vaikuttamisen väyliä, kuten viestin viemisen eteenpäin hyvinvointialueella olevaan rakenteellisen sosiaalityön tiimiin.

”Et kyl mä aattelen, et se on semmosta asenteisiin vaikuttamista osittain, osittain myös sit sitä, että pyrkii ylempiin päätöksentekijöihin vaikuttamaan, että jotenkin menis viesti siitä eteenpäin, että minkälaisia tarpeita on perheillä ja vanhemmilla ja minkälaisii vaikeuksii toimeentulon kanssa. Tää on ehkä semmosta niinkun rakenteellista sosiaalityötä, mitä hyvin vähän ehtii oman työn ohessa tekemään. Että tavallaan, sitten, kun saadaan rakenteisiin vaikutettuu, niin sitä myöden voidaan vaikuttaa perheiden tilanteisiin. Nyt on toki, tämmönen säästölinja tässä yhteiskunnassa ollut viime aikoina, aika ensisijanen ollut, että ja toisaalta kyllä myös niinkun kaikkia hyviä suunnitelmia olis sen suhteen, että ihmiset pääsis työelämään, mutta jotenkin tuntuu, että onko nää mejän rakenteet sitten kuitenkin liian kankeita siihen, että pystyttäis joustamaan.”

Myös esimerkiksi ammattiliiton tai kollegojen kanssa tehtävän mielipidekirjoituksen kautta nähtiin olevan mahdollisuuksia vaikuttamiseen. Aineiston perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että sinällään Juvosen ja Marttilan (2022) kirjallisuuskatsauksen kuvaus sekä Viitasalon (2019, 9) esiintuoma taloudellista kyvykkyyttä vahvistava tuki asianajona ja vaikutuksena yhteiskuntaan ja päätöksenteon tasoille ei välttämättä toteudu lastensuojelun sosiaalityössä, mikäli tälle ei ole mahdollisuuksia. Samaan aikaan ainakin aineiston perusteella sosiaalityöntekijöillä olisi hyvin tärkeitä näkökulmia ja ymmärrystä asiakkaiden taloudellisista tilanteista ja arjesta, mitä olisi tärkeää tuoda näkyvämmäksi yhteiskunnallisessa kontekstissa. Aineistossa kuvattiin tarvittavan kaikkineen yhteiskunnallista arvo- ja asennemaailman muutosta:

”Että voihan sosiaalityöntekijä yrittää siis yhdessä kollegojen kanssa tehdä rakenteellista sosiaalityötä, kannanottoja ja muita, mutta yks sosiaalityöntekijä on liian heikko tekemään yhteiskunnallisia kannanottoja, että ne täytyy olla sitten jonkun kanssa ja että meidänkin hyvinvointialueella on tämmönen rakenteellisen sosiaalityön tiimi. Vaikkapa sen kanavan kautta tai jonkun ammattiliiton kautta tai yrittää osallistua johonkin yhteiskunnalliseen keskusteluun tai politiikan kautta tai jotain reittiä, mutta ei tavallaan yksittäinen sosiaalityöntekijä sillä tavalla pysty paljoa maailmaa muuttamaan. Ja onko sitten oikeesti paukkuja vielä asiakastyön lisäksi tehdä rakenteellista sosiaalityötä, niin ainakin ite aattelen, että tuppaa lastensuojelun sosiaalityö olemaan niin vaativaa työtä, että eipä kauheesti enää jää paukkuja ja voimavaroja sitten alkaa tehdä yhteiskunnallista vaikuttamistyötä.”

”No sitä mä toivoisin, että pystyttäis oikeasti ymmärtämään ja auttamaan köyhiä lapsiperheitä, sitä mä niinkun toivoisin. Ja sitä, että niinkun, että siellä se 20 lapsen vaikka koulunkäyntivälineisiin, niin se on ihan valtavan iso asia. Vaikka se on heillä, niinkun parempituloisilla ihmisillä se voi olla niinku silleen, että hän käyttää sen 20 niinkun lounaaseen. -- Että niinkun

se suhteellisuus, että, kuinka sille köyhälle lapsiperheelle, niitten eurojen arvo on ihan toinen. Ja mejän yhteiskunnassa ne on oikeesti kuitenkin pieniä euromääriä, joilla voidaan todella isosti nostaa köyhien lapsiperheiden hyvinvointia, niin se pitäis pystyä ymmärtämään, että mihin oikeesti kannattaa satsata ja lapsiperheköyhyyteen kannattaa oikeesti satsata euroja, ja kun se ei tuu yhteiskunnassa oikeesti kalliiksi, se ei tule. Paljon kalliimmaksi tulee se korjaava työ, jota joudutaan tekemään, kun ei niitä välttämättömiä pieniä euroja saa. Ja sillä on niinku tämmösiä ylisukupolvisia vaikutuksia, koska me tiedetään, että köyhyyskin on tietyllä lailla sitten periytyvää ja koska siis ne kerrannaisvaikutukset tulee, että kun se on siellä semmonen stressitekijä ja tämmönen niinkun lapsen kehitystä haittaava tekijä, niin se tavallaan alkaa poikimaan ylisukupolvisia vaikutuksia. Että ei yhtään ei mun mielestä riittävästi tämmöstä näkökulmaa yhteiskunnassa nosteta esille. Toki jotkut tutkijat yrittää ja näin, mutta se ei saa siis riittävästi semmosta yhteiskunnallista painoarvoa.”

4.1.3 Interventiokonteksti – lastensuojelun tuen tarjoamisen konteksti

Kolmannen kontekstin muodostaa tuen tarjoamisen konteksti. Tuen tarjoamisen konteksti kuvaa toimintaympäristöä, jossa asiakkaalle tarjotaan tukea, ja jossa sosiaalityöntekijä toimii (Svenlin ym. 2021a, 16–17). Aineistossa tuen tarjoamisen kontekstin muodostaa hyvinvointialueen lastensuojelu ja sen eri toimipisteissä ja tiimeissä toteutettava lastensuojelun avohuollon sosiaalityö. Nimitän siksi tuen tarjoamisen kontekstia lastensuojelukontekstiksi, koska se kuvaa parhaiten toimintaympäristöä, johon taloudellisen tilanteen tarkastelu ja taloudellisen tuen tukitoimi asettuu, ja jossa sosiaalityöntekijä tarjoaa asiakkuudessa olevalle perheelle tukea ja tukitoimia tai perhe hakee tukitoimeita.

”Mä aattelen, että se talous on ehkä usein semmonen yks aika näkyvä osa-alue kyllä meidän työssä.”

Tuen tarjoamisen konteksti jakautuu suoraan ja epäsuoraan tuen tarjoamisen kontekstiin. Suoran tuen tarjoamisen kontekstilla viitataan fyysiseen ympäristöön, jossa tukea tarjotaan, työn organisointiin ja organisaatorakenteeseen, paikallisiin hallintokäytäntöihin sekä työilmapiiriin (Blom ja Morén 2019, 44–45). Suoralla tuen tarjoamisen kontekstilla voidaan viitata hyvinvointialueen lastensuojelun tiimeihin ja siellä oleviin työntekijöihin. Fyysisinä olosuhteina talouden tarkasteluun kuvautuivat tapaamiset asiakkaan kanssa esi-

merkiksi toimistolla, kotikäynneillä, lapsen toimintaympäristöissä sekä taloudellisten asioiden tarkasteleminen puhelimitse. Tiimillä ja johtavalla sosiaalityöntekijällä on merkitystä esimerkiksi kollegiaalisena tukena ja yhteisen linjan määrittelyssä. Johtavan sosiaalityöntekijän rooli nähtiin sosiaalityöntekijän tukena ja tiimiä kokoavana, mutta myös lisätiedon hankkijana, mikäli tarvitaan hyvinvointialuetasoista linjausta. Toisaalta aineistossa tuli myös esiin, ettei taloudellisen tuen tarkastelulle ole tiimipalavereissa aikaa, kun tiimiaika menee muihin, usein kiireellisemmiksi katsottuihin, asioihin.

Epäsuoralla tuen tarjoamisen kontekstilla taas viitataan työtä ohjaaviin lakeihin, politiisiin päätöksiin, toimintaan ohjattuihin resursseihin sekä esimiesten ja poliitikkojen toiminnalle määrittelemiін tavoitteisiin ja sisäisiin ohjeistuksiin (Blom & Morén 2019, 44–45). Epäsuorana tuen tarjoamisen kontekstina voidaan nähdä olevan lainsäädäntö ja lastensuojelun toimintaa ohjaavat asiakirjat, joista käsin taloudellista tukea määritellään, esimerkiksi aineiston perusteella Lastensuojelulaki (417/2007) sekä hyvinvointialueella laadittu taloudellisen tuen sisäinen ohjeistus. Haastattelemani sosiaalityöntekijät työskentelivät yksiköissä, joissa taloudellista tukea myönnettiin pelkästään lastensuojelun avohuollon tukitoimena ja Lastensuojelulain (417/2007) nojalla eikä esimerkiksi täydentävänä tai ehkäisevänä toimeentulotukena Toimeentulotukilain (1412/1997) nojalla. Haastateltavat kuvasivat, että tietävät hyvinvointialueen sisällä olevan vielä eriäviä käytäntöjä siten, että joissakin lastensuojelun tiimeissä taloudellista tukea myönnetään myös täydentävänä tai ehkäisevänä toimeentulotukena.

Sosiaalityöntekijöiden käytettäväksi on laadittu hiljattain hyvinvointialueen ohjeistukset taloudellisesta avustamisesta lastensuojelussa. Ohjeissa on haastateltavien mukaan annettu ohjeita perheen taloudellisen tilanteen selvittämiseen sekä ohjaukseen ensisijaisesti Kelan ja työikäisten palveluihin taloudelliseen apuun liittyvissä tilanteissa. Aineiston mukaan avohuollon taloudellista tukea voidaan myöntää sosiaalityöntekijän harkinnalla ja perustellusti sekä perheen taloudellinen tilanne huomioiden. Ohjeistus sisältää ohjeita Lastensuojelulain 35 § toimeentulon ja asumisen turvaamiseen liittyen sekä 36 § mukaisesti myönnettävän taloudellisen tuen käytöstä, kuten edellytyksiä ja myöntökohteita. Esimerkiksi harrastuksiin voidaan myöntää avohuollon taloudellista tukea tietyille ikäryhmille ja tiettyjä summia, mikäli tämä katsotaan välttämättömäksi. Ensisijaista on ohjaaminen Suomen harrastamisen mallin mukaisesti harrastuksiin.

Aineiston perusteella ohjeistuksen nähtiin toisaalta tukevan yhteistä toimintakäytäntöä ja mahdollistavan asiakkaille yhdenvertaisempaa palvelua hyvinvointialueella, mutta toisaalta taas ohjeistus koettiin ammattieettisesti ristiriitaisena ja sosiaalityöntekijän harkintavaltaa rajaavana erityisesti lapsiperheiden äkillisissä sekä kokonaistilanteen hahmottamista vaativissa tilanteissa. Sosiaalityön aiemmissa tutkimuksissa on tullut esiin, että eriaävät ohjeistukset harkinnanvaraisen taloudellisen tuen käytöstä johtavat myös professionaalisen harkintavallan eroavaisuuksiin (esimerkiksi Sirviö, Romakkaniemi, Lindh & Laitinen 2015, 248–249), mikä osaltaan perustelee yhteneväisen ohjeistuksen tärkeyttä. Toisaalta tähän voisi yhdistää esimerkiksi Ahti Saarenpään (2010, 80) kuvaamaa ohjeriskiiä, jossa ohjeen katsotaan ohittavan lainsäädännön ja käytännöt, joita ohjeistuksen perusteella toteutetaan, ja jotka erkaantuvat herkästi sääntelyn tarkoituksesta.

Ohjeistuksen koettiin olevan esimerkiksi väljään Lastensuojelulain 36 § sääntelyyn verrattuna tiukka erityisesti esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa perheellä ei välttämättä ole oikeutta toimeentulotukeen muutaman euron ylityksen vuoksi, mutta tästä huolimatta kokonaistilannetta tarkastellen taloudellinen tuki voisi tukea lapsen hyvinvointia. Esimerkiksi naisten asema työmarkkinoilla voi heijastua pätkä-, osa- ja määräaikaisten työsuhteiden vuoksi perheen talouteen epävarmuutta tuottavana (Tammelin & Ojala 2025, 115). Sosiaalityöntekijät kuvasivatkin, että myös lastensuojelussa tarvitaan lapsikohtaisen harkinnan mahdollisuutta nyt ja jatkossa.

”Ihmisillä voi olla lapsiperheköyhyyttä, vaikka he ei oo oikeutettuja toimeentulotukeen. Tai jos he on oikeutettuja toimeentulotukeen, niin he on silti köyhiä, koska sieltä ei mitään ylimäärästä saa. Että köyhyys on niinkun paljon laajempi ja monimuotosempi ilmiö, kun mitä mein ohjeistukset antaa ymmärtää.”

”Että vaikkapa lapsiperheessä sähkönsaanti loppuu, kun sähkölaskut on maksamatta ja siellä on sähköt poikki siellä kodissa, niin kuka siinä niinkun auttaa? Niin en mää pysty oikeen ammattieettisesti aatteleen, että kukaan ei oikeen tee mitään. Et sit voidaan vaan viisastella, että kyllä vanhemman ois pitänyt tämä ennakoida. Siis siitähän syystä monet asiakasperheet on meidän asiakkaita, että heillä juuri on vaikeuksia tällasessa arjenhallinnassa, niin semmonen moralisointi on täysin väärää, että lähdetään siitä, että asiakkaan ois pitänyt kyetä. -- Et mun mielestä se on mahotonta ja täysin epäeettistä, et me niinkun romahdutetaan tavallisten lapsiperheiden tai

näitten asiakasperheiden, ne on kuitenkin ihan tavallisia perheitä, koska monissa perheissä on nyky-yhteiskunnassa toimeentulo-ongelmia, sosiaalityurvaa on tiukennettu, heikennetty, niin sitten, että me ei voitais avohuollon taloudellisella tuella tukea, vaan sitten, et me ajettas perhe sellaseen ahdistukseen, että sitten me aletaan keikkumaan siinä, että vanhemman arjenhallinta on niin heikko, että pitäisikö meidän sijottaa tää lapsi. Niin mikä tulee halvemmaks? Niin eikö meidän sillon pitäis, jossei ennaltaehkäisevät palvelut oo toiminu ja ollaan jo sitten lastensuojelun avohuollon puolella, niin eikö meidän siellä pitäis kuitenkin kaikki paukut käyttää, että meidän ei tarvi mennä sinne sijaishuollon puolelle?”

Kuten edellä kuvautuu, niin lastensuojelun merkitys nähdään myös viimesijaisena lapsen tilanteen turvaajana, ja tämän vuoksi harkintamahdollisuus nähdään hyvin tärkeänä. Haastateltavat kuvasivat, että ohjeistukseen on kuitenkin jätetty tärkeänä asiana lause, jonka mukaan sosiaalityöntekijällä on viimesijainen harkintamahdollisuus. Lastensuojelussa tulee vastaan kompleksisia tilanteita, joiden ratkaisemiseen tarvitaan yksilökohtaista harkinnan mahdollisuutta, mitä haastateltavien mukaan sosiaalityöntekijät pystyvät käyttämään, koska hahmottavat perheen yksilöllisen kokonaistilanteen.

4.2. Talouteen liittyvän tuen sisältö ja kohtaaminen lastensuojelun avohuollossa

Edellä kuvattiin konteksteja ja kontekstimekanismeja, joita lastensuojelun avohuollon taloudelliseen työskentelyyn liittyy, ja jotka vaikuttavat myös lastensuojelun talouteen liittyviin kohtaamisiin. Tässä alaluvussa kuvaan aineiston perusteella havaittavia suorien interventio-olosuhteiden sisältöjä eli taloudelliseen työskentelyyn liittyviä toimijoita, interventioita, mekanismeja ja tuloksia, jotka on koottu myös seuraavalla sivulla olevaan kuvioon 6. Kuvaan, miten sosiaalityöntekijä tarkastelee perheen taloudellista tilannetta sekä millaisia asioita on kytkeytyneenä prosessissa, jonka tuloksena päädytään taloudellisen tuen päätökseen.

INTERVENTIOT JA TOIMIJAT	INTERVENTION MEKANISMIT	TULOKSET JA VAIKUTUKSET
<p>Sosiaalityöntekijä ja asiakkaat (lapsi, vanhempi, perhe)</p> <p>Muut mahdolliset intervention toimijat</p> <ul style="list-style-type: none"> Perhetyö, sosiaalihojaus Työikäisten sosiaalipalvelut <p>Sosiaalityöntekijän interventiot ja toiminta</p> <p>Taloudellinen tuki: taloudellisen tilanteen ja tuen lapsikohtainen arviointi: 1) Osa suunnitelmallista työskentelyä, jossa kuvataan muutostarve ja keinot muutokseen pääsemiseksi, 2) käyttö äkillisissä tilanteissa.</p> <p><u>Talouden tarkastelu</u>: vaihtelevaa, puheeksi aina, kun taloudellista tukea arvioidaan. Keskeistä (palvelu)ohjaus ja neuvonta(velvollisuus), jolloin varmistetaan ensisijaiset etuudet sekä ohjataan etuuksiin ja palveluihin liittyen. Voidaan tehdä myös yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.</p> <p>Vanhemman kanssa: keskustelu ja kuuntelu, tulo- ja menotietojen tarkastelu, etuuspäätösten tarkastelu, taloudenhallinnan sovellukset, kalenterin ja päiväkirjan hyödyntäminen. Työvälineitä voisi olla enemmän.</p> <p>Lapsen kanssa: ikä- ja kehitystasoinen talouden tarkastelu, esim. viikkoraha, säästäminen, hankinnat</p> <p>Asiakkaan toiminta</p> <ul style="list-style-type: none"> Vanhempi ottaa taloudellisen tilanteen ja tuen tarpeen puheeksi Vanhemman sitoutuminen työskentelyyn, valinnat ja toimijuus <p>Muiden tarjoama tuki</p> <ul style="list-style-type: none"> Perhetyön ja sosiaalihojauksen työskentely (konkreettisuus, tiheys ja säännöllisyys) Työikäisten sosiaalipalvelujen työskentely (ohjaus, neuvonta, ehkäisevä ja harkinnanvarainen toimeentulotuki) Diakonian ja järjestötoimijoiden taloudellinen avustaminen, talouden tarkasteleminen, ehkäisevät toiminnot Asumisneuvonnan, talous- ja velkaneuvonnan tuki Kelan tuki taloudelliseen tilanteeseen 	<p>Sosiaaliset mekanismit</p> <p><u>Haastamismekanismi</u>: sosiaalityöntekijä motivoi ja haastaa muutokseen (suora puhe), antaa tietoa, pitää yllä toivoa ja asioiden ratkaistavuutta. Selvitetään yhdessä talouden asioita, tunnistetaan vahvuuksia ja kykyjä, varmistetaan muiden toimijoiden mukana olo. Haastamista ja motivointia voidaan tarvita useasti.</p> <p><u>Riskinottommekanismi</u>: perustana vastavuoroinen luottamus, pitkäjänteinen, suunnitelmallinen ja säännöllinen työskentely, avoimuus.</p> <p><u>Vastakaikumekanismi</u>: keskiössä vanhemman voimavarat, ja jos voimavaroja, niin sosiaalityöntekijä tarjoaa taloudenhallinnan keinoja ja ennakoinnin vaihtoehtoja. Mekanismin aktivoituminen tulee näkyväksi, kun vanhempi toimii sovitulla tavalla.</p> <p><u>Roolinylittämismekanismi</u>: asiakkaan rinnalla kulkeminen, saatavilla ja läsnä oleminen, sosiaalityöntekijän ymmärrys erilaisista talouden tilanteista, talouteen liittyvien tunteiden huomioiminen, kriittinen suhtautuminen neuvoihin</p>	<p>Tuotokset</p> <ul style="list-style-type: none"> Taloudellisen tuen viranhaltijapäätös Myöntäminen: LsL 36 § Suunnitelmallinen asiakastyö, äkilliset tilanteet Tärkeä, konkreettinen, myönteinen tukitoimi <p>Vaikutukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kehämäinen vaikutus kompleksisiin tilanteisiin: stressin väheneminen, voimavarojen ja hyvinvoinnin lisääntyminen Lapselle mielekkään toiminnan mahdollistuminen ja sosiaalisten suhteiden tukeminen (esim. harrastus, ihmissuhteet) Taloudellisen tilanteen tasaantuminen, kannattelevuus ja ehkäisevyys Taloudellisen tuen tarpeen poistumisen mahdollisuus Asumisen ja perustarpeiden turvaaminen (viimesijainen auttamisvelvollisuus, äkilliset tilanteet) Myönteinen vaikutus asiakassuhteeseen (sitoutuminen, luottamus lastensuojelua kohtaan)

Kuvio 6 Koonti talouteen liittyvän työskentelyn sisällöstä lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä

Aluksi on tärkeää kuvata taloudellisen tilanteen tarkasteluun ja taloudellisen tuen käytön arviointiin liitettävät toimijat. KAIMEr-teoriassa toimijat on huomioitu erillisenä, jotta voidaan tarkastella rakenteen ja toimijan välistä dualismia (Svenlin ym. 2021a, 17). Toimijat koostuvat: 1) ensisijaisista tuen tarjoajista, 2) asiakkaista sekä 3) muista interventiossa osallisina olevista toimijoista, jotka jakautuvat edelleen virallisiin ja epävirallisiin toimijoihin (Svenlin ym. 2021a, 15 taulukkoa hyödyntäen). Eri toimijoiden osalta on tärkeää tunnistaa heitä ohjaavia ominaisuuksia ja käsityksiä, sillä myös lastensuojelussa ihmisten tilanteet ovat usein kompleksisia (mt., 17).

Kuten aiemmin kuvasin, niin tässä tutkimuksessa asiakkaina tarkastellaan lasta laajemmin talouden tarkastelua vanhemman kanssa ja koko perheeseen kohdistuen. Tässä tutkimuksessa jo tutkimustehtävän perusteella ensisijaisia tuen tarjoajia ovat sosiaalityöntekijät, jotka tekevät lastensuojelun avohuollon työtehtäviä. Interventiossa voi olla osallisena myös muita virallisia ja epävirallisia toimijoita (Svenlin ym. 2021a, 15). Aineiston perusteella muiksi mahdollisiksi tuen tarjoajiksi taloudellisissa interventioissa voidaan katsoa lastensuojelun perhetyöntekijät ja sosiaaliohjaajat sekä keskeisiksi yhteistyökumppaneiksi kuvautuneet työikäisten sosiaalipalvelujen työntekijät.

Aineistossa nousee esiin myös muita virallisia toimijoita yksittäisinä mainintoina tai sellaisina palveluina, joihin asiakkaita ohjataan. Käsitänkin tällaiset toimijat enemmänkin muina toimijoina, jotka saattavat liittyä interventioon, mutta väljemmin kuin edellä kuvatut perhetyöntekijät, sosiaaliohjaajat sekä työikäisten sosiaalipalvelujen työntekijät. Muita virallisia toimijoita ovat esimerkiksi yhteistyön muodossa koulujen työntekijät tai lasten- tai nuorisopsykiatrian työntekijät. Haastateltavat kuvasivat näiden toimijoiden kanssa perheen talouden tulevan esille lähinnä yhteistyökumppanin roolissa esimerkiksi lastensuojelulle annettava tietona perheen taloudellisesta tilanteeseen liittyvästä huolesta, johon lastensuojelun toivottiin tarttuvan. Muut viralliset toimijat kuvautuivat myös esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden tekemänä ohjauksena muihin palveluihin, kuten Kelaan, asumis- ja talousneuvontaan, diakoniatyöhön sekä järjestöjen toimintaan. Seuraavaksi kuvaan talouteen liittyviä interventioita ja niihin liittyviä sosiaalisia mekanismeja, jotka kuvaavat taloudellisen tilanteen tarkastelua, taloudellista kyvykkyyttä asiakassuhteessa ja myös taloudellisen tuen arvioinnin kokonaisuutta. Taloudellisen tuen arvioinnin kokonaisuuden tuotoksena päädytään joko taloudellisen tuen myöntämiseen, sen eväämiseen tai toisaalta esimerkiksi muihin palveluihin ohjaamiseen tai muihin interventioihin.

4.2.1 Kohtaamisia talousasioissa – interventiot ja sosiaaliset mekanismit

Blom ja Morén tarkastelevat tuen sisällön käsitettä viitaten eri toimijoiden toimintaan, jolloin keskiössä on asiakkaan ja työntekijöiden kummankin osallistuminen interventioon (Svenlin ym. 2021a, 18). Eri toimijoiden välinen dynamiikka ja yhteen kietoutuminen

voidaan kuvata esimerkiksi siten, että asiakas vastaa sosiaalityöntekijän interventioon välittyneesti omien valintojensa ja toimintansa kautta, jolloin ollaan kiinnostuneita kohtaamisten sisällöistä (Svenlin ym. 2021a, 16–18). Kohtaaminen on myös yksi taloudellisen kyvykkyyden ulottuvuuksista, ja sillä viitataan asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutuksen ja psykososiaalisen tuen yhdistymiseen (Viitasalo 2019, 10). Tuen sisältöön liittyvät sosiaalityöntekijän toiminta, joka voi olla formaalia (metodit, työmenetelmät, tekniikat) tai informaalia (avun ja tuen tarjoaminen, ystävyys) (mt., 16–18).

Intervention sisällössä tarkasteltavana kohteena on myös asiakkaan toiminta, johon liittyvät esimerkiksi asiakkaan ponnistelu, suhtautumistapa, harkinta, halukkuus ja valinnat. Kolmantena tarkastelun kohteena on muiden toimijoiden tarjoama tuki, joka jakautuu myös formaaliin (metodit, työmenetelmät, tekniikat, suhtautumistapa, resurssit ja ideat) ja informaaliin (myötäeläminen, konkreettinen apu, odotukset, sosiaalinen kontrolli) tukeen. (Svenlin ym. 2021a, 16.) Tässä tutkimuksessa ei ole haastateltu asiakkaita tai havainnoitu vuorovaikutteisia asiakastilanteita, jolloin tarkastelu intervention sisällöstä ja kuvaukset esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden omasta formaalista tai informaalisesta toiminnasta ja sosiaalisista mekanismeista painottuvat sosiaalityöntekijöiden antamiin kuvauksiin. Haastatteluissa painottui enemmänkin sosiaalityöntekijän toiminta, jolloin esimerkiksi asiakkaan toimintaa tai muiden tarjoamaa tukea käsitellään vähemmän.

Tässä tutkimuksessa talouteen liittyvinä interventioina ovat 1) taloudellinen tuki ja taloudellisen tuen arviointi sekä 2) talouden tarkastelu – erityisesti siihen liittyvä ohjaus ja neuvonta taloudellisissa asioissa. Tarkastelen interventioita erillisinä, sillä vaikka niissä on osittain toisiinsa limittyviä toimintoja, niin niissä on myös omat erityispiirteensä. Blom ja Morén ovat tarkastelleet taloudellista tukemista toisaalta interventiona ja tuloksena sekä näiden rajapinnoilta, sillä sosiaalityössä prosessin eri vaiheet ovat usein häilyviä ja epäselviä. Esimerkiksi tuloksiin liittyvän tuotoksen voitaisiin katsoa olevan se, kun asiakas saa taloudellisen tukea tai ohjausta. Toisaalta näiden voitaisiin katsoa olevan myös interventioita, jotka sosiaalityön luonteella ovat usein prosessuaalisia ja jatkuvat pitkään. (Mt., 88–90.) Tässä tutkimuksessa ajattelen taloudellisen tuen olevan toisaalta interventio ja toisaalta kohtaamisten ja asiakasprosessin myötä tuleva tuotos, johon vaikuttavat eri toimijat, lainsäädäntö ja organisaation ohjeistukset, tuen sisältö ja kontekstimekanismit sekä sosiaaliset mekanismit.

Talous ja toimeentulovaikeudet tulevat esiin lastensuojelun avohuollon asiakasproses-
sissa vaihdellen. Osa haastateltavista koki talouden olevan perusasia, joka kartoitetaan
aina, kun lapsen tilannetta aletaan selvittää ja osa taas kuvasi, ettei talous välttämättä tule
kaikkien kohdalla systemaattisesti puheeksi, mikäli lapsen asiakkuus liittyy esimerkiksi
lapsen psyykkiseen vointiin tai päihteidenkäyttöön. Talous tulee mahdollisesti puheeksi
lapsen siirtyessä lastensuojelun asiakkuuteen, jolloin perheen taloustilannetta on kartoit-
tettu jo lastensuojeluilmoituksen käsittelyn, palvelutarpeen arvioinnin tai sosiaalihuolto-
lain mukaisen asiakkuuden yhteydessä. Taloustilanteen selvittämisen vaihtelevuus on
osittain samansuuntaista kuin esimerkiksi Juvosen ja Marttilan (2023, 34–35) tekemässä
kirjallisuuskatsauksessa, jossa tuli esiin lapsiperheköyhyyden olevan yksi vähiten huomi-
oituja tekijöitä, kun lasten hyvinvointia ja lastensuojelun tarvetta arvioidaan.

*”Jos aattelee, et tulee vaikka uusi asiakas, et meille siirtyy vaikka sosiaali-
huollon puolelta, niin usein sit palveluntarpeen arvioinnissa on tietenkin jo
ehkä alustavasti käyty jotain sitä tilannearviota läpi, että minkälainen on
perheen taloudellinen tilanne ja onko se semmonen asia, mistä on hyvä kes-
kustella, niin usein ne sit jossain siirtopalaverissakin nostetaan ehkä jo
esiin yhtenä teimana, että jos tuntuu, et siihen talouspuoleen tarvitsee kiin-
nittää huomiota.”*

*”No kyllä se kuuluu ihan niihin perusasioihin, joita sitten kartottaa, kun
alkaa niinkun selvittää sitä lapsen tilannetta. Ja sitä koko perheen tilan-
netta, niin kyllähän ne toimeentuloasiat. Ja ihan se, että miten vanhempi
kykenee taloudellisesti vastaan niinku lasten tarpeisiin. Niin kyllä ne kuuluu
ihan niihin rutiiniasioihin, joita siinä arviointityössä, voi sanoo, sitten jo
siinä alkuvaiheessa tarvii käydä läpi. Ihan että, miten se perhe selviytyy ar-
jesta. Ja yhtenä isona näkökulmana on myös, että miten selviytyy arjesta
taloudellisesti.”*

*”Mutta, onhan todella monenlaisia tilanteita perheillä, että ihan kaikkien
kanssa ei oo tätä taloudellista tilannetta edes tarpeen selvittää sen tarkem-
min.”*

Talous tulee puheeksi usein myös asiakkailta itseltään, kun he kuvaavat, ettei heillä ole
mahdollisuutta esimerkiksi talvivaatteiden hankintaan tai harrastusten kustantamiseen.
Taloutta tarkastellaan myös tilanteissa, joissa asumisen turvaaminen on uhattuna toistu-
vasti. Kaikki haastateltavat kuvasivat, että perheen taloudellinen tilanne kartoitetaan joka
kerta, kun arvioidaan taloudellisen tuen myöntämistä.

”No, yleensä puhutaan sit siitä, että mitkä niitten tulot on ja mitä on menoja ja ne tuo yleensä asiakkaat itte aika hyvin esiin, että ei oo varaa siihen ja ulosotossa on näin. Että asiakkaat kyllä puhuu ihan, eipä sitä paljon tarvii, ne kyllä kertoo. Sitten, kun vähän tutumpia ollaan, ne kertoo kyllä sen taloudellisen tilanteensa itte.”

”No ihan keskustelustahan se lähtee, joskus vanhempi tai vanhemmat tuottaa jo ite sitä puhetta ja sit siihen voi tarttua. Et joskus siihen, tai on jo aiempaa taustatietoa, siis vaikkapa niinkun aiempia kirjauksia, jos on siirtynyt asiakkuus ja näin. Tai sitten sitä sosiaalityöntekijä itse kysyy. Että sitten erikseen tossa taloudellisen tuen käytössä, niin siinä sitten mennään siihen, että selvittää tarkemmin tulo- ja menotietoja.”

Talouden tarkasteluun ja taloudellisen tuen arviointiin liittyy sosiaalityöntekijän erilaiset formaalit ja informaaliset toiminnot, joihin liittyvät erilaiset menetelmät, tekniikat, asiakkaaseen suhtautuminen, ideat ja resurssit (Svenlin ym. 2021a, 16). Katri Viitasalo (2019, 10) on liittänyt yhdeksi taloudellisen toimintakyvyn vahvistamisen ulottuvuudeksi työmenetelmät, joilla kuvataan erilaisia toimintamalleja, menetelmiä ja työvälineitä talouden- ja elämänhallinnan sekä talouden lukutaidon lisäämiseksi. Aineiston perusteella taloudellista tilannetta tarkastellaan pääasiassa vanhemman kanssa keskustelemalla, kartoittamalla perheen tulo- ja menotietoja sekä käymällä läpi vanhemman/vanhempien rahankäyttöä ja kykyä hallita perheen taloutta. Talouden tarkasteluun sosiaalityöntekijät kuvasivat työmenetelminä esimerkiksi motivoivan haastattelun käytön, erilaisia taloudenhallintaan liittyviä sovelluksia, kalenterin ja päiväkirjojen hyödyntämistä yhdessä vanhemman kanssa sekä ylipäättään paperin ja kynän käyttöä keskustelun ja taloudellisen tilanteen hahmottamisen tukena. Toisaalta aineistosta nousee myös toivetta työmateriaaleille ja työmenetelmille, joita lastensuojelussa voitaisiin hyödyntää:

”Toi oli kyllä hyvä toi, miten tarkastelen. Alkaa omaakin työtä miettiä, että mullakaan ei ihan hirveesti oo mitään semmosta niinkun. Et varmasti vois olla joku konkreettinen työkalukin vähän siihen, mitä vois vanhempien kanssa sit aina jossain kohtaa käydä läpi, varsinkin jos se huoli nousee sitten.”

Sosiaalityöntekijöiden toimintaa taloudellisen tilanteen tarkastelussa kuvaa erityisesti formaali ohjaus ja neuvonta sekä lakiin perustuva informaatiovelvollisuus. Esimerkiksi Sosiaalihuoltolain 6 § takaa hyvinvointialueen asukkaille sosiaalihuollon neuvonnan ja

ohjauksen, ja erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten, nuorten ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden neuvontaan ja ohjaukseen. Toisaalta myös Hallintolain (434/2003) 8 § velvoittaa viranomaista antamaan asiakkailleen neuvontaa hallintoasian hoitamiseen ja viranomaisen on pyrittävä opastamaan asiakasta toimivaltaisen viranomaisen puoleen, mikäli asia ei kuulu viranomaisen toimivaltaan. Sosiaalityöntekijä esimerkiksi varmistaa, että eri etuuksia on haettu, katsoo päätöksiä yhdessä asiakkaan kanssa sekä antaa tietoa palveluista ja etuuksista ja näiden hakemisesta. Koska perheillä saattaa olla ympärillään monia eri toimijoita ja näiden antamaa informaatiota, niin sosiaalityöntekijän on tärkeää toistaa asioita. Informaatiovelvollisuuden nähtiin liittyvän myös siihen, että asiakasta on informoitava selkeästi lastensuojelun palveluista, kuten taloudellisen tuen hakemisen mahdollisuudesta. Informaatiovelvollisuutta sekä konkreettista auttamista kuvattiin aineistossa esimerkiksi seuraavasti:

”Tai jos on sähköjä katkastu, niin ollaan yhteydessä sinne sähköyhtiöihin, että kyllä tässä aika paljon voidaan tehdä tälläkin puolella ja ehkä tehdään vähän enemmänkin semmosii, mikä ei ehkä aina ihan ajattelis, että tänne lastensuojeluun kuuluis. Jotenkin mä aattelen, että siinä hetkessä, kun vanhempi tuo meille tietoon tätä omaa tilannetta, niin meillä on myös velvollisuus häntä ohjata ja auttaa selvittämään sitä, että ei siis sillä lailla niinkun luukulta toiselle tosiaan siirretä asioita.”

Sosiaalityöntekijä kuvasivat talouden tarkastelun tekemistä myös lasten kanssa ikä- ja kehitystasoisesti, esimerkiksi säästämiseen tai viikkorahaan liittyen, mikäli vanhemmalla/vanhemmilla on mahdollisuus tähän. Itsenäistymisikää lähestyvien nuorten kanssa taloutta voitiin lähestyä esimerkiksi kartoittamalla ja hakemalla erilaisia etuuksia ja hahmottelemalla tuloja ja menoja itsenäistä asumista kohden. Aineiston perusteella talouden taitoihin liittyvää työskentelyä tekevät erityisesti perhetyöntekijät tai sosiaalihoajaajat, jolloin sosiaalityöntekijän rooli kuvautui enemmän palvelujen suunnitteluun, toteutukseen ja seurantaan liittyvänä toimijana sekä yhteistyökumppanina. Avohuollon sosiaalityössä taloutta tarkasteltiin lapsia enemmän vanhemman kanssa. Haastateltavat sivusivat haastatteluisissa tekevänsä talouden tarkastelua lasten ja nuorten kanssa enemmän sijaishuollon puolella, minkä katsottiin liittyvän sijaishuollon puolella sosiaalityöntekijän erilaiseen vastuuseen avohuoltoon verrattuna.

Pelkkä toimenpiteiden tai tuen nimeäminen ei kuitenkaan selitä auttamistyön kontekstissa aikaan saatavia muutoksia ja vaikutuksia, ja tämän vuoksi tarvitaan tietoa kohtaamisissa ja sosiaalisissa kerrostumissa esiintyvistä sosiaalisista mekanismeista (Blom & Morén 2007, 117). Sosiaalityön kohtaamisia voidaan nimittää mikrososiaalisiksi tai sosiaalisen tuen mekanismeiksi, sillä kohtaamiset tapahtuvat pääasiassa ihmisten välisenä vuorovaikutuksena (Svenlin ym. 2021a, 18). Mekanismit tiivistävätkin toiminnan sisällön, kontekstuaaliset olosuhteet ja tulosten keskinäiset suhteet auttamistyössä toimiviksi elementteiksi (Viitasalo 2021, 221).

Blomin ja Morénin (2019, 47; 63–65) mukaan sosiaalityön asiakastyön vaikuttavuutta selittävät neljä sosiaalista mekanismia, jotka ovat: **haastamis-, riskinotto-, vastakaiku- ja roolinylittämismekanismi**. Jokaisella mekanismilla on oma jännitekenttensä, joka aktivoituu vuorovaikutussuhteessa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä ja saa aikaan vaikutuksia asiakkaan elämässä (mt., 63–65). Alla olevaan kuvioon 7 on kuvattuna kootusti aineistosta nousevia sosiaalisia mekanismeja, joiden avulla voidaan luoda näkymiä siitä, mikä voi saada aikaan vaikutuksia, kun taloudellisia tilanteita tarkastellaan ja taloudellista tukea arvioidaan.

Haastatismekanismi	Riskinottomekanismi	Vastakaikumekanismi	Roolinylittämismekanismi
<ul style="list-style-type: none"> Tuodaan selkeästi esiin asiakkuuden perusteet, huolet ja muutoksen tarpeet (suora puhe) Vanhempaa haastetaan taloudellisen tilanteen tarkasteluun lapsen kasvun turvaamiseksi (esim. tulojen ja menojen listaus) Vanhempaa motivoidaan muutokseen kannustamalla, antamalla tietoa, nostamalla esiin vahvuuksia sekä ylläpitämällä toivoa Selvitetään yhdessä tai vanhemman puolesta, keskitytään perusasioihin, pilkkotaan asioita kyvykkyyden ja voimavarojen tukemiseksi Varmistetaan, että tukea ja apua on saatavilla myös muilta toimijoilta (esim. sosiaaliohjaus, perhetyö, työikäisten sosiaalipalvelut) Haastamista ja motivointia voidaan tarvita useasti 	<ul style="list-style-type: none"> Perustana asiakkaan luottamus sosiaalityöntekijää kohtaan Luottamus ja muutostyö edellyttävät aikaa, pitkäjänteistä ja säännöllistä työskentelyä → sosiaalityöntekijöiden pysyvyys tärkeää Lisätään luottamusta luottamalla myös asiakkaaseen ja siihen, että hän toimii sovitulla tavalla Avoimuus asiakkaan ja työntekijän välillä lisää luottamusta ja riskinoton mahdollisuutta Motivoidaan avoimeen yhteistyöhön myös muiden toimijoiden kanssa (toiston ja päällekkäisen työn välttäminen) Yhteiskunnallisella kontekstilla vaikutusta siihen, valitsee asiakas riskin ottamisen (esim. luottamus palvelujärjestelmään) 	<ul style="list-style-type: none"> Keskiössä vanhempien voimavarat Sosiaalityöntekijän rooli erilaisten vinkkien ja vaihtoehtojen tarjoaminen Jos vanhemmalla on voimavaroja, niin sosiaalityöntekijä voi tarjota esimerkiksi erilaisia taloudenhallinnan keinoja, kuten talouden sovelluksia ja ennakoinnin harjoittelua Vastakaikumekanismi aktivoituminen tulee näkyväksi, kun vanhempi on toiminut yhteisesti sovitulla tavalla 	<ul style="list-style-type: none"> Sosiaalityöntekijä kulkee perheen rinnalla, on saatavilla, apuna, tukena ja läsnä Asiakasta ei jätetä yksin Sosiaalityöntekijä ymmärtää erilaisia taloudellisia tilanteita sekä huomioi kohtaamisissa toimeentulovaikeuksiin liittyvät tunteet, kuten häpeän ja syyllisyyden, mikä saattaa estää yhteydenoton ajoissa Neuvojen antamiseen suhtaudutaan kriittisesti Kohtaamisissa huomioidaan, miten toivoisi itsensä kohdattavan

Kuvio 7 Taloudelliseen työskentelyyn liittyviä sosiaalisia mekanismeja lastensuojelun avoimuuden sosiaalityössä

Haastamismekanismissa sosiaalityöntekijä haastaa asiakasta muutokseen ja pohdintaan siitä, mitä asiakas haluaa (Blom & Morén 2019, 63–64). Haastamismekanismiin jännitekentän aktivoitumisen kannalta tarvitaan sosiaalityöntekijän välittämää viestiä asiakkaalle muutoksen välttämättömyydestä ja samalla uskosta asiakkaan kykyihin muutoksen aikaansaamiseksi. Haastamismekanismiin katsotaan aktivoituneen, kun asiakas orientoituu muutosprosessiin, valitsee elämäntavan muuttamisen ja alkaa toimia sen suuntaisesti. (Mt., 63–64.) Aineistossa haastamismekanismiin liittyen on tunnistettavissa sosiaalityöntekijän toiminta asiakassuhteessa siten, että vanhempaa haastetaan taloudellisen tilanteen tarkasteluun ja motivoidaan muutoksen tarpeeseen lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Asiakasprosessissa sosiaalityöntekijä joutuu yleensä haastamaan asiakasta useaan kertaan (Blom & Morén 2019, 63–64), mikä kuvautuu esimerkiksi taloudellisten haasteiden näyttäytymisenä samankaltaisissa tilanteissa toistuen:

”Varmaan liian vähän käydään sitä läpi. Enitenhän siitä puhutaan silloin, jos on joku, jolla on häätöuhka tai sähköt ja vesi maksamatta, esimerkiksi toisenkin tai kolmannenkin kerran.”

Muutokseen haastamisen lisäksi sosiaalityöntekijät kuvaavat kohtaamisen tapaa, johon voidaan nähdä liittyvän vanhemman vahvistamista luottaakseen omiin kykyihinsä. Kohtaamisissa tärkeäksi kuvautuvat esimerkiksi asiakkaan arvostus, kuunteleminen sekä se, että sosiaalityöntekijän tehtävänä on toivon ylläpitäminen tilanteissa, joissa toimeentulovaikeudet tunnistettiin koko perhettä kuormittavana ja stressaavana tekijänä ja vaikutuksena esimerkiksi nuorten uskoon tulevaisuudenmahdollisuuksistaan. Sosiaalityöntekijän on tärkeää tuoda esiin asioiden olevan ratkaistavissa. Esimerkiksi Amartya Sen (2005) on kuvannut toimintamahdollisuuksien viitekehystä, jonka mukaan yksilöt pystyvät hyödyntämään elinympäristössään olevia eri mahdollisuuksia eri tavoin. Tällä tarkoitetaan, että esimerkiksi yksilöillä ja perheillä on eroja tunnistaa vaihtoehtojaan ja toimijuuttaan siten, ettei nuori näe esimerkiksi koulutusta tavoiteltavana asiana, mikäli perheen taloudellinen tilanne rajoittaa koulutukseen osallistumista (Tammelin & Ojala 2025, 112).

”Pyritään niinkun muuttamaan sitä perheen tilannetta jollain keinoin ja tukemaan ja olemaan siinä apuna ja saamaan semmosta niinkun ajattelun muutosta aikaan ehkä myös sitten siellä, et tavallaan nähtäis niitä vaihtoehtoja myös, että vaikka nyt oma elämä ei ehkä oo sit mennyt ihan kaikkien toiveiden mukaisesti, mutta että kuitenkin lapsilla on tulevaisuus auki, et tulis sit semmosta jotain näköalaa siihen, et mitkä on ne vaihtoehdot.”

”No mä ajattelen, että sen pitää olla niinkun kaikki muukin kohtaaminen. Että, sen pitää olla arvostavaa ja kuitenkin sellasta, että asiat otetaan suoraan ja selkeästi puheeksi. Ja asiakas tietää, mitä hän saa ja mitä hän ei saa, mitä häneltä odotetaan ja mitä häneltä ei odoteta. Että, sen pitää olla sellasta niinkun, pitää olla selkeä työskentelyprosessi niinkun kaikessa muussakin sosiaalihuollossa, että se alkaa, se kestää ja se loppuu. Ja asiakas tietää, miksi on asiakkuus lastensuojelussa, mitä muutoksia pitäisi tapahtua, mitä huolia työstetään.”

Osa haastateltavista kuvasi myös puhuvansa itse asioista suoraan, minkä tulkitsen liittyvän haastamismekanismiin, jossa tuodaan esiin tarve muutokselle ja samalla vahvistetaan uskoa asiakkaaseen. Haastateltavat kuvasivat toivettaan siitä, että suorapuheisuus johtaisi myös kynnyksen madaltumiseen olla yhteydessä ja kertoa tilanteestaan helpommin sosiaalityöntekijälle:

”Mä kuvittelen ainakin mielessäni, että niinkun vanhemmat ainakin ja yhtä lailla, kun lasten ja nuorten kanssa puhuu rahankäytöstä, et jotenkin se on, no kun mun mielestä se on semmonen, kun on suorapuheinen, niin helppo ottaa puheeksi, mutta että toivon, että siitä on myös heidän kokemuksenaan se, että he pystyy puhumaan ja jakamaan niitä asioita ja olemaan yhteydessä tarvittaessa, kun on hankala tilanne ja tarjoo heille tukea ja oon semmonen toivottavasti helposti lähestyttävä, että on niinkun helppo kertoa siitä tilanteesta.”

Toisaalta haastamismekanismiin liittyy myös asiakkaan tukeminen ja motivointi ylipäättään taloudellisen tilanteen muuttamiseen, sillä asiakkaalla saattaa olla hyvin erilainen näkemys taloudellisesta tilanteestaan. Sosiaalityöntekijät kuvasivat vanhempien erilaisuutta siinä, miten talousasioista halutaan puhua ja nähdäänkö talouden liittyvän myös lapsen hyvinvoinnin kokonaisuuteen. Aineistossa kuvautuukin, että välillä vanhempaa motivoidaan aluksi siihen, että taloutta ylipäättään tarkastellaan osana lastensuojelun asiakkuutta. Haastamismekanismiin liittyy myös se, että asiakkaalle on selkeästi kuvattava asiakkuuden perusteet, huolet ja tarvittava muutos. Mikäli asiakkaalle esimerkiksi myönnetään taloudellista tukea osana suunnitelmallista avohuollon työskentelyä, niin tällöin asiakkaan kanssa tarkastellaan myös, millaista muutosta taloudelliseen tilanteeseen odotetaan ja millaisia keinoja muutosta kohden etenemiseksi on. Vanhempaa haastetaan taloudellisen tilanteen tarkasteluun huomioimalla perheen kokonaisuutta, ja välillä keskusteluun joudutaan ottamaan mukaan myös tekijöitä, jotka ovat toisaalta perheille rakkaita, mutta myös vievät taloudellista resurssia, kuten eläimet ja niiden ylläpito.

”Koska eläimetkin on esimerkiksi tosi rakkaita totta kai, se on ihan selvä ja eläimet myös tuo paljon, ne ei vaan vie tietenkään pelkästään rahaa tai muuta, vaan ne on myös tosi tärkeitä perheenjäseniä usein, mutta sit ku ruvetaan niinkun vanhempien kanssa esimerkiksi keskusteleen siitä, että hei teidän tarvis nyt oikeesti vaikka tehdä valintoja sen suhteen, että teidän elämiin menee niin paljon rahaa, versus sitten, et lapsilla on oikeesti asiat huonosti. Niin nää on välillä sit tosi hankalii, et miten sä vanhempien kanssa käyt niitä keskusteluja, että sitten täytyy myös tehdä tällöisiä valintoja vaikka elämässä, että mikä on niinkun perheen parhaaksi sitten, ja mitkä tavallaan on asioita, jotka saattaa toimia perheen hyvinvointia vastaan tai sitä taloudellista kyvykkyyttä ehkä sitten heikentää vahvasti, vaikka ne tuo sit myös niinkun hyviä asioita.”

”No kyllä mä ajattelen, että se on, koska se on osa sitä arkista selviytymistä ja suoriutumista, että miten perhe suoriutuu ja selviytyy. Ja miten tosiaan vanhempi tai vanhemmat pystyy vastaamaan niinkun lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, niin kyllä se kuuluu siihen perusasioitten selvittämiseen, ihan ne raha-asiat myös. Ja sitten ihan ne taloudenhallinta siis, että ei pelkästään, että kuinka paljon sitä rahaa on käytettävissä, vaan myös sitten se kyky hallita sitä perheen taloutta. Molemmat näkökulmat. -- Tokikaan se ei välttämättä heti aukee, voihan olla, että vanhempi vähän kaunistelee tilannetta tai näin tai jättää kertomatta, et se sitten saattaa, se taloudenhallintapuoli tulla vasta asiakasprosessissa myöhemmin vastaan.”

Aineistossa nousi esiin eroavaisuuksia siitä, missä kaikessa sosiaalityöntekijän on mahdollista olla vanhemman tukena ja mikä katsotaan enemmän jonkun muun tehtäväksi. Osa kuvasi, että sosiaalityöntekijän tehtävänä on enemmänkin varmistaa, että perhe saa apua muilta toimijoilta, kuten lastensuojelun perhetyöntekijän tai sosiaalihojaajan antamaa tukea tai auttaa selvittämään esimerkiksi työikäisten sosiaalipalvelujen puolelta työntekijän, joka voisi auttaa perhettä. Osa taas kuvasi, että sosiaalityöntekijä voi tehdä yhdessä vanhemman kanssa esimerkiksi rahan riittävyyteen liittyvää konkreettista tarkastelua, kuten pilkkomalla tai listaamalla tuloja ja menoja sekä laatimalla yhteisiä pienen askeleen suunnitelmia vanhemman kanssa. Sosiaalityöntekijä voi olla esimerkiksi yhteydessä asiakkaan luvalla tai asiakkaan kanssa sähköyhtiöihin sähkön katkaisuun liittyvissä tilanteissa, joissa asiakas ei asian kiireellisyyden vuoksi saa apua muualta. Yhdessä tekemisellä pyritään tukemaan vanhemman jaksamista ja voimavaroja, esimerkiksi neuvomalla ja tekemällä yhdessä hakemuksia, jotta vanhemmalle jäisi voimavaroja esimerkiksi lasten arjesta huolehtimiseen. Haastamismekanismiin yhdistyy myös tiedon antaminen vanhemmalle, esimerkiksi erilaisten riippuvuuksien vaikutuksesta talouteen ja lapsen arkeen. Tämän myötä ajatellaan, että vanhempi voisi motivoitua tilanteensa tarkasteluun ja avun vastaanottamiseen.

”Kylhän se taloudellinen huoli on semmonen, mikä aiheuttaa ihan valtavaa stressiä ja stressireaktioitakin ihmisillä, että tavallaan se semmonen näköalattomuus ja keinottomuus, että miten tästä niinku pystyy selviämään, niin yritetään sitä toivoo ylläpitää, että laitetaan yks asia kerrallaan, selvittää ja hoidetaan se kuntoon, ja asiat on ratkaistavissa, että palastellaan ne vähän semmisiin pienempiin osiin.”

”Mut sit ihan myös tämmönen niinkun siis asioiden konkreettinen hoitaminen, et miten sitä tehdään, miten sä haet säännöllisesti vaikka toimeentulotukea, miten sä pystyt vaikka pitkiä toimeentulotukihakemuksii ja muita, että ihan siis tätäkin, että jotenkin päästään siihen niinkun arjen rutiineihin kiinni ja sitä kautta tulis tavallaan semmosta jaksamista sit siihen arkeen ja ehkä siellä sit, et jos nyt vaikka ajatellaan, et jos on joku pitkäaikaistyötön, että pikku hiljaa jaksais vähän aatellakin vaikka töidenkin hakuu tai jotain tällasta, jos ei mee se oma jaksaminen koko ajan siihen, et laskee, että tänään mulla on viis euroo käytössä ja huomenna kaks ja puol euroo, että sehän vie niinkun tosi paljon voimavaroja sit aikuisilta kuitenkin.”

”Niin käydään läpi sitä taloudellista tilannetta siltä osin, että mitkä kaikki asiat siellä niinkun vaikuttaa perhearjessa. Sit mitä enemmän tulee tietoo niistä, sitä helpompaa on vaikuttaa niihin asioihin ja myös hakea sitten apua eri tahoilta. Että joskus voi vaatia ihan sen, että vanhemman kanssa sitten selvitetään, että miten hän saa henkilökortin ja pystyy alkaa huolehtiin niistä asioista itte tai miten hän saa apua peliriippuvuuteen ja sitten ehkä ohjautua miepä-palveluihin.”

Riskinottomekanismiin perustana on asiakkaan luottamus sosiaalityöntekijää kohtaan, jolloin asiakas todennäköisemmin ottaa riskin ja valitsee muutoksen (Blom & Morén 2019, 64). Osana mekanisme riskinotto viittaa siihen, että sekä asiakas että sosiaalityöntekijä ottavat riskin, sillä muutosprosessiin lähdetessä ei varmasti tiedetä, mihin se joutaa (mt., 64). Aineiston perusteella luottamus on keskeinen tekijä taloudellisia tilanteita tarkasteltaessa ja toisaalta muutosta kohden suuntaamisessa. Haastateltavat kuvaavat, että vanhemman luottamuksen saaminen edellyttää aikaa, pitkäjänteistä ja säännöllistä työskentelyä perheen kanssa. Toimeentulovaikeudet kuvautuvat osin pitkäaikaisina, jolloin sosiaalityöntekijät näkevät myös taloudellista tilannetta koskevaan muutostyöskentelyyn tarvittavan aikaa. Tähän yhdistyykin makrotason mekanismina lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden pysyvyyden tärkeys, jotta luottamuksellista suhdetta voidaan rakentaa.

Haastamismekanismeissa ja riskinottomekanismeissa yhdeksi jännitteeksi voisi kuvata asiakkaan sitoutumista lastensuojelun ja muutoksen eteen työskentelemiseksi. Sosiaalityöntekijät toivat esiin, miten äkillisten taloudellisen tuen tarpeen tilanteiden toistuessa asiakasta haastetaan muutoksen pohdintaan ja tarjotaan erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja, jotta asiakas ei totuttautuisi siihen, että lastensuojelu toimii aina nopeana ratkaisuna. Toisaalta tulkitsemme aineistosta nousevan esiin myös sen, että esimerkiksi yhteiskunnallinen konteksti (sosiaaliturvan muutokset, äkilliset tilanteet) vaikuttaa asiakkaan elämismaailmaan sekä interventiokontekstiin siten, ettei muutosta saada vietyä eteenpäin.

”Et nekin (taloudellisen tuen myönkohteet) on semmosii, millä voidaan auttaa sitä perhettä vauhtiin ja ehkä myös tietyllä tavalla kuitenkin sitouttaa ja lisätä luottamusta meidän suuntaan, että meidän on oikeesti tarkoitus niinkun auttaa teitä ja edistää teidän asioita, että ei olla vaan tavallaa semmonen taho, että me neuvotaan, et nyt tehdään tällä tavalla ja sitten me tehdään näin, mutta teidän täytyy hoitaa tämä homma nyt ihan iteksenne, että mä koen, että se on tärkeätä myös, että meillä on mahdollisuus taloudellisesti tukea ja auttaa sit niissä haastekohdissa. Että tietenkin just se, että vuodesta toiseen ei voida, koska mun mielestä myös meidän työllä täytyy sitä muutostyötä tapahtua perheessä ja perheidenkin täytyy ymmärtää se, että heidän täytyy myös kyetä niille omille jaloille nousemaan pikku hiljaa, mutta just se, että se on tärkeätä, että me pystytään heitä ihan oikeesti myös auttamaan siinä. Ja toisille perheille se on oikeesti tosi tärkeä.”

Sosiaalityöntekijä voi lisätä asiakkaan luottamusta itseään kohtaan luottamalla myös itse asiakkaaseen, esimerkiksi siten, että maksuja (kuten kilometrikorvaus) voidaan maksaa etukäteen vanhemman tilille, ja mikäli esimerkiksi sukulaisvierailu ei toteutuisikaan, niin tällöin vanhempi tietää, että raha on maksettu jo seuraavaa kertaa varten valmiiksi. Riskinottomekanismiin liittyy toisaalta myös luottamuksen vahvistaminen siihen, että asiakas näkee kannattavana monitoimijaisen yhteistyön tekemisen taloudellisissa asioissa esimerkiksi työikäisten palvelujen ja lastensuojelun välillä. Vanhempaa pyritään motivoimaan avoimeen yhteistyön tekemiseen esimerkiksi sillä, että vanhempi välttyisi samojen asioiden toistamiselta eri toimijoille.

”No ainakin mä aattelen, että se avoimuus, että mekin niinkun, et jos kerran tiedetään, että perheellä on toimeentulotuen asiakkuus, et puhuttais heti alusta alkaen siitä, että hei, onks teillä joku omatyöntekijä tuolla aikuispuolella, että olis tärkeätä, että tehdään yhteistyötä, ettei tuu myöskään sitä päällekkäistä työtä ja teidän ei tarvi asiakkaina meille kertoa samoja juttuja, mitä te ootte just kertonut aikuispuolelle. Että mä ite jotenkin tykkään siitä, että avoimesti puhuttais siitä yhteistyöstä.”

Vastakaikumekanismi on avainasemassa, sillä ilman sitä sosiaalityössä ei voida saada aikaan vaikutuksia (Blom & Morén 2019, 64–65). Vastakaikumekanismissa sosiaalityöntekijän toiminta herättää asiakkaassa vastakaikua eli toimintaa, minkä myötä asiakas alkaa ottaa muutosprosessista vastuuta. Sosiaalityöntekijä on vastakaikumekanismissa tarjoaja ja mahdollistaja (ideoiden ja resurssien muodossa) ja asiakas on se, joka saa tämän aikaan (ja joka implementoi yhden tai useamman mahdollisuuksista). Sosiaalityöntekijän toiminnan arviointi tulee mahdolliseksi vain suhteessa siihen, millaista vastakaikua se asiakkaassa herättää, jolloin vasta voidaan hahmottaa miten ja miksi vaikutukset syntyvät. (Mt., 64–65.)

Jotta vastakaikumekanismi, asiakkaan toiminta ja vastuunotto muutosprosessista voisi olla käytössä, niin sosiaalityöntekijät kuvaavat, että talousasioissa vanhemmalla tulee olla tähän myös voimavaroja. Voimavarojen tarkastelu kuvattiin tärkeänä, jotta sosiaalityöntekijä ei ehdota vanhemmalle jotakin sellaista, mihin hänellä ei tällä hetkellä ole voimavaroja. Mikäli sosiaalityöntekijä tunnistaa, ettei voimavaroja juuri tällä hetkellä ole, niin voidaan palata haastamismekanismiin äärelle, jossa keskitytään enemmän yhdessä tekemiseen ja perusasioihin. Mikäli asiakkaalla on voimavaroja, niin tällöin sosiaalityöntekijä voi tarjota esimerkiksi erilaisia taloudenhallinnan ja ennakoinnin keinoja, kuten päiväkirjan pitämistä tai erilaisten sovellusten hyödyntämistä talouden tarkasteluun. Vastakaikumekanismiin aktivoitumista osoittaa esimerkiksi tapaamiset, joilla edellisellä kerralla sovittu asia on toteutunut. Sosiaalityöntekijän rooli näyttäytyy myös enemmän vinkkien ja vaihtoehtojen tarjoajana siinä, mihin asiakas voisi olla yhteydessä esimerkiksi vuokrärästien hoitamiseksi ja maksusuunnitelman tekemiseksi, minkä jälkeen vanhempi valitsee vaihtoehtoista toimintatavan, jota lähtee toteuttamaan.

”Ja sitten taas joskus sosiaalityöntekijä on hirveen innokas eikä huomaa, että näillä ei oo nyt ollenkaan voimavaroja miettiä sitä tässä kohtaa, niin sit pitää ottaa askel takasinpäin, miettiä ne perusasiat ja ennakointia voi harjotella sitten, kun on enemmän voimavaroja.”

”Aattelen, että ärtymys on usein semmonen merkki, jos ihmiset on vihaisia, ärtyneitä, ne ei halua puhua jostakin asiasta. Mulle se yleensä kielii siitä, että just nyt tätä asiaa ei pysty käsittelemään, syystä tai toisesta. Mä pidän sitä, voimavaroja tämän asian käsittelyyn ei juuri nyt ole. Meidän asiakkailla on yleensä aika iso repertuaari niitä ongelmia siellä, mitkä pitää hoitaa ensin. Mut se ei tarkoita sitä, että jos niistä ei nyt voi puhua, ettei niihin vois palata myöhemmin.”

Roolinylittämismekanismissa sosiaalityöntekijä ja asiakas irtautuvat muodollisesti asetetuista rooleista, jolloin sosiaalityöntekijä irtautuu viranhaltijaroolista professionaaliseen auttajan rooliin niin, että asiakas ja sosiaalityöntekijä kohtaavat toisensa ihmisinä (Blom & Morén 2019, 65). Keskiössä on sosiaalityöntekijän liikkuminen eri roolien välillä asiakasprosessin aikana. Blom ja Morén kuvaavat, että mikäli molemmat toimijat rikkovat roolejaan konkreettisesti ilmaisten, niin ne muodostavat mekanismin, joka synnyttää asiakkaan tahdonvoiman muutoksen eteen työskentelemiseksi. Jännitekenttänä roolinylittämismekanismissa ovat systeemi ja persoona. (Mt., 65.) Roolinylittämismekanismiin yhdistyy aineiston perusteella sosiaalityöntekijän toimiminen perheen rinnalla kulkijana, sosiaalityöntekijän läsnäolona kohtaamisissa, apuna ja tukena sekä saatavilla ja käytettävissä olemisena asiakkaan tarvitsemalle tuelle. Rinnalla kulkuun liittyy myös ajatus siitä, että asiakasta ei jätetä yksin tai oman onnensa nojaan sekä se, että asiakkaaseen suhtaudutaan ymmärtäväisesti ja nähdään, miten suurin osa vanhemmista yrittää parhaansa.

”Ehkä se ylipäättään, että kuuntelee, on läsnä, on apuna, selvittää yhdessä asioita, ei jätä oman onnensa nojaan. On siinä niinku sellanen rinnallakulkija, vähän niinkun toinen kasvatusvanhempi välillä.”

Roolinylittämismekanismiin liittyy myös ymmärrys siitä, että asiakkaan voi olla esimerkiksi häpeän tai syyllisyyden tunteen vuoksi hankalaa ottaa ajoissa yhteyttä lastensuojeluun, mikä ilmenee yllättävinä ja äkillisesti kriisiytyneinä tilanteina. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijän tulisi myös kiinnittää huomiota kohtaamisiin ja luottamukselliseen suhteeseen, jotta asiakas voisi tunteista huolimatta olla yhteydessä tilanteessa kuin tilanteessa. Aineiston perusteella sosiaalityöntekijät näyttävätkin tiedostavan kohtaamisissa taloudellisten asioiden olevan usein emotionaalisesti latautuneita, sillä ne tuovat esiin myös ihmisen haavoittuvuuden (Callahan & Jacobson Frey & Imboden 2019, 7).

”Tietenkin, kun puhutaan taloudellisista asioista ja toisille aikuisille se on myös tosi hankala lähteä eli niinkun asiakasvanhemmille esimerkiksi, ker tomaan, koska se on tosi arka aihe.”

Lähtökohtana nähtiin olevan keskusteluun lähteminen asiakkaan näkökulmasta. Haastattelvat kuvasivat suhtautuvansa esimerkiksi taloudellisten neuvojen antamiseen kriittisesti, ja mielestäni tähän yhdistyy myös pyrkimys siihen, että kohtaamisissa reflektoidaan

omaa toimintaa ja pyritään siihen, ettei asiakasta syyllistetä eikä hänelle tuoteta häpeää. Tähän yhdistyy myös taloussosiaalityön orientaation mukainen työskentely, jossa tärkeänä nähdään huomion kiinnittäminen asiakkaiden kohtaamiseen välttämällä syyllistämistä ja huomioimalla elämäntilanteiden moninaisuus (Moisio ym. 2024, 226).

”Mielummin lähtis keskustelemaan sen asiakkaan näkökulmasta, et mitä hän ajattelee, mitä hän pystys tekemään ja miettimään yhdessä sit niitä lähtökohtia. Aina joskus saa lehdestä lukee niitä ”hyviä” neuvoja, että mene marjamettään ja kerää risuja ja käpyjä - eikä siinä mitään, jos toinen tykkää tehdä sitä, mutta aina tulee kuitenkin miettiä sitä, että jos ois itse sillä pöydän toisella puolella, mahdollisesti pitkäaikaisesti sairas, voimat loppu ja sulle sanottas, että mene marjamettään, niin se ei varmaankaan veis sitä asiaa eteenpäin.”

Kokonaisuudessaan aineistossa tuli esiin sosiaalityöntekijöiden joustavuus toimia eri tavoin eri tilanteissa ja yksilöllisesti perheiden kanssa sekä tapa hahmottaa perheen tilannetta (taloudellinen tilanne mukaan lukien) hyvin kokonaisvaltaisesti. Tämä osoittaa mielestäni myös taloudellisen kyvykkyyden kokonaisvaltaista käsittelyä, jossa huomioidaan esimerkiksi taloudellisten toimintaedellytysten kokonaisuuteen kietoutuvat elämän eri osa-alueet, kuten työmarkkinat, terveyden, palvelut, etuudet, asuminen, perhemuoto ja sosiaalisen pääoma (Viitasalo 2021, 219).

4.2.2 Muiden tarjoama tuki taloudellisissa interventiossa

Kuten aiemmin toin esiin, niin sosiaalityöntekijät kuvasivat myös muita toimijoita tuen tarjoajiksi, kun tarkastellaan perheen taloudellista tilannetta ja arvioidaan taloudellisen tuen tarvetta. Katri Viitasalo on kuvannut väitöskirjassaan, miten moniammatillisen yhteistyön avulla voidaan vahvistaa taloudellista kyvykkyyttä esimerkiksi lapsiperheessä, joka on toistuvien vuokravelkojen vuoksi häättöuhan alla (Viitasalo 2018, 98–99). Taloussosiaalityön toimintaorientaatiosta tarkasteltuna pelkkä myönnettävä raha ei ole riittävää, vaan perhe tarvitsee tukea, jolla myös vahvistetaan perheen taloudellisia toimintamahdollisuuksia sekä kykyä veloista selviämiseen, ja tähän yhdistyy ajatus siitä, että taloussosiaalityö voi olla taloudelliseen toimintakykyyn keskittyvän palvelun ohella osana muita

työtehtäviä ja toteutua moniammatillisessa yhteistyössä (mt., 98–100). Verkostojen vahvistamisen ja yhteistyön kehittämisen lisäämisen on nähty olevan keskeisessä roolissa myös taloudellisen kyvykkyyden vahvistumisessa ja palveluihin pääsyn edistämisessä (Viitasalo 2019, 12–13). Tämän vuoksi muiden tarjoama tuki on tärkeä nostaa yhdeksi omaksi osuudekseen, jotta aineistossa kuvattu monitoimijainen yhteistyö ja sosiaalityöntekijän erilaiset roolit tulevat kuvatuiksi.

Muiden toimijoiden rooli nähtiin aineiston perusteella merkityksellisenä, sillä sosiaalityöntekijällä ei välttämättä ole mahdollisuutta taloudellista kyvykkyyttä vahvistavalle, tiheälle ja säännöllisesti toteutuvalle työskentelylle, vaan tämä nähdään joko yhteisesti muiden toimijoiden kanssa tai toisaalta myös enemmän muiden toimijoiden tehtävänä. Talouden tarkastelussa muut toimijat jakautuvat aineiston perusteella 1) lastensuojelun sisällä toimiviin työntekijöihin ja palvelun antajiin, kuten perhetyöhön tai sosiaaliohjaukseen, jotka voivat olla perheiden tukena talousasioissa sekä 2) työikäisten sosiaalipalvelujen työntekijöihin, joiden kanssa yhteistyötä tehdään. Muina toimijoina kuvattiin myös esimerkiksi Kelan ja jälkihuollon palveluja, jolloin sosiaalityöntekijä toimii yhteistyössä muiden palvelujen kanssa, on yhteydessä eri tahoihin asiakkaan kanssa tai itse (asiakkaan luvalla), tiedottaa asiakasta erilaisista palveluista tai ohjaa asiakasta palveluihin. Taloudellisissa asioissa asiakasta ohjataan esimerkiksi juuri työikäisten sosiaalipalveluihin, Kelaan, talous- ja velkaneuvontaan, asumisneuvontaan, erilaisten järjestöjen toimintaan sekä seurakunnan diakoniaan. Joissakin palvelumuodoissa tuli esiin maantieteellisyyden haastetta siten, että palvelunkäyttö saattaa estyä liian pitkän välimatkan vuoksi, jolloin sosiaalityöntekijän ehdotus palveluun hakeutumisesta ei siirry asiakkaan toiminnaksi.

Sosiaalityöntekijä tekee yhteistyötä lastensuojelun perhetyön ja sosiaaliohjauksen kanssa perheen taloudellisissa asioissa. Aineiston perusteella perhetyöntekijät ja sosiaaliohjaajat kuvautuivat konkreettisina talouden tarkastelun ja perheenjäsenten taitojen tukijoina, koska he tapaavat perhettä säännöllisesti ja useasti. Tällöin sosiaalityöntekijän toiminta kuvautui lastensuojelun palveluja ja tukitoimia arvioivana, suunnittelevana, myöntävänä ja palvelujen toteutumista seuraavana sekä yhteistyön tekijänä. Osa haastateltavista kuvasi tekevänsä myös itse talouden käytännön tarkastelua (esimerkiksi hakemusten täyttäminen), mutta osa taas koki, ettei työaika jää esimerkiksi niinkään eri perheenjäsenten talouden taitojen vahvistamiseen, vaan tämä työskentely ohjautuu enemmän perhetyön

tai sosiaali-ohjauksen tehtäväksi. Yhteistyötä tehdään esimerkiksi yhteisten kotikäyntien muodossa ja asiakassuunnitelmien tarkastelun yhteydessä, jolloin voidaan tarkistella tavoitteiden toteutumista, asettaa uusia tavoitteita ja tukea näin myös taloudellisen työskentelyn suuntaa tai sitten olla konkreettisesti mukana kotikäynneillä, kun perheen taloudellista tilannetta tarkastellaan. Valoisat -kokemusvaikuttajaryhmässä tuli esiin, että lasten ja vanhempien taloustaitoja olisi tärkeää vahvistaa, jotta voitaisiin ehkäistä lapsen ongelmallista rahasuhdetta tulevaisuudessa (Mäkinen ym. 2024, 24). Perhetyön rooli kuvautui aineistossa tärkeänä esimerkiksi juuri rahataitojen konkreettisessa opastamisessa.

Niin, no se ohjaustyö, ei yleensä pelkkä sosiaalityöntekijä ei ehdi, niinkun riittävästi yksikseen tukemaan sitä, että vanhemman arjentaidot vahvistuu, et kyllähän sitten yleensä asiakkaalle tarjotaan tässä vaiheessa sitä tehostettua perhetyötä. Että perhetyöntekijä tai perheohjaaja sitten auttaa sitä vanhempaa. Tai sosiaali-ohjaaja. Ei sosiaalityöntekijä käytännössä kerkiä työmäärältään.

Aineiston perusteella tärkeäksi yhteistyökumppaniksi kuvautuivat työikäisten sosiaalipalvelujen työntekijät. Sosiaalityöntekijät kuvasivat myös tarvetta yhteisen ja samansuuntaisen työskentelyn lisäämiselle. Yhteisillä tapaamisilla ja työparityöskentelyllä nähtiin olevan merkitystä vanhemman jaksamisen ja voimavarojen vahvistamiseen, mutta myös mahdollisuus ehkäistä suunnitelmallisen ja yhteisen työskentelyn avulla perheiden taloudellisia kriisejä. Mikäli vanhemman voimavarat ovat vähäiset, niin sosiaalityöntekijät kuvasivat tarjottavana palveluna esimerkiksi työikäisten sosiaalipalvelujen kautta järjestettävää välitystiliä. Välitystilissä henkilö suostuu tulojensa ohjautumiseen kokonaisuudessaan tai osin sosiaaliviranomaisen hallinnoitavaksi (Saarenpää 2010, 128). Välitystilin nähtiin mahdollistavan esimerkiksi voimavarojen kasvattamista ja stressin vähenemistä perheen arjesta.

”Soittopyynnön välittäminen on se niinkun, niin perus, kun voi olla. Mutta, mä pitäisin ite tehokkaampana sitä, että saatais yhteinen palaveri, koska siinä pääsee ite esittämään kysymyksiä ja kuuleen, miten se asia etenee ja miten on ohjattu ja neuvottu. Meidän asiakkaat, niillä on niin paljon negatiivisia, nurjia kokemuksia, ne ei aina uskalla kysyä, niin mä otan itelleni aika usein myös semmosen roolin, että mä voin mennä sinne kysymään niitä asioita. Jos musta tuntuu, että asiakas ei ymmärrä jotain, mä voin kysyä sen, ymmärsinkö mä nyt oikein, miten tää menee.”

Toisaalta aineistosta tuli myös mesotason kontekstimekanismina esiin, miten hyvinvointialueen muodostuminen on vaikuttanut esimerkiksi siihen, että eri palvelutehtävät ja palvelut ovat eriytyneet, minkä myötä myös yhteistyön tekeminen on muuttunut ja vähentynyt. Yhteistyön tekemistä haastavat esimerkiksi työntekijöiden aikataulut, resurssointi ja työntekijöiden vaihtuvuus niin lastensuojelussa kuin työikäisten sosiaalipalveluissa. Myös esimerkiksi Matthies ja kumppanit (2021, 192) ovat kuvanneet, että palvelujärjestelmän resurssien riittämättömyys voivat olla estävänä tekijänä aidolle vuorovaikutukselliselle asiakassuhteen muodostumiselle.

4.2.3 Taloudellisen tuen päätös tuotoksena ja arvioita tuen vaikutuksista

Aineistoa lukiessani havaitsin taloudellisen tuen olevan toisaalta interventio, mutta toisaalta intervention tuotos ja tulos siinä vaiheessa, kun taloudellisesta tuesta annetaan varsinainen viranhaltijapäätös. Tätä selittää myös Blomin ja Morénin (2019, 88–90) kuvaus siitä, että taloudellista tukea voidaan tarkastella intervention ja tuotoksen määrittelyjen rajapinnoilta, sillä tämä on sosiaalityössä usein epäselvä. Tulokset jakautuvat KAIMeR-teoriassa intervention aikaisen prosessin tuloksiin ja intervention jälkeisen prosessin tuloksiin. Perinteisesti tuloksia tarkastellaan määrällisinä saavutuksina tai vaikutuksina. Määrälliset saavutukset kuvaavat esimerkiksi asiakkaalle tarjottujen tapaamisten tai saavutettujen tavoitteiden määrää eli suoritteita. Vaikutuksia tulisi tutkia koko auttamisprosessin kokonaisuus huomioiden – ei vain suhteessa tavoitteiden ja tulosten osoittamiseksi, vaan myös niiden syntyprosessin ja mekanismien tavoittamiseksi. Vaikutusten tutkimista voidaan kuvata enemmän laadulliseksi, ja osa vaikutuksista on prosessin aikana havaittuja pinnallisia vaikutuksia ja osa taas syvätason vaikutuksia, joiden syntyminen vaatii pidemmän ajan. (Mt., 86–87.)

Intervention kontekstissa tuotokset syntyvät aiemmin kuvaamieni toimijoiden, intervention ja mekanismien myötä (Blom & Morén 2019, 92). Tällöin jo intervention aikana voidaan havaita varhaiset tulokset pintatasolla, prosessin tasolla ja syvemmällä tasolla. Esimerkiksi, jos asiakkaalle myönnetään taloudellista tukea (tuotos), niin se voisi merkitä asiakkaalle pintatason tuloksina mahdollisuutta syödä ja pukeutua paremmin ja tämä taas

voisi johtaa motivoitumattoman asiakkaan näkemään positiivisemmin itsensä sekä tulevaisuutensa, jolloin hänestä tulee myönteisempi myös muita interventioita kohtaan. Vaikutukset asiakkaaseen taas saavat sosiaalityöntekijän kokeilemaan muitakin interventiota. Tulokset voivat näyttäytyä myös intervention jälkeen keskipitkänä tai pitkän ajan tuloksina pinta-, prosessin tai syvemmällä tasoilla. Blom ja Morén ovat arvioineet varhaisen tulosten näyttäytyvän kuusi kuukautta työskentelyn päättymisen jälkeen, keskipitkän ajan tulosten 6–12 kuukautta myöhemmin ja pitkän ajan tulosten vuosi sen jälkeen, kun asiakas on ollut viimeksi yhteydessä sosiaalityöntekijään. (Mt., 86–87.)

Tässä tutkimuksessa aineisto on hankittu yksittäisessä hetkessä eikä esimerkiksi useampana ajallisena pisteinä, jolloin voitaisiin esimerkiksi havaita ja erotella varhaisia, keskipitkiä tai pitkän ajan tuloksia pintatasoilla, prosessin tasoilla tai syvemmällä tasolla. Aineiston tuottajana ovat sosiaalityöntekijät, jolloin myös esimerkiksi asiakkaiden omin sanoin annettavat arviot ja kuvaukset vaikutuksista eivät tule esille, vaan kuvautuvat sosiaalityöntekijöiden havaintoina. Tässä tutkimuksessa tuloksiin liittyvänä tuotoksena voidaan pitää taloudellisen tuen viranhaltijapäätöstä, jolloin voin tuoda esiin lähinnä sellaisia vaikutuksia, joita sosiaalityöntekijät arvioivat taloudellisen tuen päätöksestä seuranneen. Kuvaan seuraavaksi taloudellista tukea ja sosiaalityöntekijöiden arviota taloudellisen tuen vaikutuksista asiakasperheen elämään.

Taloudellista tukea myönnetään erilaisiin asioihin, erilaisissa tilanteissa ja lapsikohtaisesti arvioiden. Taloudellista tukea käytetään osana suunnitelmallista muutostyöskentelyä, johon liittyy esimerkiksi taloudellisen tuen kirjaaminen asiakassuunnitelmaan tukitoimena, tukeen liittyvät tavoitteet sekä taloudellinen tuki erillisenä viranhaltijan päätöksenä. Ensisijaisesti tarkastellaan, onko asiakas kartoittanut Kelan ja työikäisten sosiaalipalvelujen mahdollisuudet taloudelliseen avustamiseen. Taloudellinen tuki nähdään lyhytaikaisena tukitoimena esimerkiksi perheiden tilanteen tasaamiseen tai tukemaan perhettä alkuun, mutta myös perhettä kannattelevana tukitoimena. Taloudellista tukea myönnetään esimerkiksi lasten harrastuksiin, läheisten suhteiden ylläpitämiseen sekä tuettuihin lomiin, kuten tuetun loman omavastuuosuuksiin ja matkakustannuksiin.

”Ensisijaisesti mahdollistetaan se, että lapsella on katto päin päällä ja ruokaa pöydässä ja kelin mukaiset vaatteet käytettävissä. Ne on niinkun ne perusedellytykset. Ja sitten se, että on mahdollisuus harrastaa, käydä jollakin tuetulla lomalla. Kovin laaja se mejän repertuaari ei ole.”

”Niinkun sanoin monet, mä tiedän niiden olevan pienillä rahoilla. Ja sit, jos ne jotain kertoo ja ne jotain tarvii, niin mä toki ohjaan ensin Kelaan, sitten työikäisten palveluihin herkemmin kuin ennen, kun sitä ohjeistusta on nyt tarkennettu, mutta en oo koskaan ajatellutkaan, että tää on ensisijaista. Mut sitten, jos on joku kohtuuton tilanne, niin mä sitten uskon asiakasta, että se on sitten niin.”

Kun taloudellista tukea myönnetään esimerkiksi harrastukseen, niin tämän nähtiin mahdollistavan lapselle osallistumisen tasavertaisesti hänelle mielekkääseen toimintaan. Harrastuksen tukemisen nähtiin olevan myös edullinen sijoitus, jolla voidaan tukea lapsen itsetuntoa, kaverisuhteita, myönteistä kehitystä ja kokonaisuudessaan lapsen hyvinvointia sekä vähentävän mahdollisia toiseuden kokemuksia. Myös Sarkia on väitöskirjassaan kuvannut, että erityisesti lasten kokemuksissa taloudellisen avun merkitys sosiaalisten verkostojen vahvistumiselle ja tuelle on ollut tärkeää (2024, 235). Sosiaalityöntekijät pohtivat harrastusten kohdalla myös sitä, että on tärkeää tuoda perheelle esiin erilaisia hyviä malleja, kuten Suomen harrastamisen malli ja maksuttomia perhetapahtumia tai perheiden harrastusmahdollisuuksia:

”No sit ylipäänsä mä aattelen jotenkin, et erilaisista ihan niinkun ihan jo järjestöistä kertominen, mitä kautta vois saada tukea, apuu. No ihan sit nykypäivänä tommoset ilmaisharrastukset, jutut, mitä voi tehdä, et tavallaan mä aattelen, että senkin vahvistaminen, että myös ilmaiseksi voi perheenä ja lasten kanssa tehdä paljon kaikenlaista, että se ei oo pelkästään rahasta kiinni aina, et pääsee tekeen ja toimimaan. Et mä nään jotenkin myös sen ei-taloudellisen puolen tavallaan niinkun tärkeänä myös, et sitä tuotais perheille esiin.”

”Mä pitäsin sitä melko edullisena sijoituksena. Kun me saadaan siihen elämään positiivisia asioita, hyvää tekemistä, mielekkyyttä, positiivisia kokemuksia ja palautetta, ne vie aina vähän sitä asiaa eteenpäin. Ja sitten, kun mä aattelen, että on vaikka kalliita soittimia tai luisteluvarusteita, et jos se harrastus jäis siitä kiinni, tavallaan sen arvioiminen, että oisko se niinkun lastensuojelullisesti hyvä juttu, että se olis siellä soittamassa tai jäillä kaveriporukoissa kuin se, että ei olis.”

Taloudellisella tuella nähtiin olevan toisaalta myös kantaaottava viesti yhteiskunnalliseen tilanteeseen sekä siihen, miten yhteiskunnassa ja lastensuojelussa vastataan perheiden erilaisiin tarpeisiin, ja miten yhteiskunnassa ylipäätään suhtaudutaan erilaisiin taloudellisiin tilanteisiin. Valoisat-kokemusvaikuttajaryhmän kanssatutkimuksessa tuli esiin, miten köyhyydessä elämistä olisi voinut helpottaa ”normalisoimalla” köyhyyteen suhtautumista ja ilmapiiriä yhteiskunnallisella tasolla ja täten vähentää köyhyyteen liittyviä toiseuden kokemuksia (Mäkinen ym. 2024, 23).

”Niin, mä olisin tosta vaikutukset lapsiperheelle tuolla taloudellisella tuella, niin mä aattelen, että sillä on myös iso vaikutus siihen, että kun nää perheet asioi monenlaisten viranomaisten kanssa ja järjestöjen kanssa, niin se on myös semmonen, niinkun yleisempi kokemus siitä, että saako yhteiskunnassa apua vai ei. Ja niinkun mitä lastensuojelu tarkoittaa, mikä on lastensuojelun tehtävä ja kohteleeko lastensuojelu niinku meidän yhteiskunnassa, täähän on aika iso polemiikki, että mikä on lastensuojelun tehtävä ja kohteleeko lastensuojelu hyvin vai huonosti asiakkaita ja niin edelleen. Niin sillä on myös iso tällöinen yhteiskunnallinen viesti niinkun perheille, että autetaanko heitä taloudellisesti vai ei. Että ymmärretäänkö, että he ei, suurin osa ei tahallisesti ole aiheuttanut tätä tilannetta, vaan he on tahattomasti aiheuttaneet sen ja he yrittää vain selviytyä. Vai ollaanko moralistia ja ajatellaan, että et oo vaan riittävästi tehnyt, että voi voi, yritä nyt vaan keksiä, miten selviydyt. -- Niin kyllä sillä on merkittävä tällöinen suuri yhteiskunnallinen viesti, että miten me ylipäänsä suhtaudutaan lapsiperheköyhyyteen ja mitä apua mein yhteiskunta ylipäätään näille perheille antaa tai ei anna.”

Toisaalta taloudellista tukea harkitaan ja myönnetään myös äkillisissä tai kriisiytyvissä tilanteissa, ja tähän yhdistyy näkemys lastensuojelun viimesijaisuudesta ja velvollisuudesta tukea perhettä sekä turvata lapsen asuminen ja perustarpeet, mikäli muut toimijat ja palvelujärjestelmä eivät vastaa perheen tarpeeseen (esimerkiksi riittävän ajoissa). Äkillisiin tarpeisiin liittyvät esimerkiksi asumisen ja elannon turvaaminen, kuten maksusitoumus ruokaan. Taloudellinen tuki nähtiin äkillisissä tilanteissa esimerkiksi lapsen hyvinvoinnin turvaamisena ja asunnottomuutta ehkäisevänä toimenä. Viimesijaisuus yhdistyi myös eettisyyteen siten, että lastensuojelun velvollisuudeksi nähdään auttaa perhettä esimerkiksi muutamalla kymppillä. Lastensuojelun velvollisuus näyttäytyy myös eroavana esimerkiksi työikäisten sosiaalipalveluihin siten, että lastensuojelun velvollisuus on turvata viimesijassa lapsen asuminen ja hyvinvointi. Tärkeänä nähtiin, että mikäli taloudelliset tilanteet kriisiytyvä toistuvasti, niin tällöin tulee löytää keinoja yhdessä perheen ja

muiden toimijoiden kanssa tilanteen tasaantumiseen, jotta työskentelyä saataisiin suunnitelmallisempaan suuntaan. Taloudellinen tuki kuvautui lakisääteisenä velvollisuutena, perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamisena sekä välttämättömän sosiaaliturvan mahdollistajana yhteiskunnassa heikossa asemassa oleville perheille.

”Ajattelen, että taloudellista tukea tulee voida myöntää kaikkeen sellaseen välttämättömään, jotka uhkaa lapsen arjen sujumista ja selviytymistä. Elikka nyt ihan, että asuminen pitää voida turvata lapselle, kun siellä voi olla niitä vuokrasätejä ja häätöuhkaa ynnä muuta. Totta kai joo, pitää ensin yrittää Kelaa ja täydentävää, mutta joskus ne ei ehdi ajoissa hätiin, niin sitten se on mun mielestä lastensuojelu, jos täällä on asiakkuus lapsella.”

Taloudellisella tuella, niin sillähän pystyy ehkäisemään monia asioita, asunnottomuutta. Se on, jotenkin mä aattelen, että vaikuttamisen mahdollisuudet on laajat --. Jos ajatellaan yksittäistä tilannetta, että vaikka ruoka on loppu nyt perheessä, niin sillä on tämmönen ehkäisevä vaikutus. Mut sitten taas kun tilanteet toistuu, niin sitten voi olla myös semmonen pitkäaikainen vaikutus, et saadaan sellasta suunnitelmallisuutta sinne arkeen. Mut se vaatii sit ehkä enemmän sitä tilanteen selvittelyä ja sitä muuta palvelua ja tukea siihen elämänhallintaan, kun se ei oo, ehkä semmoset toistuvat tilanteet ei enää oo sellaisia asioita, mitä ehkästään, vaan enemmän semmosta, että harjotellaan sitä omaa talouden hallintaa ja rahankäyttöä ja siinä on semmosia muita aspekteja.

Taloudellisella tuella nähtiin olevan erilaisia vaikutuksia niin asiakkaiden elämään kuin toisaalta lastensuojelun maineen näkökulmasta. Kaikkien haastateltavien mielestä taloudellinen tuki on tärkeä lastensuojelun tukitoimi. Taloudellisella tuella arvioitiin olevan myös myönteistä vaikutusta asiakassuhteeseen ja sen arvioitiin esimerkiksi lisäävään luottamusta ja sitoutumista lastensuojelun apua ja työskentelyä kohtaan. Taloudellisella tuella nähtiin olevan perheiden hyvinvointia lisäävä vaikutus ja haastatteluissa kuvattiin tilanteita, joissa perheet olivat myös taloudellisen tuen avulla päässeet alkuun ja eteenpäin siten, ettei taloudellista tukea enää tarvittu.

”Se on tärkeätä, että me pystytään heitä ihan oikeesti myös auttamaan siinä. Ja toisille perheille se on oikeesti niinkun tosi tärkeä. On niin paljon erilaisia kriisejä, minkä takia myös se perheen talous voi yhtäkkiä romahtaa ja voidaan, niinkun just jotku pitkät sairastamiset tai työttömyysjaksot, jotka vaikuttaa sit ihan niinkun koko perheen hyvinvointiin, niin mä aattelen, että semmosissa tilanteissa on tosi tärkeitä juttuja myös, että me voidaan ja pystytään sitten auttamaan ja on oikeesti semmosii tapauksii, että sitten pääsee

siitä pikkuhiljaa jaloilleen ja homma hoituu ja meitä ei enää tarvita hetken päästä. Että kyllä ehdottomasti myös se mejän taloudellinen tuki on tärkeä tuki sitten aikuissosiaalityön lisäksi.”

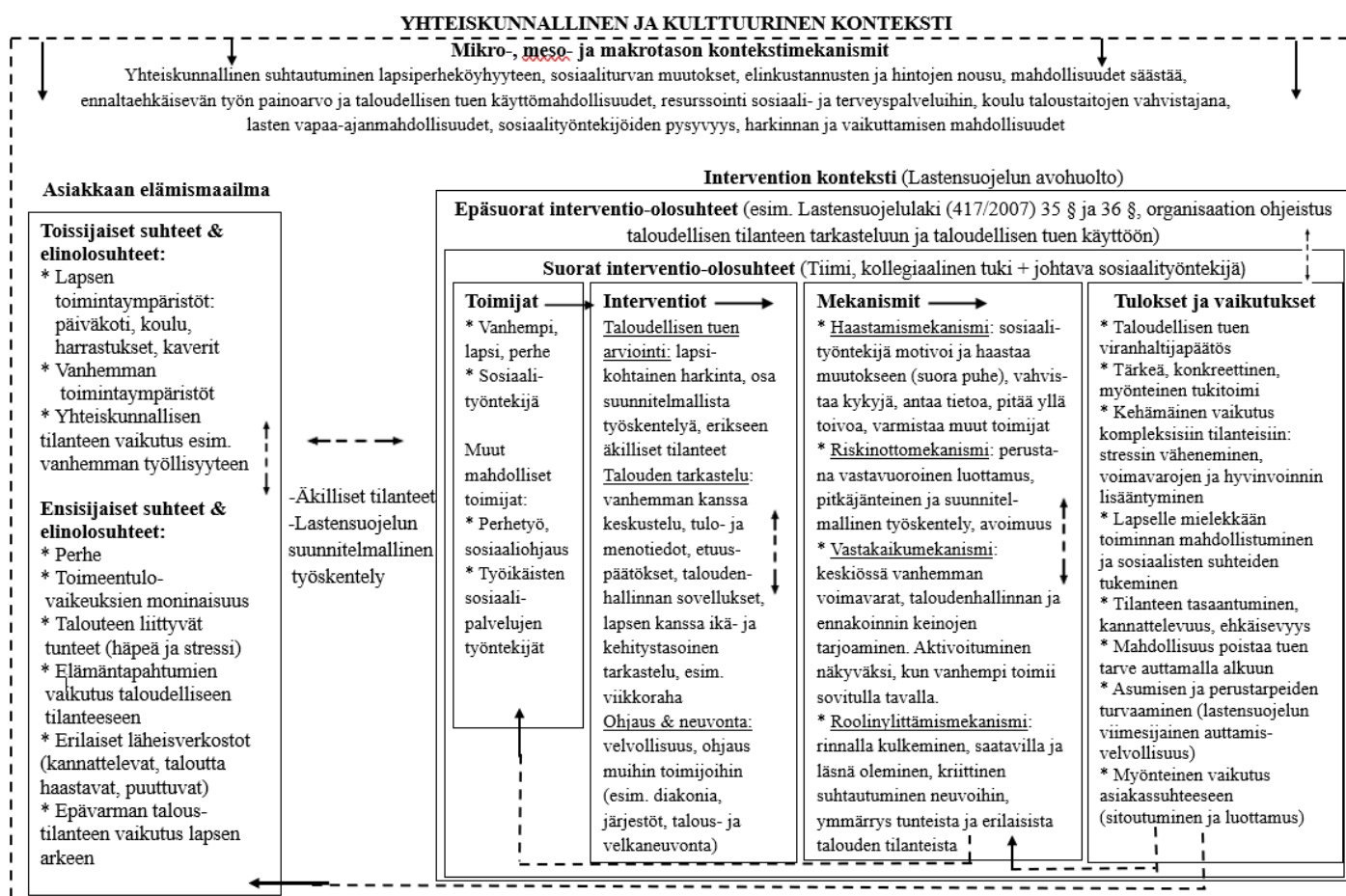
Taloudellinen tuki kuvattiin myös konkreettiseksi ja myönteiseksi työkaluksi, jonka avulla voidaan saada aikaan myös kehämäistä vaikutusta perheiden kompleksisiin tilanteisiin. Kun vanhemman kykyjä oman talouden hallintaan vahvistetaan, niin se voi mahdollistaa lisää voimavaroja, mikä näkyy myös lapsen arkeen. Tähän liittyy havainto siitä, että taloudelliset ongelmat ja köyhyys tuottavat arkeen jatkuvaa selviytymistä ja tasapainoilua, mikä voi aiheuttaa edelleen noidankehän, joka heikentää koko perheen hyvinvointia ja jolla on seurauksia myös tulevaisuuteen (Tammelin & Ojala 2025, 112). Tietämys taloudesta ja taidot talouden asioiden käsittelemiseksi asiakkaan kanssa on sosiaalityöntekijälle tärkeää, jotta hän tietää, miten vähentää asiakkaan taloudellista haavoittuvuutta ja stressiä sekä kasvattaa taloudellista tasapainoa ja turvallisuutta (Viitasalo 2019, 135). Kaikkineen vanhemman stressin väheneminen nähtiin taloudellisen tuen varhain havaittavana vaikutuksena, millä voidaan saada myös asiakasprosessin aikana pidempiaikaisia vaikutuksia aikaan, sillä kun vanhemman stressi vähenee, niin hänellä on voimavaroja tukea lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Kokonaisuudessaan taloudellinen tuki näyttäytyy hyvin merkityksellisenä lastensuojelun tukitoimena:

”No kyllähän sillä on niinkun, ihan yksinkertaisesti se, että vanhempi selviytyy arjesta, että hän oikeesti pystyy sinne ruokakauppaan menemään tai muistan, että oli esimerkiksi perheitä, että heillä oli kaikki loppu, ihan vesipaperista lähtien. -- Niin kyllä se ihan tarkoittaa sen arjessa selviytymistä, stressin vähenemistä ja on se niinkun lapsen edun mukasta, eihän sitä meiltä täältä muuten myönnetä, jos me ei oo arvioitu, että se on sen lapsen edun mukasta”

”Koska mä aattelen, että se, vaikka raha ei oo ratkasu, niin se kyllä helpottaa siis monissa asioissa sitä, et löytyy enemmän voimavaroja sit siihen tekemiseen ja oman vointinsakin ja oman ehkä terveytensä parantamiseenkin, jos on vähemmän asioita, mistä huolehtia ja stressata. Et onhan se niinkun raha myös semmonen iso henkinen tuki, siis kuitenkin, että tavallaan annetaan niitä osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuuksii yhteiskunnalliseen elämään, että se ei oo kaikille ihan niin yksiselitteistä, että olis pääsyä tiettyihin asioihin. Ja varsinkaan sit taas näillä lapsilla, jotka on vielä haavoittuvammassa asemassa, niin jotenkin halutaan turvata täältä avohuollon tukitoimilla aina kun on mahdollista tukea perhettä.”

5 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata taloudellisen työskentelyn rakentumista lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Tulokset perustuvat eräällä suurella hyvinvointialueella hankittuun, puolistrukturoituun teemahaastatteluaineistoon, jossa haastattelin viitti lastensuojelun sosiaalityöntekijää, joiden työtehtäviin kuuluu lastensuojelun avohuollon sosiaalityö. Aineiston analysoinnissa ja taloudellisen työskentelyn kuvauksen rakentamisessa hyödynsin ruotsalaisten Björn Blomin ja Stefan Morénin (esim. 2019, 2010) kehittämää KAIMEr-teoriaa. Tutkimuksen keskeiset tulokset on koottu alla olevaan kuvioon 8, jonka laadinnassa olen hyödyntänyt aiemmin tutkimuksen taustoituksessa kuvattua Blomin ja Morénin (2010, 112) sosiaalityön mallia. Lisäksi liitteeseen 4 on koottu yhdeksi taulukoksi tulosluvussa esittelemäni tulostaulukot.

Kuvio 8 Yhteenvedo tutkimustuloksista: Taloudellisen työskentelyn rakentuminen lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä (mukaillen Blom & Morén 2010, 112)

Tärkeää on huomioida, etteivät tutkimustulokset tavoita lastensuojelun avohuollon kaikkia ulottuvuuksia, vaan tulokset tuovat esiin tässä tutkimuksessa ja tällä aineistolla esiin nousevat laadulliset huomiot taloudellisen työskentelyn rakentumisesta. Pyrkimyksenäni on ollut Blomin ja Morénin kuvaamaan sosiaalityön ”mustan laatikon” raottaminen siitä, miten ja miksi taloutta lähestytään lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Tulosten perusteella taloudellinen työskentely rakentuu erilaisista lastensuojelun avohuollon kontekstissa tehtävistä interventioista, jonka toimijoina ovat sosiaalityöntekijä ja asiakas. Tässä tutkimuksessa asiakkaina kuvautuu lasta korostuneemmin avohuollon sosiaalityössä taloudesta vastuullisena nähtävä vanhempi/vanhemmat, mutta myös lapsi ja kokonaisuudessaan perhe, jota talous koskettaa.

Taloudelliseen työskentelyyn liittyviä interventioita ovat: 1) taloudellinen tuki tukitoimena ja siihen liittyvä arviointiprosessi sekä 2) talouden tarkastelu osana asiakasprosessia, jossa korostui erityisesti palveluihin ja etuuksiin liittyvä ohjaus ja neuvonta. Taloutta tarkastellaan vanhemman kanssa esimerkiksi keskustelemalla sekä tulo- ja menotietojen ja etuspäätöksiä avulla. Avohuollon sosiaalityössä talouden tarkastelu painottuu vanhemman kanssa tehtävään työhön, mutta myös lapsen kanssa taloutta tarkastellaan ikä- ja kehitystasoisesti. Tässä tutkimuksessa taloudellisella tuella tarkoitetaan Lastensuojelulain (417/2007) perusteella myönnettävää taloudellista tukea, sillä haastateltavilla oli mahdollisuus taloudellisen tuen myöntämiseen Lastensuojelulain (417/2007) nojalla. Tästä tutkimuksesta rajautuu pois esimerkiksi Toimeentulotukilain (1412/1997) nojalla myönnettävä ehkäisevä ja täydentävä toimeentulotuki, sillä näiden myöntäminen ei ollut käytössä haastattelemani sosiaalityöntekijöillä. Onkin tärkeää huomioida tutkimustuloksia luettaessa, että hyvinvointialueilla on eriäviä käytäntöjä taloudellisessa avustamisessa.

Kokonaisuudessaan talous kytkeytyy useimmiten lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä tehtävään palvelujen arviointiin, suunnitteluun sekä suunnitelman toteutuksen seurantaan ja arviointiin. Taloutta ei siis nähdä lastensuojelusta irrallisena, vaan yhtenä lapsen kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä, minkä vuoksi se kuvautui myös useimmiten asiakkuuksissa kartoitettavana asiana. Talous ei kuitenkaan välttämättä tule esiin kaikkien perheiden kohdalla johtuen esimerkiksi asiakkuuden syistä. Tulosten perusteella lapsiperheköyhyys yhdistyy lastensuojelun avohuollon asiakkuuksiin,

vaikkakaan kaikilla asiakkailla ei ole toimeentulovaikeuksia eikä pelkästään taloudellinen huoli voi olla perusteena asiakkuudelle. Taloutta tarkastellaan tarkemmin jokaisella kerralla, kun arvioidaan taloudellisen tuen myöntämisen edellytyksiä. Tulosten perusteella sosiaalityöntekijät huomioivat taloudellisen työskentelyn rakentumisessa perheiden tilanteet kokonaisvaltaisesti. Kokonaisvaltainen tarkastelu on olennaista taloudellisen toimintakyvyn tukemiseksi ja edellyttääkin toimintaedellytysten kokonaisuuteen kietoutuvien elämän eri osa-alueiden havainnointia (Viitasalo 2021, 219).

Taloudelliseen työskentelyyn liittyy myös muita toimijoita ja heidän tekemiään interventioita. Muita ensisijaisia toimijoita ovat tämän tutkimuksen perusteella 1) lastensuojelun perhetyöntekijät ja sosiaaliohjaajat sekä 2) työikäisten sosiaalipalvelujen työntekijät. Lastensuojelun perhetyön ja sosiaaliohjauksen roolit kuvautuvat talouteen liittyvänä konkreettisenä työskentelynä, jossa voidaan vahvistaa perheen taloudellista kyvykkyyttä tuemalla perheenjäsenten talouden taitoja. Sosiaalityöntekijä kuvautuu perhetyöhön ja sosiaaliohjaukseen nähden palvelun arvioijana, myöntäjänä ja toteutusta seuraavana, mutta myös työskentelyyn osallistuvana mahdollisuuksien mukaan. Yhteistyötä talouden asioissa tehdään myös työikäisten sosiaalipalvelujen kanssa. Yhteistyön tekemiseksi toivottiin esimerkiksi lisää yhteisiä tapaamisia sekä yhteistä, samansuuntaista ja suunnitelmallista työskentelyä, mikä edellyttäisi kuitenkin niin organisaatiossa kuin yhteiskunnallisesti riittävää resurssointia ja huomion kiinnittämistä eri palvelujen työskentelytapoihin. Muita taloudellisiin asioihin liittyviä keskeisiä toimijoita nähtiin olevan esimerkiksi Kela, seurakunnan diakonia, järjestötoimijat, asumisneuvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan tuki. On kuitenkin huomioitava, että esimerkiksi niin sanotulla ”yhden luokun periaatteella” toimivien toimijoiden on tärkeää olla saavutettavissa maantieteellisesti lähipalveluina, sillä palvelujen etäisyys saattaa estää matalan kynnyksen palvelun käytön.

Taloudellinen työskentely ei tapahdu irrallisesti lastensuojelun avohuollossa tehtävien interventioiden kontekstissa, vaan taloudelliseen työskentelyyn vaikuttavat myös yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti, organisaatio, asiakkaan elämämaailma sekä erilaiset makro-, meso- ja mikrotason kontekstimekanismit, joita on kuvattu myös liitteeseen 4. Asiakasperheen elämämaailmassa voidaan havaita taloutta kannattelevia tai toisaalta taloutta haastavia ihmissuhteita ja elinolosuhteita. Asiakasperheen elämämaailmassa tu-

lee huomioida myös toimeentulovaikeuksiin liittyvä stressi ja tunteet, kuten häpeä. Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti taas sisältää perheiden talouteen ja lastensuojelukontekstiin vaikuttavia mahdollistavia ja estäviä tekijöitä. Mahdollistavina tekijöinä kuvautuivat esimerkiksi panostaminen ehkäiseviin palveluihin ja moniammatilliseen yhteistyön tekemiseen, vapaa-ajanmahdollisuuksien tarjoaminen lapsille sekä koulut yhtenä lasten taloustaitoja vahvistavana toimijana. Estäviksi tekijöiksi on tunnistettavissa yhteiskunnallinen suhtautuminen lapsiperheköyhyyteen, sosiaaliturvaan tehtävät ja lapsiperheiden arkea heikentävät muutokset, elinkustannusten ja hintojen nousu, ennaltaehkäisevän työskentelyn riittämätön resurssointi sekä yhteiskunnan tarjoamat heikommat mahdollisuudet vähävaraisena ihmisenä säästämiseen tai lainan saamiseen.

Työskentelyssä on huomioitava myös erilaiset meso- ja mikrotason kontekstimekanismit, joilla on oma jännitekenttensä eri kontekstien välillä ja sisällä. Mesotasolla vaikuttavat esimerkiksi organisaatioiden antamat sisäiset ohjeistukset ja työtavat taloudellisen tuen käytöstä, mitkä tämän aineiston perusteella ovat jännitteiset suhteessa sosiaalityöntekijän etiikkaan ja yksilöllisen harkinnan käyttöön. Vaikuttamiselle ja rakenteelliselle sosiaalityölle ei nähdä tämän aineiston perusteella olevan lastensuojelun kontekstissa riittävästi aikaa, mutta toisaalta sosiaalityöntekijöillä on tiedossa erilaisia vaikuttamisen väyliä. Hyvinvointialueelle siirtymisen myötä kuvautui myös ”siiloutumista” eri palvelutehtävien välillä, mikä haastaa aidon yhteistyön tekemistä.

Rakenteiden ja toimintaympäristön kontekstimekanismit heijastuvat paitsi asiakasperheen elämismaailmaan, niin myös lastensuojelussa tapahtuviin mikrotason kohtaamisiin, jolloin esimerkiksi sosiaaliset mekanismit voivat jäädä aktivoitumatta ja siten muutostyöskentely hidastua ja/tai estyä. Talouden tarkastelussa ja taloudellisen tuen käytössä on kuitenkin tunnistettavissa erilaisia kohtaamisiin liittyviä sosiaalisia mekanismeja, joihin vaikuttavat sekä sosiaalityöntekijän että asiakkaan toiminta. Tässä tutkimuksessa pääpaino on ollut sosiaalityöntekijöiden antamissa kuvauksissa sekä sosiaalityöntekijöiden toiminnan tunnistamisessa. Asiakkaan toiminnassa on tunnistettavissa esimerkiksi taloudellisesta tilanteesta keskusteleminen ja tuen tarpeen esiin tuominen sekä vanhemman tekemät valinnat ja toimijuus asiakassuhteessa.

Haastamismekanismi kuvautuu talouteen liittyen siten, että asiakkaalle kerrotaan selkeästi asiakkuuden perusteista, huolista ja talouden muutoksen tarpeista. Tämän myötä vanhempaa haastetaan taloudellisen tilanteen tarkasteluun lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi, mutta samalla motivoidaan vanhempaa muutokseen antamalla tietoa, kartoittamalla vahvuuksia ja taloudellisia kykyjä, joilla voidaan vahvistaa asiakkaan uskoa omaan kykyihinsä sekä pitämällä yllä toiveikkautta ja asioiden ratkaistavuutta. Haastamismekanismiin yhdistyy asioiden tekeminen ja selvittäminen yhdessä tai asiakkaan puolesta, keskittyminen perusasioihin sekä asioiden pilkkominen vanhemman kyvykkyyden ja voimavarojen tukemiseksi. Lisäksi haastamismekanismiin yhdistyy muiden toimijoiden osallistumisen varmistaminen ja tuki ja ohjaus muiden toimijoiden tarjoamiin palveluihin. Taloutta ja siihen liittyvää muutostyöskentelyn tarvetta ja samalla haastamismekanismia voidaan tarvita lastensuojelussa useita kertoja pitkin asiakasprosessia.

Jotta vanhempi voi nähdä muutosprosessin hyvänä riskinottona (riskinottomekanismiin aktivoituminen), niin tähän tarvitaan luottamusta sosiaalityöntekijää kohtaan, mutta toisaalta myös palvelujärjestelmää ja yhteiskuntaa kohtaan. Luottamuksellisen suhteen syntymistä lisäävät pitkäjänteinen, säännöllinen ja suunnitelmallinen työskentely, jossa keskeistä on myös sosiaalityöntekijän pysyvyys ja vastavuoroinen luottamus asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä. Talouteen liittyvään muutostyöskentelyyn tarvitaan voimavaroja, ja sosiaalityöntekijän onkin tärkeää arvioida, onko vanhemmalla voimavaroja esimerkiksi erilaisten taloudenhallinnan ja ennakoivien keinojen käyttöönottoon vai tarvitaanko ensin voimavarojen vahvistamista. Roolinylittämismekanismiin on tunnistettavissa sosiaalityöntekijän kyky ymmärtää ja huomioida kohtaamisissa talouteen liittyviä tunteita, kulkea asiakasprosessissa perheen rinnalla sekä lähtökohtainen ajatus siitä, että neuvomisen sijaan on tärkeää lähteä asiakkaan näkökulmasta ja huomioida kohtaamisissa, miten toivoisi toisaalta myös itseään kohdattavan. Roolinylittämismekanismiin yhdistyy myös se, että sosiaalityöntekijä ei jätä asiakasta yksin tilanteessaan ja ohjaa ”luukulta” toiselle, vaan pyrkii olemaan läsnä ja saatavilla sekä auttamaan konkreettisesti.

Taloudellisen tuen arviointiprosessiin liittyvät tulo- ja menotietojen tarkastelu sekä perheen yksilöllinen ja kokonaisvaltainen huomioiminen. Taloudellista tukea käytetään lastensuojelussa osana suunnitelmallista asiakastyötä, jolloin se kirjataan asiakassuunnitel-

maan ja siitä laaditaan erillinen viranhaltijapäätös. Taloudellista tukea joudutaan käyttämään myös äkillisissä tilanteissa asumisen tai toimeentulon turvaamiseen silloin, kun tarve ilmenee yllättäen eikä muut palvelut ehdi reagoida asiakkaan tarpeeseen. Yhteiskunnallinen konteksti ja esimerkiksi sosiaaliturvan muutokset voivat aiheuttaa asiakkaan elämismaailmaan taloudellisesti kriisiytyvän tilanteen. Äkilliset reagoinnit ja kriisiytyvät tilanteet taas ovat pois lastensuojelun suunnitelmallisesta työskentelystä. Olisikin tärkeää, että yhteiskunnallinen konteksti tukisi perheen elämismaailmaa ja toisaalta myös epäsuorat interventio-olosuhteet (kuten organisaation ohjeistukset) mahdollistaisivat sosiaalityöntekijää käyttämään yksilöllistä ja lapsikohtaista harkintaa. Erityisesti äkillisissä tilanteissa korostuu lastensuojelun viimesijainen auttamisvelvollisuus esimerkiksi asumisen ja ravinnon turvaamisessa. Äkilliset tilanteet voivat kuvautua esimerkiksi perjantai-iltapäivisin saapuvina yhteydenottoina lastensuojeluun, ja tilanteisiin voi yhdistyä myös häpeää, sillä useimmiten vanhempi on käynyt läpi kaikki muut mahdolliset vaihtoehdot ennen soittoa. Onkin tärkeää, että sosiaalityöntekijät kiinnittävät huomiota myös kohtaamisen tapaan asiakasperheiden talousasioissa.

Tulosten perusteella taloudellinen tuki kuvautuu konkreettisenä apuna perheille sekä tärkeänä lastensuojelun tukitoimena nyt ja jatkossa. Taloudellisella tuella arvioidaan olevan myönteinen ja kehämäinen vaikutus lastensuojelun kompleksisiin tilanteisiin siten, että taloudellisen tuen avulla voidaan esimerkiksi vähentää stressiä perheissä, millä taas arvioidaan olevan vaikutusta voimavarojen ja hyvinvoinnin kasvattamiseen. Taloudellinen tuki nähdään merkityksellisenä mahdollistamaan lapsille tasavertaiset osallistumisen mahdollisuudet esimerkiksi mielekkään vapaa-ajantoiminnan kautta, jolla voidaan tukea myös lapsen sosiaalisia suhteita ja vahvistaa itsetuntoa. Taloudellinen tuki voi olla mahdollistamassa myös läheisiä ihmissuhteita sellaisissa tilanteissa, joissa läheissuhteet näyttyvät kannattelevina, mutta taloudellista avustamista tarvitaan esimerkiksi luonapildolle vähävaraisen sukulaisena luona. Taloudellista tukea voidaan myöntää myös esimerkiksi koulunkäynnin tukemiseen, tuettujen lomien omavastuuosuuksiin ja matkakuluihin. Taloudellisen tuen arvioidaan toimivan perheen taloutta tasaavana, ehkäisevänä ja myös kannattelevana tukitoimena. Taloudelliset tilanteet voivat kriisiytyä perheissä monen asian summana, jolloin oikea-aikainen lyhytaikainen taloudellinen tuki voi mahdollistaa myös tilanteen tasaantumisen siten, että taloudellisen tuen tarve poistuu ja perheen kokonaistilanne helpottuu.

Tämän tutkimuksen perusteella taloudellinen tuki kuvautuu myös lastensuojelun avo-
huollon interventiona, jonka käytöstä toivottaisiin lisää yhteistä keskustelua. Lastensuo-
jelulain 36 § kuvaa taloudellista tukea melko ympärilyöreästi käytettäväksi lapsen talou-
delliseen ja muuhun tukemiseen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työ-
hön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden
henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Pykälä ja esimerkiksi hallituksen esitys
252/2006, jossa tuotiin esiin taloudellisen tuen lisääminen lastensuojelulakiin, mahdollis-
tavat mielestäni lapsiskohtaisen harkinnan käytön sekä mahdollisuuden taloudellisen tuen
luovaan käyttöön. Aineistossa tuotiin esiin, miten tärkeää olisi keskustella yhteisesti siitä,
mitä kaikkea taloudellinen tuki voisi tarkoittaa lastensuojelussa ja varhaisemmissa palve-
luissa sekä millaisia inhimillisiä kustannussäästöjä taloudellisella tuella voitaisiin myös
saada aikaan. Samansuuntaisesti ovat esimerkiksi Meri Moisio ja kumppanit kuvanneet
artikkelissaan siitä, kuinka harkinnanvaraisen toimeentulotuen vahvuutena voidaan
nähdä olevan toisaalta tilannekohtaisen harkinnan mahdollisuus, mutta sillä voisi olla
mahdollisuus myös innovatiivisempiin kokeiluihin osana sosiaalitoimen tarjoamia inter-
ventiomalleja (Moisio 2024, 226).

Kokonaisuudessaan on huomioitava, että muutokseen tähtäävä työskentely on paremmin
mahdollista, mikäli myös kontekstuaaliset olosuhteet mahdollistavat sosiaalityöntekijälle
toimimisen interventio-olosuhteissa. Tällöin esimerkiksi organisaation tasolla tulee olla
mahdollisuudet moniammatilliseen yhteistyöhön ja ohjeistusten tulee antaa tilaa sosiaali-
työn ammattieettiselle harkinnalle, sillä sosiaalityöntekijöiden taitoa on huomioida per-
heiden tilanteet yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti. Myös yhteiskunnan ja poliittisten
päättäjien tulisi kiinnittää huomiota siihen, että perheitä pystyttäisiin tukemaan riittävän
varhain, mikä tarkoittaa, että esimerkiksi taloudellista tukea ja vahvempaa perhetyön tu-
kea voitaisiin hyödyntää jo aiemmin palveluvalikoimassa, mielenterveyspalveluja on tar-
jolla matalalla kynnyksellä, kouluissa on riittävät resurssit ja mahdollisuudet lasten ta-
loustaitojen vahvistamiseen ja yhteiskunnassa kiinnitetään huomiota sosiaaliturvan riittä-
vyyteen, taloudellisiin mahdollisuuksiin, kuten säästämiseen sekä suhtautumiseen lapsi-
perheköyhyttä kohtaan. Pahimmillaan kontekstuaaliset olosuhteet jättävät asiakasper-
heen selviytymään elämismaailmassaan kriisistä toiseen, mikä johtaa myös siihen, että
lastensuojelun sosiaalityöntekijä kannattelee kriisistä toiseen selviytyvää perhettä suun-
nitelmallisen muutostyön sijaan.

Mielestäni olen onnistunut vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Kuten tutkimustuloksista voidaan havaita, niin talous ja siihen liittyvät toimeentulovaikeudet ovat hyvin monitahoinen asia ja näkyvät lastensuojelun avohuollon sosiaalityön arjessa. Tässä tutkimuksessa KAIMEr-teorian käsitteet ja sosiaalityön käytännön mallintaminen ovat auttaneet minua hahmottamaan talouden kokonaisvaltaisuutta ja raottamaan verhoa siitä, miten ja miksi sosiaalityöntekijät toimivat talouteen liittyvissä interventioissa ja kohtaamisissa. Esimerkiksi Anu-Riina Svenlin, Aila-Leena Matthies ja Kati Turtiainen (2021b, 288) ovat käyttäneet KAIMEr-teoriaa aikuissosiaalityöhön liittyvissä tutkimuksissa ja tuoneet esiin KAIMEr-teoreettisen kokonaisvaltaisen tarkastelun asettuvan yhdeksi varteenotettavaksi ja vaihtoehtoiseksi lähestymistavaksi vaikutussuhteiden tunnistamiseen ja ymmärtämiseen näyttöön perustuvan sosiaalityön ja käypä hoito -ajattelun rinnalle. Kirjoittajat näkevät KAIMEr-teorian myös kutsuvan toimijoita uudella tavalla ja kokonaisvaltaisesti arjen todellisuuden tarkasteluun ilman, että arkea rajattaisiin keinotekoisesti toimintakentästä ulos sen monimutkaisuuden vuoksi. (mt., 288).

KAIMEr-teoria soveltuikin lastensuojelun kontekstissa tehtävään tutkimukseen hyvin juuri kokonaisvaltaisuutensa vuoksi sekä siksi, että se mahdollistaa käytännön työntekijöiden kuulemisen ja heidän antamansa tiedon kautta kokoavan kuvauksen rakentamisen siitä, miten lapsiperheiden taloutta ja toimeentuloa tarkastellaan ja taloudellista tukea käytetään osana lastensuojelun avohuollon sosiaalityötä. Ajattelen, että yhteiskuntatieteellisen näkökulman ja tutkimustiedon tuottaminen on tärkeää, jotta ympäröivässä yhteiskunnassa tehtäviin ratkaisuihin olisi tarjolla myös sosiaalityön itsensä tuottamaa tietoa paitsi professiosta, niin myös lapsiperheiden arjen näkökulmasta osana palvelujärjestelmää. KAIMEr-teorian käsitteiden käyttö on ollut mielenkiintoista, opettavaa ja epävarmuuttakin tuottavaa. Käsitteet helpottivat aineiston luentaa, jäsentelyä ja järjestämistä sekä antoivat paljon oivalluksia tulkinnan tekemiselle ja syvensivät kaikkineen ymmärrystäni. Toisaalta koin KAIMEr-teorian välillä myös vaikeana ja tulkinnan tekemistä olisikin voinut tukea esimerkiksi parityöskentely ja sen mahdollistamat yhteiset keskustelut. On myös huomattava, että tässä tutkimuksessa en ole pystynyt hyödyntämään asiakkaiden näkökulmaa, mikä tekee KAIMEr -teorian käsitteiden käytöstä osittain puutteellista esimerkiksi sosiaalisten mekanismien tunnistamisessa. Mielestäni tutkimukseni ja KAIMEr-teorian käyttö vastaavat kuitenkin hyvin Pro Gradu -tutkielman tavoitteeseen opinäytteenä.

Tutkimusprosessissa jäin pohtimaan aineistonkeruuta, tutkimukseen osallistuvien rekrytointia sekä mahdollisia syitä sille, miksi tutkimukseen tuli vähäisesti osallistujia. Olen hyvin kiitollinen niille viidelle sosiaalityöntekijälle, jotka antoivat aikaansa ja osallistui-
vat Pro gradu -tutkielmaani tuottamalla mielenkiintoisen ja moniulotteisen aineiston. Voin lähinnä vain arvella syitä sille, miksi osallistujia ei tullut enempää, sillä en saanut sosiaalityöntekijöiltä tai heidän esihenkilöiltään palautetta tutkimustiedotteen perusteella. Kenties vaikuttamassa olivat lastensuojelun arjen intensiivisyys tai sähköpostiin muu-
toinkin tipahtelevat tutkimuskutsut. Aluksi olin harmissani siitä, etten päässyt kokeile-
maan itselleni uutta aineistonkeruumenetelmää ja toteuttamaan fokusryhmäkeskusteluja. Toisaalta nyt ajattelen, että tutkimuksen tema-alueet olivat laajoja, jolloin aineistosta ei olisi välttämättä tullut niin monipuolista kuin mitä ajattelen yksilöhaastatteluin kerätyn aineiston nyt olleen.

Tutkielmaa kirjoittaessani huomasin pohtivani myös sitä, suuntaanko tutkimuksellani las-
tensuojelussa tehtävää työtä liiaksi pois lapsen näkökulmasta, koska tutkimukseni koh-
dentuu paljolti vanhempien kanssa tehtävään työskentelyyn ja samalla kuitenkin lasten-
suojelussa asiakkaana on lapsi. Olen kuitenkin koko tutkielmaprosessin ajan pyrkinyt pi-
tämään lapsen, hänen etunsa, hyvinvointinsa, kasvunsa sekä kehityksen turvaamisen kes-
kiössä. Ajattelen myös talouden olevan yksi lapsiperheen arjen peruspilareista, ja talou-
teen liittyvissä asioissa vanhempien tukeminen ja vastuun näkeminen on mielestäni tär-
keää. Nämä huomioit perustelevatkin mielestäni tutkimukseni näkökulman suuntautu-
mista lapsen ohella vanhempiin ja kokonaisuudessaan perheeseen. Mikäli tarkasteluni
olisi kohdentunut sijaishuoltoon, niin tällöin olisin saanut mahdollisesti enemmän ku-
vauksia lasten kanssa tehtävästä työskentelystä talouden parissa.

Jäin tuloksia kirjoittaessani pohtimaan myös rakenteellisen sosiaalityön ja yhteiskunnal-
lisen vaikuttamisen näkökulmaa. Aineiston perusteella lastensuojelun sosiaalityössä ei
välttämättä jää aikaa taloutta koskevaan rakenteellisen sosiaalityön tekemiselle. Kun ra-
kenteelliselle sosiaalityölle ei jää aikaa, niin tästä muodostuu mielestäni riski sille, ettei-
vät perheiden tilanteet kuvaudu hyvinvointialueella johto- ja päättäjätasolle, mutta ei
myöskään kansalliselle ja poliittiselle tasolle. Tällöin saatetaan toimia myös siten, että
perheille opastetaan kyllä talouden taitoja, mutta taloudelliseen kyvykkyyteen liittyvät

yhteiskunnalliset mahdollisuudet jäävät kehittymättä, jolloin ikään kuin jäädään vain reagoimaan rakenteiden tuottamiin haasteisiin. Tällöin voi syntyä esimerkiksi riski sille, että Matthiesin ja kumppaneiden (2021, 195) kuvaamat KAIMEr-teorian sosiaalipsykologiset sisäiset ulkoistamismekanismit voivat jäädä heijastumatta, koska vallitseviin rakenteisiin ja epäkohtiin ei tartuta ja pyritä muutokseen, vaan asiakastyö alistuu annettuihin rakenteisiin ja heijastaa sosiaalipsykologista ulkoisen sisäistämismekanismissa (mt., 195). Toisaalta pohdin, että aineistossa tuotiin esiin taloudellisen tuen päätöksen olevan myös viesti siitä, miten yhteiskunta kohtelee lastensuojelun asiakkaita, jolloin sosiaalityöntekijän käyttämä yksilöllinen harkinta voitaisiin kuvata myös jonkinlaisena kannanottona yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Kaikkineen näkisin tärkeänä varmistaa esimerkiksi sen, että mahdolliset hyvinvointialueiden rakenteellisen sosiaalityön tiimit tulisivat hakemaan talouteen liittyvää tietoa suoraan lastensuojelutiimeistä, jotta lastensuojelun arjen tärkeä tieto ei jää huomioimatta vaikuttamistyössä.

Jatkossa olisi mielenkiintoista jatkaa taloudellisen tuen käytön ja taloudellisen kyvykkyyden vahvistamisen tutkimista esimerkiksi tarkastelemalla näitä eri hyvinvointialueilla ja kansallisemmalla tasolla. Tähän voitaisiin hyödyntää esimerkiksi Blomin ja Morénin (2019, 163–170) kuvaamaa tapaa, jossa sosiaalityöntekijät dokumentoivat pidemmän aikaa interventioita KAIMEr-teorian käsitteiden mukaisiksi yhteenvedoiksi. Tämän tutkimuksen perusteella olisi mielenkiintoista tarkastella myös asiakasperheiden vanhempien ajatuksia taloudellisen työskentelyn rakentumisesta; esimerkiksi sitä, millaisena he kokevat taloudellisen tuen ja millaisia kuvauksia he antavat taloudellisen tilanteen tarkastelulle vuorovaikutuksessa sosiaalityöntekijän kanssa. Lisäksi olisi mielenkiintoista kuulla, millaisia vaikutuksia taloudellisella tuella on perheelle. Koska interventioiden vaikutukset todentuvat prosessin kuluessa asiakkaan elämismaailmassa (Svenlin ym. 2021a, 15–17), niin asiakastilanteiden havainnointi useampana ajallisena pisteenä ja vanhempien erillinen kuuleminen voisivat antaa tärkeää ja monipuolista tietoa sosiaalisista mekanismeista ja vaikutuksista, mihin KAIMEr-teoria soveltuisi käytettäväksi mielestä hyvin.

Olisi myös tärkeää ja mielenkiintoista tarkastella lasten ja nuorten ajatuksia taloudellisen tuen merkityksestä sekä taloustaitoihin saadusta tuesta tai toiveista annettavalle tuelle. Tässä tutkimuksessa esimerkiksi talouden taitoja voidaan vahvistaa konkreettisesti perhetyön tai sosiaaliohjauksen tuella, minkä vuoksi niihin liittyvä interventiotutkimus olisi

myös tärkeää. Näiden jatkotutkimusten kautta olisi mahdollista saada tietoa siitä, millaista konkreettista talousosaamisen tukea olisi tärkeää vahvistaa ja millainen merkitys taloudellisella tuella myös lasten elämään on. Erityisesti lasten kuuleminen olisi tärkeää, sillä esimerkiksi Sarkian väitöskirjassa tuli esiin, että vanhemmat ja lapset antavat taloudelliselle avustamiselle erilaisia merkityksiä (Sarkia 2024, 238). Toisaalta lasten ja aikuisten haastattelemisen vähävaraisuuteen ja lastensuojeluun liitettyinä on hyvin sensitiivinen tutkimusaihe ja täten tutkijana olisi pohdittava erilaisia eettisiä näkökulmia tutkimusta suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Toivon, että olen pystynyt tutkielmallani kuvaamaan pientä, mutta myös tärkeää talouden palasta, joka lastensuojelun laajaan tehtäväkenttään liittyy. Toivon, että tutkimukseni kautta voin tuoda esiin taloudellisen tuen tärkeyttä lastensuojelun avohuollossa myös jatkossa, mutta samalla toivon, että taloudellisen tuen merkitys huomioitaisiin esihenkilöiden ja päättäjien tasolla esimerkiksi ottamalla se käyttöön laajemmin myös hyvinvointialueiden lapsiperhepalveluissa (sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut). Toivon, että tutkimukseni kautta on mahdollista havaita, että talous on jotain, mitä ei voi irrottaa ihmisen elämästä, ja tämän vuoksi esimerkiksi taloudellisen kyvykkyyden vahvistaminen on tärkeää huomioida niin sosiaalityön opinnoissa kuin käytännön sosiaalityötä toteutettaessa ja kehitettäessä. Esimerkiksi Birkenmaier ja kumppanit (2019, 130) ovat kuvanneet taloudellisen kyvykkyyden näkökulman olevan sosiaalityössä tärkeää paitsi suoran yksilön ja perheen kanssa tehtävän työskentelyn kannalta, niin myös siksi, että sosiaalityössä olisi tärkeää ymmärtää asiakkaiden elämänkulun sekä organisaatioiden, yhteisöjen ja poliittikan näkökulmat. Sosiaalityöntekijöiden talousosaamisen vahvistamista perustutkinto- ja täydennyskoulutuksessa ovat tuoneet esiin myös Meri Moisio ja kumppanit (2024, 226) artikkelissaan, joka kuvaa taloudellisen toimintakyvyn interventiomalleja.

Palaan vielä lopuksi ajankohtaiseen lapsiperheköyhyyttä koskevaan keskusteluun, jota johdannossakin kuvasin. Toivon, että olen tutkimuksellani pystynyt täydentämään aiempien tutkimusten esiin tuomaa huolta ja tietoa siitä, että toimeentulovaikkeudet kuormittavat perheitä, niillä on pitkäaikaisia ja ylisukupolvisia vaikutuksia lasten elämään ja hyvinvointiin sekä sen, että toimeentulovaikkeudet lisäävät palvelujen tarvetta ja yhdistyvät lastensuojeluun. Ajattelen suomalaisen yhteiskunnan ajankohtaisen tilanteen yhdistyvän osin talouskuri -ajattelun mukaiseen keskusteluun, jossa nähdään, että pohjoismaiselle

hyvinvointivaltiolle poikkeavasti, hyvinvointivaltio on valmis tinkimään palveluista ja tulonsiirroista valtion talouden tasapainottamiseksi (Lindberg & Nygård 2023, 172). Tällöin kaikista julkisista kustannuksista ja sosiaalieduista tingitään riippumatta siitä, onko kyse etuuksista, jotka koskettavat koko väestöä tai heikommassa asemassa olevien väestöryhmää (mt., 172). Aiemmissä tutkimuksissa on tuotu esiin, että vaille tukea jäävien lasten tilanne edelleen heikentyy lyhytnäköisten säästöjen seurauksena (Salmi & Kestilä 2019, 39). Inhimillisesti ja taloudellisesti kestävämpää olisi investoiminen lapsiin ja perheisiin riittävillä palveluilla ja riittävällä toimeentulolla (mt., 39).

Kuten aiemmin toin esiin, niin tällä hetkellä Suomessa ollaan tekemässä pienituloisten lasten määrää lisääviä toimenpiteitä, kuten sosiaaliturvan leikkauksia. Esimerkiksi vuonna 2024 poistettiin työttömyysturvan lapsikorotus, minkä on arvioitu olevan yksi kustannustehokkaimmista tavoista vähentää lapsiperheköyhyyttä (Räsänen 2024, 111). Suomen sosiaali- ja terveys ry (SOSTE) on laatinut hiljattain SISU-mikrosimulointimallilla laskelman sosiaaliturvaetuuksien palauttamisen vaikutuksista köyhyyden kehittymiseen, ja laskelmien mukaan esimerkiksi pienituloisten lasten määrä vähenisi siten, että vuonna 2026 heitä olisi 6000 vähemmän ja vuonna 2027 noin 6300 vähemmän kuin ilman sosiaaliturvaleikkauksien perumista. Meille tarjotaan siis myös perusteluja vaihtoehtoisten ratkaisujen tekemiseksi, jotta voisimme Suomessa pyrkiä edelleen kohti köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien lasten määrän vähenemistä sen sijaan, että kasvatamme heidän määräänsä.

On kuitenkin varauduttava siihen, että suunnanmuutosta poliittisiin toimiin ei välttämättä ole luvassa, jolloin on tärkeää pystyä toimimaan ja soveltamaan toimivaksi todettuja toimintatapoja niillä resursseilla, jotka ovat käytössä. Näistä yksi on mielestäni monitoimijaisen yhteistyön tekeminen lapsiperheiden hyväksi. Esimerkiksi Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö Itla on kehittänyt yhteisövaikuttavuutta, joka on ihmisten ja yhteiskunnan kompleksisten ja monialaista yhteistyötä vaativien ongelmien ratkaisemiseksi kehitetty ja tutkimusnäyttöön perustuva viitekehys (Itla Yhteisövaikuttavuus). Yhteisövaikuttavuus muodostuu organisaatioiden ja yhteisön jäsenten verkostossa, joka myös oppii yhdessä sekä yhdistää ja kohdistaa toimintaa tavoiteltujen muutosten saavuttamiseksi (mt.). Itla toteutti esimerkiksi hiljattain lapsiperheköyhyyteen ratkaisuja etsivän, Samalta viivalta Oulu -kokeilun yhteydessä laadullisen arviointitutkimuksen, jonka mukaan vapaa-ajan

tuki voi vähentää koko perheen stressiä (Manner, Tikkanen, Viitala & Ristikari 2025, 4). Keskiössä oli juuri yhteisövaikuttavuus, jossa hyödynnettiin monipuolisesti eri toimijoita, kuten järjestöjä, kuntia, seurakuntia, hyvinvointialueita sekä taustatukena Itlan ja Oulun yliopiston toimijoita (Manner ym. 2025, 4). Yhteisövaikuttavuus voisikin tarjota keinoja ja mahdollisuuksia sille, että lapsia ja nuoria voitaisiin tukea varhaisemmin ja ennen tarvetta mahdollisille lastensuojelun palveluille.

Näen myös tärkeänä, että taloudellisia interventiomalleja kehitettäisiin myös lastensuojeluun, kun otetaan huomioon esimerkiksi liitteeseen 4 koottu yhteenveto taloudellisen työskentelyn rakentumisesta ja sosiaalityöntekijöiden kokonaisvaltaisesti talouden hahmottamisesta. Ajattelen, että tämän tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijät hahmottelevat talouden kokonaisuutta kattavasti ottamalla huomioon perheiden taloudelliset kyvyt, voimavarat, talouden vaikutukset lapsen ja perheen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin sekä perheiden mahdollisuudet taloudellisten taitojen käyttöön yhteiskunnassa. Tämän tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijät havaitsevat myös laaja-alaisesti yhteiskunnallisen kontekstin ja organisaation vaikutukset asiakkaan elämismailmaan, mutta myös näiden vaikutukset kohtaamisiin asiakkaiden kanssa. Selkeää yhteneväistä interventiomallia taloudelliseen työskentelyyn ei ainakaan tämän tutkimusten tulosten perusteella kuvaudu lastensuojelussa olevan käytössä. Taloudellisen toimintakyvyn interventiomallien kehittäminen olisikin tärkeää, sillä niillä on esimerkiksi kansainvälisesti todettu olevan pääosin myönteisiä vaikutuksia, ne ovat vahvistaneet talouteen liittyviä tietoja ja taitoja huomioimalla perheen kokonaisvaltaisesti sekä mahdollistavan yksilö- ja ryhmämuotoisina yksilöllisyyden ja vertaistuen huomioimisen (Moisio ym. 2024, 226). Lopuksi toivonkin, että taloudellista toimintakykyä lisäävät interventiomallit huomioidaan sosiaalityön interventiomalleja kehitettäessä, ja että tämä kehittämistyö laajentuisi huomioimaan myös lastensuojelussa tehtävän työn.

Lähteet

HE	Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 252/2006
HL	Hallintolaki 434/2003
LOS	Yleissopimus lapsen oikeuksista SopS 60/1991
LSL	Lastensuojelulaki 417/2007
SHL	Sosiaalihuoltolaki 1301/2014
TTTL	Laki toimeentulotuesta 1412/1997

- Abramovitz, Mimi & Sherraden, Margaret, S. (2016) Case to Cause: Back to the Future. *Journal of Social Work Education*, 52: sup. 1, 89–98.
- Atkinson, Adele & McKay, Stephen & Kempson, Elaine & Collard, Sharon (2006) Level of Financial Capability in the UK. Results of a Baseline Survey. University of Bristol.
- Birkenmaier, Julie & Callahan, Christie & Sherraden, Margaret & McClendon, Gen & Huang, Jin (2019) Preparing social work students and practitioner’s financial social work. Teoksessa Christine, Callahan & Jodi Jacobson Frey & Rachel, Imboden (toim.) *The Routledge Handbook on Financial Social Work: Direct Practice with Vulnerable Populations*. Milton: Routledge. 125-137.
- Blom, Björn & Morén, Stefan (2007) Insatser och resultat i socialt arbete. Studentlitteratur.
- Blom, Björn & Morén, Stefan (2010) Explaining Social Work Practice – The CAIMEr Theory. *Journal of Social Work* 10 :1. 98-119.
- Blom, Björn & Morén, Stefan (2011) Analysis of generative mechanisms. *Journal of Critical Realism* 10 (1). 60-79.
- Blom, Björn & Morén, Stefan (2019) *Theory for social work practice*. First edition. Lund: Studentlitteratur.
- Bruzell, Irene & McKnight, Abigail (2024) Review of the mechanisms underlying the intergenerational transmission of poverty. *Iitla Reports* 2024:3. <https://itla.fi/wp-content/uploads/2024/10/Review-of-the-mechanisms-final.pdf>. Viitattu 15.10.2024.
- Callahan, Christine & Jacobson Frey, Jodi & Imboden, Rachel (2019) *The Routledge Handbook on Financial Social Work: Direct Practice with Vulnerable Populations*. Milton: Routledge.
- Convention on the Rights of the Child (2023) Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Finland. United Nations. <file:///C:/Users/User/Downloads/G2311174.pdf>. Viitattu 21.3.2025.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2015) Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 4. uudistettu ja täydennetty painos. 1. painos 2007. Jyväskylä: PS-Kustannus. 27–44.
- Happonen, Kontsa & Kiilakoski, Tomi (toim.) (2025) Nuorisobarometri 2024. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://tietoanuorista.fi/julkaisut/nuorisobarometri-2024/>.
- Hiilamo, Aapo & Räsänen, Tapio & Korpela, Tuija & Mukkila, Susanna & Mäkinen, Lauri & Ristikari, Tiina (2022) Hintojen nousun vaikutuksia lapsiperheköyhyyteen voidaan lieventää vain vähän lapsilisäjärjestelmän muutoksilla. *Kelan tietotarjotin /*

- Tutkimusblogi. [https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/720628/hintojen-nousun-vai-
kutuksia-lapsiperhekoyhyteen-voidaan-lieventaa-vain-vahan-lapsilisajarjestel-
man-muutoksilla](https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/720628/hintojen-nousun-vai-
kutuksia-lapsiperhekoyhyteen-voidaan-lieventaa-vain-vahan-lapsilisajarjestel-
man-muutoksilla). Viitattu 5.10.2024.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. 13. osin
uudistettu painos. 1 painos 1997. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria
ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2014) Tutki ja kirjoita. 19. uudis-
tettu painos. 1. painos 1997. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Ilmakunnas, Ilari & Kauppinen, Timo & Moisio, Pasi (2020) Huono-osaisuus jatkuu su-
kupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentuloasiakkuus. Teok-
sessa: Johanna, Kallio & Mia, Hakovirta. (toim.) Lapsiperheiden köyhyys &
huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino. 199–224.
- Iitla – Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (2024) Lapsiperheköyhyys datana.
[https://itla.fi/lapsiperhekoyhyys-datana/#954ad895-4224-4d04-bdf6-
68a2cccc22c8](https://itla.fi/lapsiperhekoyhyys-datana/#954ad895-4224-4d04-bdf6-
68a2cccc22c8). Viitattu 14.11.2024.
- Iitla – Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (2025) Yhteisövaikuttavuus: uudistamme
lapsiperheiden palvelujärjestelmää. <https://itla.fi/toiminta/yhteisovaikuttavuus/>.
Viitattu 15.4.2025.
- Johnsson, Eva & Svensson, Kerstin (2005) Theory in social work—some reflections on
understanding and explaining interventions. *European Journal of Social Work* 8 (4).
419–433.
- Juvonen, Tarja & Marttila, Anne-Maria. 2023. Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulo-
tuen yhteys lastensuojelun kysyntään: Kirjallisuuskatsaus. Laurea-ammattikorkea-
koulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-552-8>.
- Kaidesoja, Tuukka (2018) Sosiaalisilla mekanismeilla selittäminen historiallisessa sosio-
logiassa. Teoksessa Tuukka Kaidesoja, Tomi Kankainen & Petri Ylikoski (toim.)
Syistä selityksiin: Kausaalisuus ja selittäminen yhteiskuntatieteissä. Helsinki: Gau-
deamus. 234–278.
- Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (2020) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus.
Tampere: Vastapaino.
- Kaittä, Anniina & Meri, Moisio & Viitasalo, Katri & Isoniemi, Henna & Välimäki, Sanni
& Hakovirta, Mia (2022) Lapsiperheen vahvat rahataidot: (VaRa) -intervention ke-
hittäminen ja tutkimus. *Kasvun tuki aikakauslehti* 2022:2. 9–19.
- Kananen, Jorma (2017) Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän
ammattikorkeakoulun julkaisuja 234.
- Kansallinen lapsistrategia (2024) Eurooppalainen lapsitakuu: Suomen seurantaraportti
2024. Virkamiesraportti. [chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcgclcfnd-
mkaj/https://lapsistrategia.fi/wp-content/uploads/2024/04/Eurooppalainen-lapsita-
kuu.-Virkamiesraportti-2024.pdf](chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcgclcfnd-
mkaj/https://lapsistrategia.fi/wp-content/uploads/2024/04/Eurooppalainen-lapsita-
kuu.-Virkamiesraportti-2024.pdf). Viitattu 5.4.2025.
- Kiilakoski, Tomi & Happonen, Konsta. (2024) Hyvinvointi ja kuuluminen. Tomi Kiila-
koski (toim.) Katsomusaiheita: Nuorisobarometri 2023 Valtion nuorisoneuvosto,
Nuorisotutkimusseura, Opetus- ja kulttuuriministeriö. 79–90. [https://nuorisotutki-
mus.fi/julkaisut/nuorisotutkimusseuran-julkaisut/nuorisobarometri2023/](https://nuorisotutki-
mus.fi/julkaisut/nuorisotutkimusseuran-julkaisut/nuorisobarometri2023/).
- Kela (2025) Tulot ja varat vaikuttavat toimeentulotukeen. [https://www.kela.fi/toimeen-
tulotuki-tulot-ja-varat#mitka-varat-eivat-vaikuta](https://www.kela.fi/toimeen-
tulotuki-tulot-ja-varat#mitka-varat-eivat-vaikuta). Viitattu 8.4.2025.
- Kelan tiedote 22.9.2023. Sosiaaliturvaan on tulossa monia muutoksia vuodelle 2024.
[https://www.kela.fi/ajankohtaista/sosiaaliturvaan-on-tulossa-monia-muutoksia-
vuodelle-2024](https://www.kela.fi/ajankohtaista/sosiaaliturvaan-on-tulossa-monia-muutoksia-
vuodelle-2024). Viitattu 26.10.2024.
- Kelan tiedote 18.3.2024. Yleisen asumistuen ja työttömyystukien leikkaukset koskevat
noin 500 000:ta Kelan asiakasta – muutokset tulevat voimaan 1.4.

- <https://www.kela.fi/ajankohtaista-henkiloasiakkaat/6139140/yleisen-asumistuen-ja-tyottomyystukien-leikkaukset-koskevat-noin-500-000ta-kelan-asiakasta-muutokset-tulevat-voimaan-14>. Viitattu 15.3.2025.
- Krueger, Richard (2012) *Moderating Focus Group*. Sage Publication.
- Kuula, Arja (2011) *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. 2. uudistettu painos. 1. painos 2006. Tampere: Vastapaino.
- Laine, Kati & Ahonen, Arto & Nissinen, Kari (2018) *Pisa18: Talousosaaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja*. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-202009095802>.
- Lapsiasiavaltuutettu (2023) *Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle julkisen talouden suunnitelman ja valtion talousarvioesityksestä sosiaaliturvan muutosten yhteisvaikutusten sekä hoitoon pääsyn (ml. mielenterveyspalvelut) näkökulmasta*. https://lapsiasia.fi/-/laps_lausunto_stv_he412023vp. Viitattu 26.10.2024.
- Lastensuojelu 2023 (2024) *Lastensuojelu 2023: Joka kuudennesta teinistä tehtiin lastensuojeluilmoitus vuonna 2023. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti 19/2024*. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024043024171>.
- Lastensuojelun Keskusliitto & Barnavårdsföreningen & Ensi- ja turvakotien liitto & Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Pelastakaa lapset & Väestöliitto. *Lapsitakuu / Lisätietoa koskien Suomen raporttia kansallisen toimintasuunnitelman toteutuksesta (2024)*. <file:///C:/Users/User/Downloads/20250312LapsitakuuLisatietoaKomissiolle.pdf>. Viitattu 20.3.2025.
- Leeuw, Frans L (2003) *Reconstructing program theories: methods available and problems to be solved*. *American Journal of Evaluation* 24 (1). 5–20.
- Lindberg, Marja & Nygård, Mikael (2023) *Taluskuri lapsiperheiden arjessa*. Teoksessa Janne Autto (toim.) *Taluskuri tuli Suomeen Tampere 2023: Vastapaino*. 171–192.
- Manner, Joel & Tikkanen, Ville & Viitala, Eija & Ristikari, Tiina (2025) *Samalta viivalta Oulu -kokeilu: Mielekkäällä vapaa-ajan toiminnalla ehkäistiin lapsiperheköyhyyden kielteisiä vaikutuksia*. *Pointti: Selkeästi tutkimuksesta 2/2025*. Iita: Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö.
- Matthies, Aila-Leena & Svenlin, Anu-Riina & Rantamäki, Niina & Viitasalo, Katri (2021) *Aikuissosiaalityössä vaikuttavat sosiaaliset mekanismit*. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Anu-Riina Svenlin & Kati, Turtiainen (toim.) *Aikuissosiaalityö: Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus. 189–202.
- Moisio, Meri & Viitasalo, Katri & Kaitsaari, Tuula & Kaittila, Anniina & Hakovirta, Mia (2024) *Perheiden taloudellisen toimintakyvyn tuki sosiaalityössä*. Teoksessa Johanna, Kiili & Anne-Mari, Jaakola & Merja, Anis & Tuuli, Lamponen & Elina, Stenvall (toim.) *Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö*. Gaudeamus. 215–228.
- Mäkinen, Lauri & Virmasalo, Ilkka (2024) *Aiempaa tutkimusta köyhyyden mittaamisesta ja lapsiperheiden sosiaaliturvasta*. Teoksessa Signe, Jauhiainen & Miettinen, Anneli & Mäkinen, Lauri & Ristikari, Tiina & Räsänen, Tapio & Sihvonon, Ella & Virmasalo, Ilkka (toim.) *Lapsiperheiden pienituloisuus, sosiaaliturva ja asumisjärjestelyt – LAPSASET-hankkeen loppuraportti*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:35. 15–31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-478-1>.
- Mäkinen, Lauri & Virmasalo Ilkka & Hirvonen, Mari & Valoisat-ryhmä (2024) *”Köyhyys on mahdollisuuksien puutetta” – kansatutkimus lapsuudesta koetusta köyhyydestä ja köyhyydessä pärjäämisestä*. *Iitan raportit ja selvitykset 2024:1*. Helsinki: Iita, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö sr.
- Mäkinen, Olli (2006) *Tutkimusetiikan ABC*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Nussbaum, Martha C. (2011) *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. The Belknap Press of Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts and London, England.
- Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko, Rämö Antti & Gissler, Mika (2012) Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 –tutkimusaineiston valossa. Raportti 52/2012. Helsinki: THL.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-696-0>.
- Paju, Petri & Westman, Riikka & Kuokkanen, Julia (2025) Miten lasten suojelun kustannukset kertyvät II. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu 1/2025.
<https://www.lskl.fi/julkaisut/miten-lasten-suojelun-kustannukset-kertyvat-2-selvitys/>.
- Politiikkasuositus. Tutkittua tietoa toimeentulotuen yhteydestä lastensuojelun tarpeeseen (2023) ”Toimeentulotuki lastensuojelun ennaltaehkäisevänä välineenä” -tutkimushanke. Itä-Suomen yliopisto & Laurea ammattikorkeakoulu & Kymenlaakson hyvinvointialue & Socom Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
<https://www.uef.fi/fi/artikkeli/politiikkasuositus-taydentava-toimeentulotuki-ehkaisee-lastensuojelun-kysyntaa>. Viitattu 5.10.2024.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli & Aaltio, Iris (2020) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.
- Rajala, Toni & Isola, Anna-Maria & Puuronen, Anne & Kallio, Johanna (2024) Nuorten arkipäivän kokemuksia köyhyydestä: kuvaileva teema-analyysi. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* (61). 488–501.
- Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino 413–426.
- Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 7/2018*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-152-2>.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo (2017) *Haastatteluaineiston litterointi*. Teoksessa: *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Hyvärinen, Matti; Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) Tampere: Vastapaino. 427–444.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2017) *Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus*. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino. 46–83.
- Räsänen, Tapio (2024) *Sosiaaliturvan muutokset ja lapsiperheiden toimeentulo*. Teoksessa Signe, Jauhiainen & Miettinen, Anneli & Mäkinen, Lauri & Ristikari, Tiina & Räsänen, Tapio & Sihvonen, Ella & Virmasalo, Ilkka (toim.) *Lapsiperheiden pienituloisuus, sosiaaliturva ja asumisjärjestelyt – LAPSOSSET-hankkeen loppuraportti*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:35. 95–112.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-478-1>.
- Saarenpää, Ahti (2010) *Kansalainen, yksilö oikeudellisesti kaiken keskipisteenä*. Teoksessa: Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus. 75–137.
- Salmi, Minna & Kestilä, Laura (2019) *Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot alakoululaisten perheissä: Tuloksia kouluterveyskyselyn 2017 vanhempien aineistosta*.

- Työpaperi 22/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-365-6>.
- Salmi, Minna (2020) Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä. Teoksessa: Johanna, Kallio & Mia, Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino. 37–72.
- Sarkia, Aino & Väliavaara, Pihla (2024) Lapsen ääni 2024. Pelastakaa lapset. <https://www.pelastakaa lapset.fi/ajankohtaista/lapsen-aani-2024-lasten-kokemuksia-hyvinvoinnista-arjesta-ja-pienituloisuudesta/>.
- Sarkia Aino (2024) Virallinen ja epävirallinen taloudellinen apu vähävaraisten lapsiperheiden vanhempien ja lasten kokemana: Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0292-7>.
- Sherraden, Margaret (2013) Building Blocks of Financial Capability. Teoksessa Julie Birkenmaier & Margaret Sherraden & Jami Curley (toim.) Financial Capability and Asset Development. Research, Education, Policy and Practice. New York: Oxford University Press, 3-43.
- Sherraden Margaret, S. & Huang, Jin & Frey, Jodi Jacobson & Birkenmaier, Julie & Callahan, Christine & Clancy, Margaret M. & Sherraden, Michael (2015) Financial Capability and Asset Building for All. American Academy of Social Work and Social Welfare.
- Sherraden, Margaret & Birkenmaier, Julie & McGlendon, Gena, G. & Rochelle, Michael (2016) Financial Capability and Asset Building in Social Work Education: Is It the “Big Piece Missing”? Journal of Social Work Education, Volume 53, Issue 1, 132–148.
- Sirviö, Heidi & Romakkaniemi, Marjo & Lindh, Jari & Laitinen, Merja (2015) Sosiaalityöntekijän harkintavallan käyttö ehkäisevän toimeentulotuen päätöksenteossa. Janus, 23(3). 247–264.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2024) Vuosien 2024 ja 2025 toimeentuloturva- ja sosiaali- ja terveystaloudellainsäädännön muutosten yhteisvaikutukset eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. <https://stm.fi/documents/1271139/198978037/Yhteisvaikutukset+kotitalouksien+taloudelliseen+asemaan.pdf/8faeab99-e198-0ec0-0382-88bf718bcbcd/Yhteisvaikutukset+kotitalouksien+taloudelliseen+asemaan.pdf?t=1727089437080>. Viitattu 15.10.2024.
- Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 5.9.2024. Järjestöavustukset pienentyvät osana valtiontalouden säästöjä. <https://stm.fi/-/jarjestoavustukset-pienentyvat-osana-valtiontalouden-saastoja>. Viitattu 13.10.2024.
- Suomen sosiaali ja terveys ry (2025) SOSTE selvitti: Köyhyys voidaan kääntää Suomessa laskuun – näillä toimilla köyhien määrä vähenisi 21 000:lla jo vuoteen 2027 mennessä. <https://www.soste.fi/uutiset/soste-selvitti-koyhyys-voidaan-kaantaa-suomessa-laskuun-nailla-toimilla-koyhien-maara-vahenisi-21-000lla-jo-vuoteen-2027-mennessa/>. Viitattu 25.4.2025.
- Svenlin, Anu-Riina (2020) Kannatteleva ja jännitteinen tukiperhetoiminta: lastensuojelun tukiperhetoiminnan käyttöteoria ja tukisuhteet. Väitöskirja. https://jyx.jyu.fi/jyx/Record/jyx_123456789_67160.
- Svenlin, Anu-Riina & Matthies, Aila-Leena & Turtiainen, Kati (2021a) Johdanto: Aikuissosiaalityö ja KAIMER-teoria sen tietopohjan jäsentäjänä. Teoksessa Aikuissosiaalityö: Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Aila-Leena, Matthies & Anu-Riina, Svenlin & Kati, Turtiainen (toim.) Helsinki: Gaudeamus. 7–26.
- Svenlin, Anu-Riina & Matthies, Aila-Leena & Turtiainen, Kati (2021b) Epilogi: Kohti tietoon perustuvaa aikuissosiaalityötä. Teoksessa Aikuissosiaalityö: Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Aila-Leena, Matthies & Anu-Riina, Svenlin & Kati, Turtiainen (toim.) Helsinki: Gaudeamus. 283–290.

- Tammelin, Mia & Ojala, Satu (2025) Lapsiperheet toimeentulotuen saajina. Teoksessa Toimeentulotuki 2020-luvulla: tavoitteena parempi viimesijainen turva. THL – Raportti 2/2025. 111–118. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-450-5>.
- Tilastokeskus (2024) Köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien henkilöiden määrä lähes ennallaan vuonna 2022. <https://stat.fi/julkaisu/cltcq5wjj6tw07w2y9ejc3x5>. Viitattu 5.10.2024.
- Tilastokeskus (2025) 930 000 henkilöä köyhyys- tai syrjäytymisriskissä vuonna 2023. Tiedote. <https://stat.fi/julkaisu/cm1hepbcn62b107w03plmxg8u>. Viitattu 10.3.2025.
- Toikka, Enna & Haanpää Leena (2020) Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Teoksessa Johanna Kallio Kallio & Mia, Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino. 119–142.
- Toikka, Enna (2023) Lasten ja nuorten elämäntyytyväisyys koetun köyhyyden ja materiaalsen puutteen kontekstissa. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9237-9>.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 2. uudistettu laitos. 1. painos 2002.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.
- Valtonen, Anu & Viitanen, Meiju (2020) Ryhmäkeskustelut laadullisena tutkimusmenetelmänä. Teoksessa: Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. 118–130.
- Viitasalo, Katri (2018) Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko: käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7340-7>.
- Viitasalo, Katri (2019) Mistä taloussosiaalityössä on kyse? Teoksessa Minna, Zechner & Sirpa, Karjalainen & Katri, Viitasalo (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Kokkola 2019: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. 8–15. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7780-1>.
- Viitasalo, Katri (2021) Taloudellisen kyvykkyyden vahvistaminen ja mekanismit sosiaalityössä. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Anu-Riina Svenlin & Kati, Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö: Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus. 218–230.
- Viitasalo, Katri & Kaitsaari, Tuula & Kaittila, Anniina & Moisio, Meri & Hakovirta, Mia (2024) Taloudellisen toimintakyvyn edistäminen lapsiperheiden parissa tehtävässä sosiaalityössä: systemaattinen kirjallisuuskatsaus. *European Journal of Social Work*, Vol 27 (3), 505–518.
- Vilka, Hanna (2021) Tutki ja kehitä. 5. päivitetty painos. 1. painos 2005. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Weiss, Carol H (1998) *Evaluation – Methods for Studying Programs and Policies*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall. 2nd Edition.
- Yliruka, Laura & Ristolainen, Toni-Petteri & Weckroth, Niina (2023) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityön organisoiminen ja henkilöstömitoituksen toteutuminen: osa 2. Työpaperi 37/2023. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-172-6>.

Liite 1 Tiedote tutkittavalle

Tutkimus Taloudellisen kyvykkyyden vahvistamisen ja taloudellisen tuen käytön mekanismit lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä

Olen Riikka Ritala ja teen sosiaalityön pro gradu -opinnäytetyötäni Lapin yliopistossa. Haluan tutkielmallani tuoda esiin lastensuojelun avohuoltoa tekevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä taloudellisen kyvykkyyden vahvistamisesta ja taloudellisen tuen käytöstä lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Lapsiperheiden toimeentulovaikeuksien ja lastensuojelun välillä on todettu olevan aiemman tutkimuksen perusteella yhteys ja taloussosiaalityön viitekehystä on suositeltu käytettäväksi myös lastensuojelussa. Tämän myötä näkisin erittäin tärkeänä saada sosiaalityöntekijöiden ääni kuuluviin, jotta tieto ja ymmärrys taloudellisen kyvykkyyden vahvistamisen ja taloudellisen tuen käytöstä lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden itsensä kuvaamana lisääntyisi ja palveluja voitaisiin kehittää entisestään. Pro gradu- tutkielmani ohjaajana toimii työelämäprofessori Kaisa Kostamo-Pääkkö Lapin yliopistosta.

Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää taloudellisen kyvykkyyden vahvistamisen sisältöä sekä taloudellisen tuen käyttöä lastensuojelun avohuollon asiakasprosessissa. Tavoitteena on tuottaa tietoa niistä oletuksista ja mekanismeista, jotka toimivat taloudellisen kyvykkyyden vahvistamisessa sekä ohjaavat interventiona taloudellisen tuen käyttöä lastensuojelun tukitoimena sosiaalityöntekijän työssä ja asiakassuhteessa. Tarkoituksena on selvittää ja syventää ymmärrystä siitä, mitä vaikutuksia taloudellisella tuella sosiaalityöntekijät arvioivat olevan lastensuojelun avohuollossa olevalle asiakasperheelle.

Tässä tutkimuksessa *taloudellisella tuella* viitataan Lastensuojelulain perusteella myönnettävään taloudelliseen tukemiseen, mutta myös Toimeentulotukilain perusteella myönnettävään harkinnanvaraiseen tukemiseen (täydentävä ja ennaltaehkäisevä toimeentulotuki), sillä varsinainen aineisto tarkentaa, kumman - tai mahdollisesti molempien lakien perusteella taloudellista tukea käytetään.

Tässä tutkimuksessa *taloudellisella kyvykkyydellä* tarkoitetaan kykyjä toimia oman taloutensa parhaaksi sekä mahdollisuutta käyttää taloudellisia resursseja yhteiskunnassa. Taloudellista kyvykkyyttä voidaan vahvistaa poistamalla rakenteellisia esteitä, varmistamalla perheiden pääsy oikeiden palvelujen ja resurssien piiriin sekä kiinnittämällä huomiota perheenjäsenten konkreettisiin taloutta koskeviin tietoihin ja taitoihin. Taloudellinen kyvykkyys kattaakin taloudelliset tiedot ja taidot, arkisen taloudenhallinnan, erilaisiin palveluihin ja tuotteisiin liittyvät valinnat, tulevaisuuteen ja muutoksiin varautumisen, kyvyn talouden seuraamiselle sekä taloudellisen sosialisointin merkityksen taloudellista käytöstä ohjaavina arvoina, asenteina ja ajatuksina. Taloudellinen kyvykkyys on osa taloussosiaalityön (financial social work) orientaatiota ja sen teoreettisena viitekehystenä on toimintakykyteoria (capability – tai capability approach-tutkimustraditio).

Tutkimuksen kulku

Tutkimus on tarkoitus toteuttaa yksilöllisinä teemahaastatteluina, joihin toivon sinun osallistuvan. Teemahaastattelut ovat puolistrukturoituja ja ne on mahdollista toteuttaa sinun toivomalla tavalla joko kasvokkain tai etänä. Haastattelussa käsittelemme näkemyksiäsi annetuista teemoista, joita ovat taloudellisen tilanteen huomioiminen lastensuojelun avohuollossa, taloudellisen tuen käyttö ja vaikutukset sekä taloudellisen kyvykkyyden vahvistaminen. Teemojen alle on kirjattuna teemoja tarkentavia kysymyksiä. Haastattelut nauhoitetaan tutkimusta varten.

Teemahaastattelut on tarkoitus toteuttaa helmikuun 2025 aikana. Haastatteluun on hyvä varata aikaa puolitoista tuntia. Keskustelussa kerrotut asiat jäävät tutkijan ja osallistujan välisiksi. Tietoja ei luovuteta tutkijan lisäksi muille ulkopuolisille henkilöille. Tietoja käytetään vain tämän pro gradu -tutkimuksen tekoon.

Toiveenani on, että teemahaastatteluun osallistumisesta kiinnostuneet olisivat suoraan minuun yhteydessä haastattelun ajankohdasta ja haastattelun toteutuksesta sopimiseksi. Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

Tutkimukseen liittyvät hyödyt ja riskit

Haastattelussa sosiaalityöntekijä kertoo omin sanoin näkemyksiään ja saa itse päättää ennakoon annetun teemoittelun perusteella, mistä haluaa kertoa. Tutkimuksessa käytettävissä menetelmiin ei liity riskejä eikä tutkimuksesta aiheudu haittaa siihen osallistuville.

Luottamuksellisuus, tietojen käsittely ja säilyttäminen sekä yksityisyyden suoja

Tutkimusta varten tallennan omaan käyttööni nimesi ja sähköpostiosoitteesi. Haastattelu nauhoitetaan ja haastatteluaineisto käytetään täysin luotettavasti vain tämän tutkimuksen tekemiseen. Raportoinnissa tulee mahdollisesti näkymään, että sosiaalityöntekijät työskentelevät XX hyvinvointialueella, mikäli se on tutkimuksen kannalta olennaista tai esimerkiksi tutkimusluvan antajan toiveena. Aineiston analysoinnissa ja raportoinnissa haastateltava anonymisoidaan ja aineisto suojataan siten, että sinua ja antamiasi tietoja ei pysty tunnistamaan raportista.

Säilytän haastatteluaineiston kannettavalla tietokoneellani ja varmuuskopiona Lapin yliopiston One Drive -pilvipalvelussa, joihin muilla henkilöillä ei ole pääsyä. Tietokone ja tiedostot on suojattu salasanoin. Lapin yliopiston pilvipalvelussa on käytössä salasana ja kaksivaiheinen tunnistautuminen vahvistuksella. Tutkijan mahdolliset muistiinpanot vietään myös tietokoneelle ja pilvipalveluun keskustelun jälkeen. Tallennettu ja litteroitu aineisto poistetaan ja tuhotaan pro gradu -tutkielman valmistumisen jälkeen.

Sinusta kerättyjä tietoja käsitellään luottamuksellisesti tietosuojalain edellyttämällä tavalla. Tutkimuksen tietosuojailmoitus toimitetaan haastatteluun osallistuville sähköpostilla. Tutkimuksesta laaditaan kirjallinen raportti (pro gradu -tutkielma), joka on luettavissa Lapin yliopiston Lauda-tietokannassa tiedekuntaneuvoston hyväksynnän jälkeen.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja voit keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mahdollinen keskeyttäminen ei estä siihen asti kerättyjen tietojen käyttämistä tutkimuksessa edelleen.

Lisätiedot ja tutkijan yhteystiedot

Tutkimukseen liittyviin kysymyksiin vastaa Riikka Ritala, puh. xxxxxxxxxx, rkomi@ulapland.fi ,Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Sosiaalityön tutkinto-ohjelma, Lapin yliopisto

Liite 2 Tutkittavan suostumus

Tutkimus: Taloudellisen kyvykkyyden vahvistamisen ja taloudellisen tuen käytön mekanismit lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä

Minua on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun tieteelliseen tutkimukseen.

Olen perehtynyt saamaani tutkimustiedotteeseen. Olen saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta, sen riskeistä ja haitoista sekä sen yhteydessä suoritettavasta henkilötietojeni keräämisestä, käsittelystä ja luovuttamisesta. Tutkimuksen sisältö on kerrottu minulle myös suullisesti ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini. Selvityksen tutkimuksesta antoi minulle Riikka Ritala.

Ymmärrän, että tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Minulla on oikeus kieltäytyä tutkimuksesta tai peruuttaa jo aiemmin antamani suostumus syytä ilmoittamatta, milloin tahansa tutkimuksen aikana. Jos päätän peruuttaa suostumukseni, ilmoitan siitä tutkijalle. Olen tietoinen siitä, että mikäli peruutan suostumukseni tai osallistumiseni tutkimukseen keskeytyy muusta syystä, siihen mennessä kerättyjä tietojani voidaan edelleen käsitellä tässä tutkimuksessa, mikäli tutkimuksen toteuttaminen vaatii sitä ja lainsäädäntö sallii sen.

Olen ymmärtänyt yllä olevat tiedot ja suostun osallistumaan kyseiseen tutkimushaastatteluun:

Paikka ja aika:

Tutkittavan allekirjoitus

Tutkijan allekirjoitus

Tutkittavan nimenselvennys

Tutkijan nimenselvennys

Liite 3 Teemahaastattelun teemarunko ja teema-alueiden apukysymyksiä

Taustakysymys:

- Kuinka pitkään olet toiminut sosiaalityöntekijänä lastensuojelun avohuoltoa sisältävissä työtehtävissä?

Taloudellisen tilanteen huomioiminen lastensuojelun avohuollossa:

- Miten lapsiperheiden toimeentulovaikeudet näyttäytyvät lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä?

Miten sosiaalityöntekijänä tarkastelet lapsiperheen taloudellista tilannetta?

Taloudellisen tuen käyttö ja vaikutukset:

- Mitä taloudellinen tukeminen lastensuojelun avohuollossa tarkoittaa?
- Mihin taloudellista tukea voidaan myöntää?
- Minkä lain nojalla taloudellista tukea myönnetään tai ei myönnetä?
- Millaisia vaikutuksia taloudellisella tuella voi olla lapsiperheelle?

Taloudellisen kyvykkyyden vahvistaminen:

- Kuvaile, mitä taloudellisen kyvykkyyden vahvistaminen voi tarkoittaa lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä
- Miten sosiaalityöntekijänä voit vahvistaa lapsiperheen kykyjä toimia oman taloutensa parhaaksi?
- Miten voit vahvistaa lapsiperheen mahdollisuuksia käyttää taloudellisia resursseja yhteiskunnassa?
- Kuvaile kohtaamista lapsiperheen talousasioissa
- Millä tavoin voit tukea eri perheenjäsenten talouteen liittyviä tietoja ja taitoja?
- Kuvaile yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa lapsiperheiden talousasioissa
- Miten lapsiperheiden toimeentuloon liittyviä rakenteellisia esteitä voi poistaa lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä?

Lopuksi:

- Mitä muuta haluaisit tuoda esiin?

Liite 4 Yhteenveto tutkimustuloksista

KONTEKSTIT		
Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti	Asiakkaan elämämaailma	Intervention konteksti Lastensuojelun avoahuolto
<p>Mahdollistavat tekijät:</p> <ul style="list-style-type: none"> Lasten vapaa-ajan mahdollisuudet Koulu taloustaitojen vahvistajana Riittävä sosiaaliturva perheille Panostaminen ehkäiseviin palveluihin ja taloudellisen tuen laajempaan käyttöön <p>Estävät tekijät:</p> <ul style="list-style-type: none"> Suhtautuminen lapsiperheköyhyteen yhteiskunnassa Yksilön vastuun korostaminen Sosiaaliturvan muutokset perheille Elinkustannusten ja hintojen nousu Työllistymisen vaihtoehtojen rajautuminen 	<p>Ensisijaiset suhteet ja elinolosuhteet</p> <ul style="list-style-type: none"> Perhe Erilaiset läheisverkostot (kannattelevat, taloutta haastavat, puuttuvat läheisverkostot) Talouteen liittyvät tunteet (häpeä, stressi) Elämäntapahtumien vaikutus talouteen Yhteiskunnallisen tilanteen vaikutus esim. vanhemman työllisyyteen Epävarman taloustilanteen vaikutus lasten arkeen <p>Toissijaiset suhteet ja elinolosuhteet</p> <ul style="list-style-type: none"> Lapsen toimintaympäristöt (koulu, päiväkot, harrastus, kaverit) Vanhemman toimintaympäristöt 	<p>Epäsuorat tuen tarjoamisen olosuhteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> Lastensuojelulaki (417/2007) Organisaation ohjeistus taloudellisen tilanteen tarkasteluun ja taloudellisen tuen käyttöön <p>Suorat tuen tarjoamisen olosuhteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> Lastensuojelutiimi (kollegiaalinen tuki) + johtava sosiaalityöntekijä Toimistotapaamiset, kotikäynnit, lapsen toimintaympäristöt, puhelut
Kontekstimekanismit		
Makrotaso	Mesotaso	Mikrotaso
<ul style="list-style-type: none"> Poliittinen puhe vs ymmärrys lapsiperheiden erilaisia taloustilanteita kohtaan Sosiaaliturvan muutokset Mahdollisuus säästää rahaa tai saada lainaa vähävaraisena Moniammatillisen yhteistyön korostaminen vs resurssointi ennaltaehkäisevään työhön 	<ul style="list-style-type: none"> Organisaation ohjeistus vs eettinen harkinta Mahdollisuudet yhteistyöhön (esim. palvelujen eriytyminen hyvinvointialueella, resurssointi) Vaikuttamisen mahdollisuudet Sosiaalityöntekijöiden pysyvyys Erilaiset talouteen liittyvät matalan kynnyksen palvelut (+maantieteellinen sijainti) 	<ul style="list-style-type: none"> Yhteiskunnallisen tilanteen vaikutus kohtaamisiin ja muutostyöskentelyyn (esim. riskin ottaminen) Asiakkaan ja työntekijän suhde Asiakkaan toimijuus
INTERVENTIOT JA TOIMIJAT	INTERVENTION MEKANISMIT	TULOKSET JA VAIKUTUKSET
<p>Sosiaalityöntekijä ja asiakkaat (lapsi, vanhempi, perhe)</p> <p>Muut mahdolliset intervention toimijat</p> <ul style="list-style-type: none"> Perhetyö, sosiaaliohjaus Työikäisten sosiaalipalvelut <p>Sosiaalityöntekijän interventiot ja toiminta</p> <p><u>Taloudellinen tuki:</u> taloudellisen tilanteen ja tuen lapsikohtainen arviointi: 1) Osa suunnitelmallista työskentelyä, jossa kuvataan muutostarve ja keinot muutokseen pääsemiseksi, 2) käyttö äkillisissä tilanteissa.</p> <p><u>Talouden tarkastelu:</u> vaihtelevaa, puheeksi aina, kun taloudellista tukea arvioidaan. Keskeistä (palvelu)ohjaus ja neuvonta (velvollisuus), jolloin varmistetaan ensisijaiset etuudet sekä ohjataan etuuksiin ja palveluihin liittyen. Voidaan tehdä myös yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.</p> <p>Vanhemman kanssa: keskustelu ja kuuntelu, tulo- ja menotietojen tarkastelu, etuuspäätösten tarkastelu, taloudenhallinnan sovellukset, kalenterin ja päiväkirjan hyödyntäminen. Työvälineitä voisi olla enemmän.</p> <p>Lapsen kanssa: ikä- ja kehitystasoinen talouden tarkastelu, esim. viikkoraha, säästäminen, hankinnat</p> <p>Asiakkaan toiminta</p> <ul style="list-style-type: none"> Vanhempi ottaa taloudellisen tilanteen ja tuen tarpeen puheeksi Vanhemman sitoutuminen työskentelyyn, valinnat ja toimijuus <p>Muiden tarjoama tuki</p> <ul style="list-style-type: none"> Perhetyön ja sosiaaliohjauksen työskentely (konkreettisuus, tiheys ja säännöllisyys) Työikäisten sosiaalipalvelujen työskentely (ohjaus, neuvonta, ehkäisevä ja harkinnanvarainen toimeentulotuki) Diakonian ja järjestötoimijoiden taloudellinen avustaminen, talouden tarkasteleminen, ehkäisevät toiminnot Asumisneuvonnan, talous- ja velkaneuvonnan tuki Kelan tuki taloudelliseen tilanteeseen 	<p>Sosiaaliset mekanismit</p> <p><u>Haastamismekanismi:</u> sosiaalityöntekijä motivoi ja haastaa muutokseen (suora puhe), antaa tietoa, pitää yllä toivoa ja asioiden ratkaistavuutta. Selvitetään yhdessä talouden asioita, tunnustetaan vahvuuksia ja kykyjä, varmistetaan muiden toimijoiden mukana olo. Haastamista ja motivointia voidaan tarvita useasti.</p> <p><u>Riskinottommekanismi:</u> perustana vastavuoroinen luottamus, pitkäjänteinen, suunnitelmallinen ja säännöllinen työskentely, avoimuus.</p> <p><u>Vastakaikumekanismi:</u> keskiössä vanhemman voimavarat, ja jos voimavaroja, niin sosiaalityöntekijä tarjoaa taloudenhallinnan keinoja ja ennakoivain vaihtoehtoja. Mekanismiin aktivoituminen tulee näkyväksi, kun vanhempi toimii sovitulla tavalla.</p> <p><u>Roolinyllättämismekanismi:</u> asiakkaan rinnalla kulkeminen, saatavilla ja läsnä oleminen, sosiaalityöntekijän ymmärrys erilaisista talouden tilanteista, talouteen liittyvien tunteiden huomioiminen, kriittinen suhtautuminen neuvoihin</p>	<p>Tuotokset</p> <ul style="list-style-type: none"> Taloudellisen tuen viranhaltijapäätös Myöntäminen: LsL 36 § Suunnitelmallinen asiakastyö, äkilliset tilanteet Tärkeä, konkreettinen, myönteinen tukitoimi <p>Vaikutukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kehämäinen vaikutus kompleksisiin tilanteisiin: stressin väheneminen, voimavarojen ja hyvinvoinnin lisääntyminen Lapselle mielekkään toiminnan mahdollistuminen ja sosiaalisten suhteiden tukeminen (esim. harrastus, ihmissuhteet) Taloudellisen tilanteen tasaantuminen, kannattelevuus ja ehkäisevyys Taloudellisen tuen tarpeen poistuminen mahdollisuus Asumisen ja perustarpeiden turvaaminen (viimesijainen auttamisvelvollisuus, äkilliset tilanteet) Myönteinen vaikutus asiakassuhteeseen (sitoutuminen, luottamus lastensuojelua kohtaan)